

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Darbo teisės katedra**

**Edvino Gerulskio
IV kurso, darbo teisės
studijų atšakos studento**

MAGISTRO DARBAS

Lietuvos ir Lenkijos teisės aktų, reglamentuojančių atsakomybę už žalą, padarytą darbuotojo suluošinimu ar kitokiu pakenkimu sveikatai arba dėl nukentėjusiojo mirties, lyginamoji analizė.

A Comparative Analysis of the Lithuanian and Poland Legislation Governing Liability for Injury to Employee Caused by Mutilation or Other Bodily Injury or for Employee's Death.

Vadovas: as. A. Pranckevičius

Recenzentas: lekt. dr. R. Stankevičius

Vilnius 2009

TURINYS

Santrumpų suvestinė.....	3
Įvadas.....	4
1. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistemos samprata.....	9
2. Darbuotojo sveikatai ir gyvybei padarytos žalos atlyginimas Lietuvoje ir Lenkijoje valstybinio socialinio draudimo būdu.....	17
2.1 Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo funkcijos ir dalyviai.....	17
2.2 Darbuotojo sveikatai padarytos žalos kompensavimo sąlygos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo būdu.....	27
2.3 Darbuotojo sveikatai padarytos žalos ir jos atlyginimo samprata nelaimingų atsitikimų ir profesinių ligų socialiniame draudime.....	41
3. Darbdavio materialinės atsakomybės vieta žalos atlyginimo sistemoje.....	48
Išvados.....	71
Literatūros sąrašas.....	73
Santrauka.....	83
Streszczenie.....	84

Santrumpų suvestinė

Teisės aktai

DK.....	Darbo Kodeksas
CK.....	Civilinis Kodeksas
Nelaimingų atsitikimų darbe..... socialinio draudimo įstatymas	Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas
Laikinasis įstatymas.....	Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinasis įstatymas

Institucijos

TDO.....	Tarptautinė Darbo Organizacija
NDNT.....	Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

Įvadas

„Sveikas žmogus yra vertingiausias gamtos kūriny“ T. Karlailis

Darbo problematika ir temos aktualumas. Viena iš didžiausių ir unikaliausių žmogaus vertybių yra sveikata. Žmogaus sveikata yra viena pagrindinių žmogaus teisių ir jos apsaugai turi būti skiriamas didelis dėmesys. Taip kaip valstybė atstovauja daugumos interesus, taip tarp kitų savo atliekamų funkcijų ji turi prisiimti ir sveikatos apsaugą. Todėl manytina, kad viena iš prioritетinių valstybės kryptių yra kiekvieno žmogaus sveikatos apsaugos užtikrinimas.

Tarptautinės Darbo Organizacijos duomenimis¹ kasmet pasaulyje įvyksta apie 1,2 milijono mirtinų nelaimingų atsitikimų ir apie 250 milijono nelaimingų atsitikimų darbo metu.

Kaip informuoja Lietuvos Respublikos Valstybinė darbo inspekcija² 2008 metais žūčių dėl nesaugių darbo vietų (čia neįskaičiuojami žuvusieji dėl nesusijusio su darbu smurto, įvykio metu dirbusieji be leidimo, siekusieji patys susižaloti) ir sunkių sužalojimų, palyginti su 2007 m., negalutiniais duomenimis, sumažėjo 23 procentais. Nelaimių darbe sumažėjo beveik visose Lietuvos ekonominės veiklos srityse, taip pat beveik visose apskrityse. Per paskutiniuosius trejus metus mirtinų nelaimingų atsitikimų darbe skaičius kito mažėjančiai: nuo 118 įvykių 2005 m., 108 – 2006 m., 101 – 2007 m. ir, iki 78 įvykių pernai. Tačiau bendras Lietuvoje užfiksuotų nelaimingų atsitikimų kiekis (3134, be mirtinų nelaimingų atsitikimų) 2008 m. yra vis tiek labai aukštas, todėl saugaus darbo kultūra, profesinės rizikos vertinimas kiekvienoje darbo vietoje reiškia daugelį išsaugotų gyvybių ir nesužalotų likimų. Manytina, kad sprendžiant šiuos klausimus nuošalyje turētu nelikti darbuotojai, jų atstovai. Yra skatintina, kad darbdavys įmonėje palaikytu bei plėtotu socialinį dialogą, nes tik drauge tariantis socialinis klimatas ir ekonominė nauda tampa lygiaverčiai ir duoda visapusiai geriausią rezultatą.

Jokios kompensacijos už blogas darbo sąlygas nėra saugaus darbo kultūros dalis– darbuotojo sveikata nėra prekė ir negali būti perkama. Valstybei ir jos institucijoms reikia veikti ta linkme, kad būtų įgyvendinama konstitucinė teisė dirbti saugiomis ir sveikatai nekenksmingomis sąlygomis visur ir visada.

¹ Bezpieczenstwo pracy. Nauka i praktyka. Nr 3 (404) Marzec 2005.[interaktyvus] [Varšuva] [žiūrėta 2009 m. kovo 3d]. Prieiga per internetą: <<http://www.ciop.pl/10721.html>>.

² Lietuvos Respublikos Valstybinės Darbo Inspekcijos svetainė. [interaktyvus]. [Vilnius] [žiūrėta 2009 m. kovo 3 d]. Prieiga per internetą: <<http://www.vdi.lt/index.php?452345996#>>.

Nors nelaimingų atsitikimų darbe statistikas, vedamas atitinkamų institucijų įvairiuose šalyse negalima lyginti, dėl skirtingų priežasčių, kaip pavyzdžiui skirtingas nelaimingo atsitikimo traktavimas, skirtingi registravimo metodai, tačiau darbe reikėtų pateikti ir Lenkijos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe statistika. Tarptautinės Darbo Organizacijos duomenimis³ Lenkijoje 2006 metais įvyko net 1452 mirtinų nelaimingų atsitikimų darbe, nors Lenkijos Respublikos Valstybinės Darbo Inspekcijos duomenimis⁴ siekia tik 521 mirtiną nelaimingą atsitikimą darbe tais pačiais metais. Žvelgiant į statistinius Lenkijos Valstybinės Darbo Inspekcijos internetiniame puslapyje pateiktus duomenis galima konstatuoti, kad nelaimingų atsitikimų kiekis kiekvienais metais tik didėja.⁵

Šiuo metu Lietuvoje darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimą nustato Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas, Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinasis įstatymas, taip pat Darbo kodeksas bei Civilinis kodeksas.

Lenkijos Respublikoje darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimą nustato Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas (Lenkijoje sutrumpintai vadinamas „atsitikimų“ įstatymu), įsakymas dėl aprūpinimo susijusiu su nelaimingu įvykiu darbe ar profesine liga, esant ypatingom aplinkybėm. Taip pat žalos atlyginimą reglamentuoja Lenkijos Respublikos Darbo kodeksas ir Civilinis kodeksas.

Kaip yra skirtingi individualūs patyrusio žalą sveikatai žmogaus poreikiai, taip skirtingas ir įvairių valstybių ir jų individų požiūris į socialinį saugos lygį.

Magistro darbo tema aktuali yra tuo, kad:

1. Kaimynės Lenkijos Respublikoje darbuotojui padarytos žalos atlyginimo sistema socialiniu pagrindu veikia ilgesni laiko tarpą, lyginant su nepriklausomybę atgavusios Lietuvos Respublikos analogiška sistema. Todėl kaimyninės šalies, darbuotojui padarytos žalos atlyginimo sistemų palyginimas, privalumų ir trūkumų žinojimas, gali padeda tobulinti nukentėjusių darbuotojų žalos atlyginimo turinio aspektus Lietuvos teisinėje sistemoje.

2. Esant skirtingam darbuotojui padarytos žalos atlyginimo reglamentavimui pagal Lenkijos Respublikos ir Lietuvos Respublikos viešosios ir privačiosios teisės normas, skiriasi ir darbuotojui padarytos žalos atlyginimo turinio išaiškinimas

³ Bezpieczenstwo pracy. Nauka i praktyka. Nr 3 (404) Marzec 2005. [Varšuva] [žiūrėta 2009 m. kovo 3d]. Prieiga per internetą: <<http://www.ciop.pl/10721.html>>

⁴ Panstwowa Inspekcja Pracy. Svetainė. [interaktyvus] [Varšuva] [žiūrėta 2009 m. kovo 3d]. Prieiga per internetą: <<http://www.pip.gov.pl/html/pl/html/88600000.htm>>.

⁵ Ibidem

kaimyninėje šalyje. Žinotina, kaip šie dveji žalos atlyginimo institutai sąveikauja Lenkijos Respublikoje, kaip jie veikia Lietuvos Respublikoje.

Tyrimo objektas. Magistro darbe yra atliekama Lenkijos ir Lietuvos teisės aktų reglamentuojančių atsakomybę už žalą, padarytą darbuotojo suluošinimu ar kitokiu pakenkimu sveikatai arba dėl nukentėjusiojo mirties, lyginamoji analizė. Kadangi teisės aktai apima daugybę sąvokų, analizuojant juos pagrindinis dėmesis skiriamas šių sąvokų tyrimui: nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo dalyviai, nelaimingas atsitikimas, draudiminiai įvykiai, nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu teikiamų kompensacijų rūšys, darbdavio materialinės atsakomybės sąlygos, turtinė ir neturtinė žala.

Magistro darbe paliečiamos, tačiau nėra išsamiai nagrinėjamos išskylančios problemos, kazusai, o pagrindinai atliekama lyginamoji analizė. Darbe netiriamos darbuotojui padarytos žalos atlyginimo vykdymo problemos ir tuo susiję teisės aktai, sveikatai padarytos žalos kompensavimo netekto darbingumo socialinės draudimo išmokos, jų dydžiai ir skirtumai, nustatyti abiejų šalių teisės aktuose (tik trumpai paliečiami), civilinės atsakomybės draudimas. Taip pat analizė neapima valstybės pareigūnų ir kitų specialių (specifinių) darbuotojų grupių sveikatai padarytos žalos atlyginimo teisės aktų, netiriami darbuotojo gyvybės atėmimu padarytos žalos atlyginimo teisiniai aspektai, netiesioginės darbdavio materialinės atsakomybės klausimai.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Darbo tikslas yra kiek galima detaliau atlikti Lietuvos ir Lenkijos teisės aktų, reglamentuojančių atsakomybę už žalą, padarytą darbuotojo sveikatai, lyginamąją analizę. Keliami magistro darbo uždaviniai yra šie:

išanalizuoti ir apibendrinti vienijančius ir skiriančius Lietuvos ir Lenkijos teisės aktų, reglamentuojančių atsakomybę už žalą, padarytą darbuotojo sveikatai sąvokas ir kriterijus;

aparti darbuotojų materialinės atsakomybės už darbuotojo sveikatai padarytos žalos sąlygas ir turinį Lietuvoje ir Lenkijoje.

Darbo naujumas. Manytina, kad Lietuvoje nebuvo atliktas magistro darbas skirtas Lietuvos ir Lenkijos teisės aktų, reglamentuojančių atsakomybę už žalą, padarytą darbuotojo sveikatai lyginamoji analizė. Šis darbas atliktas remiantis teisės mokslininkų, nagrinėjančių šiuos klausimus Lietuvoje ir Lenkijoje, darbais.

Darbo struktūra. Magistro darbas susideda iš įvado ir dėstomųjų dalių. Darbe analizuojamos Lietuvos ir Lenkijos teisės aktuose nustatytos darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo būdų tarpusavio sąveikos sampratos ir pateikiami minėtose šalyse išskylančių problemų sprendimo variantai. Magistro darbo pirmojoje dalyje

aptariama asmens sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistemos samprata, paliečiant sveikatos, kaip socialinės vertybės ir gėrio sąvoką, sveikatos, kaip vienos iš svarbiausių valstybės prioritetų, saugą. Šioje darbo dalyje taip pat analizuojamas žalos asmens sveikatai atlyginimo teisinis reglamentavimas, žalos sampratos apibūdinimas, kaip minėtos sąvokos vertinamos, apibrėžiamos tarptautiniu mastu, Lietuvoje ir Lenkijoje.

Kitoje magistro darbo dalyje lyginamas darbuotojo sveikatai ir gyvybei padarytos žalos atlyginimas Lietuvoje ir Lenkijoje valstybinio socialinio draudimo būdu, pateikiamos šalių nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo funkcijos, šiame draudime esantys dalyviai, darbuotojo sveikatai padarytos žalos kompensavimo sąlygos, šių sąlygų skirtumai Lietuvoje ir Lenkijoje. Magistro darbo antrojoje dalyje analizuojama šalių nelaimingų atsitikimų sampratos skirtumai ir panašumai, draudiminių įvykių ribos, remiantis Lietuvos ir Lenkijos teismine praktika.

Trečiojoje dėstomojoje dalyje aptarti Tarptautinės Darbo Organizacijos standartai, reikšmingi darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistemai, analizuojama darbdavio materialinės atsakomybės vieta žalos atlyginimo sistemoje Lietuvoje ir Lenkijoje, darbdavio materialinės atsakomybės sąlygų turinį vienijantis ir skiriantys kriterijai, liečiamos darbo teisės santykius reglamentuojančių civilinės teisės institutų tarpusavio koegzistencijos, darbdavio materialinės atsakomybės už padarytą žalą darbuotojo sveikatai plotmėje.

Apibendrinant magistro darbą yra pateikiamos išvados.

Analizės šaltiniai. Analizės šaltinių pasirinkimą apsprendė magistro darbo objektas ir tikslai: Lietuvos ir Lenkijos teisės aktų, reglamentuojančių atsakomybę už žalą, padarytą darbuotojo suluošinimu ar kitokiu pakenkimu sveikatai arba dėl nukentėjusiojo mirties lyginamoji analizė.

Norminiai aktai kuriais remiamasi darbe: Lietuvos ir Lenkijos Respublikų Konstitucijomis, Darbo ir Civiliniais kodeksais, nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymais, bei kitais įstatymais ir poįstatyminiais teisės aktais. Taip pat darbe remiamasi tarptautiniais dokumentais: Tarptautinės Darbo Organizacijos konvencijomis ir rekomendacijomis, Pasaulinės Sveikatos Organizacijos Konstitucija, Europos Sąjungos teisės aktais. Magistro darbe naudojama Lietuvos Konstitucinio Teismo, Lietuvos Aukščiausio Teismo, Lietuvos Vyriausio Administracinio Teismo ir Lenkijos Aukščiausio Teismo praktika bei Lenkijos ir Lietuvos teisės doktrina, remiantis mokslininkų V. Mikelėno, V. Nekrašo, V. Tiažkijaus, T. Bagdanskio, Z. Radwansky, A. Szpunar, Z. Salwa, T. M. Nycz ir kitų nagrinėjančių šiuos klausimus Lietuvoje ir Lenkijoje darbais, mokslinėmis monografijomis, vadovėlių straipsniais.

Darbo metodologija. Siekiant magistro darbe nustatytų tikslų buvo kompleksiskai naudoti teoriniai mokslinio tyrimo metodai. Pagrindinis- dokumentų lyginamosios analizės metodas. Analizės šaltiniai buvo tarptautiniai, bei Lietuvos ir Lenkijos Respublikų teisės aktai. Magistro darbe naudoti pirminiai (įstatymai, poįstatyminiai teisės aktai) teisės šaltiniai, bei antriniai teisės šaltiniai (komentarai, monografijos, apžvalgos). Lenkijos ir Lietuvos teismų sprendimai atrinkti tikslinės atrankos būdu, pagal magistro darbo temos nagrinėjamų klausimų pobūdį, nesiekiant pateikti visa apimančios analizės. Naudojami Lietuvos Konstitucinio Teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos Vyriausio Administracinio Teismo ir Lenkijos Aukščiausio Teismo nutartys (sprendimai). Sisteminės analizės metodu vertinama Lietuvos ir Lenkijos Respublikų teisinio reglamentavimo praktika, lyginamos abiejų šalių žalos darbuotojui atlyginimo teisiniame reglamentavime išskylančios problemos, siekiama atskleisti teisės aktų nuostatų turinį, bandoma aiškinti, kaip panašios teisės normos aiškinamos Lietuvoje ir Lenkijoje, lyginami teisės aktai reglamentuojantys darbuotojui padarytą žalos atlyginimą socialinio draudimo pagrindu ir darbo bei civilinės teisės pagrindu. Taip pat magistro darbe naudojamas loginis analizės metodas, kuriuo tiriami Lenkijos ir Lietuvos teisės aktų, reglamentuojančių atsakomybę už žalą padarytą darbuotojo sveikatai taikymo pavyzdžiai. Darbe panaudotas statistinis metodas, pateikiant Lenkijos ir Lietuvos Valstybinių Darbo Inspekcijų duomenis apie nelaimingus atsitikimus darbe.

1. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistemos samprata.

Žalos asmens sveikatai atlyginimo teisinis reglamentavimas yra nuolat kintantis procesas. Visuomeninių santykių ir teisės raida žmogaus sveikatai padarytos žalos atlyginimo institutui kelia vis naujus uždavinius ir klausimus. Šiuo metu asmens sveikatai padarytos žalos atlyginimas reiškia ne tik kaltojo asmens deliktine, bet ir visuomenės bei valstybės pareigą užtikrinti žalą sveikatai patyrusių asmenų socialinę apsaugą. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos teisės aktų analizę manytina reikėtų pradėti nuo pačios sveikatos sampratos ir padarytos žalos sampratos apibūdinimo, kaip šios sąvokos vertinamos ir apibrėžiamos pasaulyje, Lietuvoje ir Lenkijoje.

Gyvybė yra visų kitų prigimtinių ir įgytų teisių pagrindas. „Jei nėra gyvybės, beprasmės tampa ir kitos žmogaus teisės“⁶. Nuostatas dėl gyvybės (tuo pat ir sveikatos) apsaugos galime išvelgti ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje⁷, kur sakoma, kad „žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės“ (18 str.), „Žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas“ (19 str.), Lenkijos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnis, skelbia, kad Lenkijos Respublika užtikrina kiekvienam žmogui teisinę gyvybės apsaugą, Konstitucijos 68 straipsnio 1 dalis⁸ - kiekvienas turi teisę į sveikatos apsaugą. Abiejų šalių konstitucijose įtvirtinta žmogaus teisė į gyvybę reiškia, kad yra priimtas visas kompleksas normų, vienai per kitas padėti užtikrinti žmogaus gyvybės ir sveikatos apsaugą⁹. Valstybė saugodama kiekvieno žmogaus gyvybę, saugo ir jo sveikatą. Asmens sveikata yra ne tik jo paties, bet ir visos visuomenės fizinės, dvasinės ir socialinės gerovės pagrindas. Taip asmens sveikata apibrėžiama Pasaulinės sveikatos organizacijos konstitucijos preambulėje¹⁰ ir Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje¹¹.

Sveikata yra labai didelė vertybė. Pasaulinės Sveikatos Organizacija 1984 metais paskelbė tokį sveikatos apibūdinimą, kad sveikata yra tai, kaip atskiras individas ar grupė sugeba, iš vienos pusės, įgyvendinti savo tikslus ir patenkinti poreikius, iš kitos pusės, pakeisti ir suvaldyti aplinką. Todėl sveikata yra kasdienio gyvenimo šaltinis, o ne

⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras. 1 dalis. Vilnius: Justitia, 2002, P. 121.

⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjeta przez Narod w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r. Dziennik Ustaw. 1997 nr.: 78 poz. 483.

⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras. 1 dalis. Vilnius: Justitia, 2002, P. 122.

¹⁰ Устав Всемирной организации здравоохранения. [interaktyvus] [Ženeva] [žiūrėta 2009 m. kovo 3d]. Prieiga per internetą: < <http://www.who.int/governance/eb/constitution/ru/index.html> >.

¹¹ Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymas. Valstybės žinios, 1994. Nr. 63-1231; 1998. Nr. 112-3099.

gyvenimo tikslas; tai teigiama sąvoka, apimanti ir socialinius ir asmeninius išteklius, ir fizines galimybes. Šis apibrėžimas pripažįsta visapusišką sveikatos pobūdį ir tvirtina, kad nesant tam tikrų sąlygų žmonės negali būti sveiki. Gera sveikata padeda žmonėms gyventi pilnavertį gyvenimą. Gyvenimas- tai ne tik egzistavimas, tai nuolatinis augimas ir keitimasis socialinių, ekonominių, psichologinių, emocinių ir dvasinių, fizinių ir intelektualinių gyvenimo aspektų atžvilgiu. Sveikata yra vienas svarbiausių gyvenimo išteklių- ji yra individo, bendruomenės ir visuomenės, kaip visumos, išteklius. Vienas svarbiausių Pasaulinės Sveikatos Organizacijos programų, susijusių su sveikata, tikslų yra mėginimas kuo teisingiau paskirstyti sveikatos išteklius. Pasaulinės Sveikatos Organizacijos strategija apibrėžia būtinas sveikatos sąlygas ir viena iš jų yra- užtikrintas darbas ir naudinga veikla visuomenėje.

Lenkijoje, laikantis Europos Sąjungos rekomendacijų, įgyvendinamos programos siekiant gerinti visuomenės sveikatos lygį, užkertant kelią ligoms, šalinant žmonių sveikatos trikdžių šaltinius. Politika sveikatos srityje yra tampriai surišta su aukšto lygio sveikatos apsauga. Darbo sauga ir higiena turi tikslą apsaugoti nuo pavojų darbo vietoje, nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų.¹²

Žalos padarymo samprata analizuojama keliais aspektais. Kaip pati sąvoka „sveikata“ yra sudėtinga ir daugialypė, taip ir jai padarytos žalos samprata yra sudėtinga ir daugianarė. Sveikata yra nemateriali vertybė, nėra kainos, nėra nustatyto piniginio ekvivalento. Sveikata taip pat yra teisinių santykių objektas, ji yra nematerialinė vertybė. Bet materialiomis vertybėmis dažnai galima gražinti sveikatą, t.y. sugražinti nukentėjusįjį į pradinę padėtį iki žalos padarymo.

Dėl ypatingų šių vertybių pobūdžio, padarytos žalos nustatymas ir jos kompensavimas yra specifinis palyginus su įprastos turtinės žalos nustatymu bei atlyginimu. Žala sveikatai pirmiausia pasireiškia fiziniu ar psichiniu asmens pažeidžiamumu. Todėl vertindami tokią žalą remiamasi medicininiais, moraliniais, socialiniais ir kitais kriterijais

Asmens sveikatai padaryta žala išskiriama į turtinę ir neturtinę, tai atspindi ir Lenkijos bei Lietuvos teisės aktai.

Lenkijos civilinėje teisėje žala apibūdinama, kaip nuostolis, kuris atsirado prieš nukentėjusiojo valią, teisės saugomo gėrio (interesu) ribose, ir kuris išreiškiamas skirtumu tarp to gėrio stovio, kuris buvo, ar kuris galėjo būti esant normaliai veiksmų

¹² Ministerstwo Zdrowia. Svetainė. [interaktyvus] [Varšuva] [žiūrėta 2009 m. kovo 3d]. Prieiga per internetą: <<http://www.mz.gov.pl/wwwmz/index?mr=b1&ms=0&ml=0&mi=0&mx=6&ma=170>> .

eigai ir tuo įvykiu, su kuriuo įstatymo leidėjas sieja atlyginimo, už padarytą žalą, atsakomybės atsiradimu¹³.

Lenkijos teisinėje terminijoje „žala“ apima materialinę žalą ir skriaudą (nematerialiąją)¹⁴. Apie tai byloja:

1. tokia pati kompensacinė funkcija, kaip skriaudos visiško (pilnu) atlygio (zadosuczynienie¹⁵) ir žalos atlyginimo, grindžiamo atsiradusių nuostolių atlyginimu;

2. sisteminiu Lenkijos CK aiškinimu (ir konkrečiai 445 straipsnio), kuris sako, kad CK nustatytais atvejais teismas gali priteisti nukentėjusiam atitinkama sumą pilnai padengiančią patirtą skriaudą.

Nematerialinė žala (skriauda) apibrėžiama, kaip toks įgaliotojo asmeninių gėrių pažeidimas, kuris nesukelia negatyvių pokyčių jo turto sferoje¹⁶. Nematerialinė žala reglamentuojama:

1. Lenkijos CK 24 straipsnio (dėl iškilusios grėsmės asmeniniam gėriui susijusiu su žalos padarymu) 2 dalyje- ...be to kodekse numatytomis sąlygomis jis [asmuo] gali siekti visiško piniginio atlygio (zadosuczynienie) arba atitinkamos užmokesčio sumos visuomeniniams tikslams¹⁷;

2. Lenkijos CK 446 straipsnio (dėl žalos atlyginimas kai asmuo miršta pažeidus sveikatą ar kitaip sužalojus) 4 dalyje- teismas gali priteisti mirusiojo artimiausiems šeimos nariams atitinkamą sumą, susijusią su visišku skriaudos padengimu;

3. Lenkijos CK 448 straipsnis (asmeninio gėrio pažeidimas)- teismas gali priteisti atitinkamą sumą visišku atlygiu už patirtą skriaudą.

Galima teigti, kad Lenkijos Respublikos Civilinis kodeksas išskiria materialinę ir nematerialinę žalą, o Lenkijos CK 361 straipsnio 2 dalis¹⁸ apibrėžia materialinę žalą kaip:

1. nuostolius, kuriuos patyrė nukentėjusysis (damnum emergens);
2. negautas naudas (pajamas), kurias gautu, jei nebūtų patirta žala (lucrum cessans).

Lietuvoje jau iki naujo CK įsigaliojimo galima išvelgti žalos atlyginimo kompensavimo aspektus. Manytina, kad žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimo profesine liga laikinasis įstatymo 8 straipsnis (Įmonė, kurioje dėl

¹³ Z. Radwanski. System Prawa cywilnego. Tom I. Wrocław. 1981, P. 213-214.

¹⁴ G. Bieniek et al. Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania, Warszawa: LexisNexis, 2008, 361 str.

¹⁵ Nėra tiesioginio vertimo (kaip neturtinė žala).

¹⁶ A. Szpunar. Zadosuczynienie za szkode niemajontkowe, Bydgoszcz: Branta, 2000, P. 68.

¹⁷ Kodeks cywilny. Peřen tekst. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Dziennik Ustaw. Nr 16, poz. 93, 24 art.

¹⁸ Ibidem, 361 art.

saugos darbe norminių aktų pažeidimo įvyko mirtinas nelaimingas atsitikimas, mirusiojo šeimai išmoka <...> nustatyto dydžio vienkartinę pašalpą) leidžia daryti tokius teiginius. Lietuvos teismų¹⁹ praktika iki naujo CK įsigaliojimo išskyrė tokias, dėl asmens sveikatos sužalojimo, nuostolių rūšis:

1. negatyvus nuostoliai (negautos pajamos);
2. pozityvūs nuostoliai (papildomos išlaidos).

Dabartinis Lietuvos CK ir DK sveikatai padarytą žalą išskiria į neturtinę žalą (CK 6.250 straipsnis, 6.283 straipsnis), bei negautas pajamas ir patirtas išlaidas- tiesioginius nuostolis (CK 2.245 straipsnis, 2.283 straipsnis ir DK 257 straipsnio 1 dalis),

Lietuvos teisės aktuose neturtinė žala apibrėžiama kaip asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais (CK 6.250 str.)²⁰. Pagrindiniu nuostolių atlyginimo tikslu pripažįstamas siekis grąžinti asmenį į tą padėtį, kurioje jis būtų buvęs, jei žala nebūtų buvusi padaryta. Manytina, kad išvardintų neturtinio pobūdžio praradimų pinigais neįmanoma nei išmatuoti, nei atlyginti. Neturtinės žalos tikslai yra kitokie. Svarbiausias jų- nuraminti nukentėjusįjį, simboline forma kompensuoti jo patirtus praradimus.

Lietuvoje, kaip ir Lenkijoje, neturtinė žala atlyginama tik įstatymų numatytais atvejais. Bendras principas- ši žala atlyginama, kai ji patiriama dėl nusikaltimo. Neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta dėl asmens suluošinimo ar kitokio sveikatos sužalojimo, taip pat dėl gyvybės atėmimo. Be to, remiantis naujausia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika²¹, (Lenkijoje tai reglamentuoja CK 445 straipsnio 3 dalis) sužalojus asmenį ar atėmus jam gyvybę, teisę į neturtinės žalos atlyginimą turi ir šio asmens artimieji (dar vadinami "netiesioginiais nukentėjusiais")- tėvai, sutuoktinis, vaikai. Tačiau turi būti nustatyta, kad jie buvo artimais emociniais ryšiais susiję su tiesiogiai nukentėjusiu asmeniu bei patyrė dėl jo sužalojimo ar mirties nepaprastai didelius išgyvenimus. Pažymėtina, kad teisę į turtinės žalos atlyginimą asmens gyvybės atėmimo atveju turi tik asmenys, kurie buvo mirusiojo išlaikomi arba jo mirties dieną turėjo teisę gauti iš jo išlaikymą, t.y. nepilnamečiai vaikai, sutuoktinis, nedarbingi tėvai

¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1997 m. sausio 16 d. nutarimas Nr. 2 "Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos asmenį sužalojus, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę" ir Apžvalga „Įstatymų taikymas teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos sužalojus asmenį, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę". Teismų praktika, 1997. Nr. 5-6, P. 149-187.

²⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262, Nr. 77, 80, 82.

²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-539/2006 [žiūrėta 2009 m. kovo 5 d]. Prieiga per internetą: http://www.lat.lt/Default.aspx?item=tn_liteko&lang=1.>

ar kiti faktiniai nedarbingi išlaikytiniai. Tuo tarpu neturtinės žalos atlyginimas nesiejamas su artimųjų darbingumu. Likusiais atvejais neturtinė žala atlyginama tik tada, kai tokia galimybė yra įtvirtinta įstatyme.

Lietuvos Respublikos CK, įtvirtindamas neturtinės žalos atlyginimo galimybę pastaruoju aptariamu atveju, naudoja formuluotę- "be turtinės žalos, atlyginama ir neturtinė žala". Ši formuluotė buvo sukėlusį diskusijų ir nagrinėjant bylas teismuose. Kartais būdavo daroma išvada, kad jei asmeniui nepadaryta turtinė žala, negali būti atlyginama jo patirta neturtinė žala. Tačiau, remiantis Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo praktika²², atsakomybė už padarytą neturtinę žalą nėra tiesiogiai priklausoma nuo turtinės žalos padarymo fakto ir gali būti taikoma tiek kartu su turtine atsakomybe, tiek atskirai.

Negautos pajamos (negatyvus nuostoliai). Lietuvoje dėl sveikatos sužalojimo negautų pajamų nustatymas pagal darbingumo netekimą išliko iš sovietinėje teisėje naudotos žalos sveikatai sampratos. Lietuvos TSR Ministrų Tarybos 1984 m. liepos 17 d. nutarimu Nr. 217 patvirtintų Įmonių, įstaigų, organizacijų atlyginimo už žalą, padarytą darbininkams ir tarnautojams dėl jų suluošinimo ar kitokio sveikatos sužalojimo, susijusio su jų darbinių pareigų vykdymu, taisyklių 7 punktas²³ nustatė, kad žalos susijusios su tuo, kad nukentėjusysis neteko pirmesnio uždarbio arba jis sumažėjo ryšium su darbinio suluošinimu, dydis nustatomas procentais nuo šio uždarbio, atitinkančiais nukentėjusiojo profesinio darbingumo netekimo laipsnį. Jeigu toks reglamentavimas būtų išlikęs, sunku būtų rasti ir pritaikyti kokius nors papildomus kriterijus negautoms pajamoms apskaičiuoti. Laikinasis įstatymas²⁴ dėl sveikatos sužalojimo nukentėjusiojo negautas pajamas tiesiogiai siejo su netekto darbingumo procentu, nenumatydamas jokių išimčių ar galimybės taikyti papildomus kriterijus.

Lietuvos CK 6.283 straipsnyje negautos pajamos suprantamos kaip nukentėjusiojo ateityje negauta nauda, kurią galima nustatyti remiantis daugeliu kriterijų, įvertinant tokių negautų pajamų realumą. Lietuvos CK bei Lenkijos CK nepateikiami konkretūs negautų pajamų apskaičiavimo kriterijai, o tai leidžia įvertinti nuostolius pagal individualias kiekvieno atvejo aplinkybes, atsižvelgti į priežastinį ryšį tarp sveikatos

²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-539/2006 [žiūrėta 2009 m. kovo 5 d]. Prieiga per internetą: http://www.lit.tl/Default.aspx?item=tn_litcko&lang=1.>.

²³ Lietuvos TSR Ministrų Tarybos 1984 m. liepos 17 d. nutarimu Nr. 217 patvirtintų Įmonių, įstaigų, organizacijų atlyginimo už žalą, padarytą darbininkams ir tarnautojams dėl jų suluošinimo ar kitokio sveikatos sužalojimo, susijusio su jų darbinių pareigų vykdymu, taisyklės. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1984, Nr. 21-256.

²⁴ Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinasis įstatymas. Valstybės žinios. 1997, Nr. 67-1656.

sužalojimo ir negautų pajamų ir taip užtikrinti visišką žalos atlyginimą. Manytina, kad šiuo metu Lietuvoje negautų pajamų apskaičiavimo kriterijai vis dar nėra suformuluoti nei teismų praktikos, nei teisės doktrinos²⁵.

Kaip jau buvo minėta, Lenkijos civilinės teisės pagrindinis principas yra pilnas žalos atlyginimas. Kalbant apie turėtų išlaidų ir negautų pajamų atlyginimą, kai žala buvo padaryta atsitikimo, kurio metu nukentėjęs buvo sužalotas, ar kitaip pažeista sveikata, ar asmuo mirė metu, reikėtų sugrįžti prie jau paminėto Lenkijos CK 444 straipsnio.²⁶ Vadovaujantis minėto straipsnio 1 dalies turiniu manytina²⁷, kad nukentėjusio sveikatai padarytos žalos atlyginimas apima visas susijusias išlaidas. T.y. straipsnyje suformuluotos „visos išlaidos“ yra bendrinės. Jos apima gydymo, tame tarpe procedūrų ir operacijų, gulėjimo ligoninėje, gydytojų specialistų ir slaugos, pervežimo, vaistų ir tvarsliaivų pirkimo, giminių atvykimo, pas nukentėjusį, sanatorinio gydymo išlaidas. Doktrinoje kalbama taip pat ir apie geresnį maistą gydymo metu, reabilitacijos, protezavimo ir atitinkamos technikos (akinių, klausos aparatų) pirkimo, invalido vežimėlio ar automobilio pirkimo išlaidas, taip pat adaptacijos išlaidos ir daugumas kitų išlaidų. Lenkijos CK 444 straipsnio 2 dalyje²⁸ nustatyta galimybė gauti renta, jeigu nukentėjęs dėl įvykio neteko viso ar dalinio darbingumo, ar padidėjo jo poreikiai, ar sumažėjo ateities perspektyvos.

Turėtos išlaidos (pozityvūs nuostoliai). Lietuvoje turėtų išlaidų atlyginimo samprata yra labai suprantama ir aiški. Tiek 1964 m. CK 498 straipsnis, tiek Laikinojo įstatymo 6 straipsnis, tiek ir 2001 m. CK 6.283 str. dėl sveikatos sužalojimo turėtų išlaidų atlyginimo klausimus reglamentavo panašiai. Laikinis įstatymas turėtas išlaidas įvardijo kaip "kiti nuostoliai (papildomos išlaidos)". Tačiau visais atvejais nebuvo nustatytas baigtinis atlygintinų išlaidų sąrašas. Jos, kaip ir daugelyje užsienio valstybių, apibrėžiamos pagal pagrįstumo, reikalingumo, būtinumo, protingumo kriterijus. Žalos atlyginimas nukentėjusiajam turėtų garantuoti priimtina tolesnio gyvenimo kokybę, bet neturėtų būti pagrindas įgyti prabangos dalykų, kuriais nukentėjęs nebūtų naudojėsis, jei nebūtų sužalotas. Turėtų išlaidų protingumo ir reikalingumo kriterijai formuluojami teismų praktikoje. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 30 d. nutartyje²⁹ (pirmosios instancijos teismas atsisakė tenkinti nukentėjusiojo ieškinio dalį

²⁵ A. Verikas. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistema. Jurisprudencija. Mokslo darbai, 2006 11 (89), P. 63-64.

²⁶ Kodeks cywilny. Pełen tekst. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Dziennik Ustaw. Nr 16, poz. 93, 444 art.

²⁷ G. Bieniek et al. Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania, Warszawa: LexisNexis, 2008, 444 str.

²⁸ Kodeks cywilny. Pełen tekst. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Dziennik Ustaw. Nr 16, poz. 93, 444 art.

²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-539/2006 [žiūrėta 2009 m. kovo 7 d]. Prieiga per internetą: http://www.lit.lt/Default.aspx?item=tn_liteko&lang=1.>

dėl turėtų išlaidų priteisimo) konstatavo, kad reikalavimas priteisti būsimas išlaidas ieškovo gyvenamajam namui remontuoti, invalido liftui įrengti, taip pat vaistams įsigyti yra nepagrįstas, nes tai ne tiesioginiai ieškovo nuostoliai ir ne negautos pajamos. Dėl tokių pačių priežasčių teismas atmetė ir kitus ieškovo reikalavimus priteisti kitas būsimas išlaidas. Taip pat teismas nurodė, kad ieškovas pripažintas pirmos grupės invalidu su visiška negalia, todėl jo slaugymas ir gydymas reabilitacinėje ligoninėje apmokamas valstybės sąskaita. Reikėtų paminėti, kad pagal Lenkijos teismų praktiką³⁰ žalą sveikatai patyrusiam asmeniui gali būti atlyginamos minėtos išlaidos, išlaidos už giminių atvykimą pas nukentėjusį į gydymo įstaigą, protingos išlaidos už telefoninius pokalbius. Taigi manytina, kad Lietuvoje teismai protingumo ir pagrįstumo kriterijus dažnai vertina siauriau negu Lenkijos teismai. Paminėtina, kad darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo atveju, laikotarpyje nuo 2000 m. sausio 1 d., kai įsigaliojo Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas iki 2001 m. liepos 1 d., kai įsigaliojo CK, turėtų išlaidų atlyginimo klausimas apskritai nebuvo reglamentuotas, kadangi Laikinasis įstatymas negalėjo būti taikomas atsiradusiai žalai po 2000 m. sausio 1 d. atlyginti³¹, o jį pakeitęs Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas turėtų išlaidų kompensavimo klausimų nereglementavo.

Apibendrinant išdėstyta galima teigti, kad sveikatai padaryta žala tiek Lietuvoje, tiek Lenkijoje paprastai suprantama kaip nukentėjusiojo turtiniai nuostoliai (turėtos išlaidos ir negautos pajamos dėl sveikatos sužalojimo) bei neturtinė žala. Neturtinės žalos bei turtinių nuostolių įvertinimas turėti būti toks, kad sveikatai padarytos žalos atlyginimas nebūtų per didelis ar per mažas, o žalos atlyginimas turi užtikrinti optimalią nukentėjusiojo tolesnio gyvenimo kokybę. Nepriklausomai nuo turtinių nuostolių nustatymo kriterijų, o taip pat neturtinės žalos kompensavimo, visada yra siekiama visiško sveikatai padarytos žalos atlyginimo, tačiau sveikatai padarytos žalos įvertinimas turi socialinės santaikos elementų, o žalos samprata priklauso nuo atskirų valstybių visuomenės narių, nuo jų požiūrio į žalą sveikatai patyrusio asmens poreikius. Žala išreiškiama ne abstrakčiu dydžiu, o visuomet priklauso nuo konkretaus atvejo individualių aplinkybių tiek Lenkijoje tiek Lietuvoje.

Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo ypatumai yra susiję su darbo organizavimo forma, darbo jėgos samdos teisine prigimtimi, teisingu darbo apmokėjimo,

³⁰ Sąd Najwyższy w wyroku z 9 stycznia 2008 r. Sygn. akt: II CSK 425/07. [žiūrėta 2009 m. kovo 7 d]. Prieiga per internetą: <<http://www.sn.pl/orzecznictwo/index.html>>.

³¹ Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 36 str. 3 d. Valstybės Žinios, 1999, Nr. 110-3207.

kompensuojant darbuotojui padarytą žalą. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos samprata ir jos atlyginimas turi ypatumų lyginant su kitais žalos sveikatai atlyginimo atvejais. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimas yra reglamentuojamas specialiomis teisės normomis, numatančiomis išimtis iš bendrųjų žalos atlyginimo teisinių pagrindų, kuriems priklauso ir žalos samprata, kaip sąlyga žalai atlyginti. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo specifiką ir skirtumus nuo kitų žalos sveikatai atlyginimo atvejų apsprendžia darbuotojo teisinio statuso bei žalos atsiradimo aplinkybių ypatumai³²:

1. darbuotojas yra ekonomiškai silpnesnė darbo santykių šalis;
2. darbuotojas privalo paklusti darbdavio nustatytai darbo organizavimo tvarkai;
3. panaudojant samdomo asmens darbą darbdavys gauna ekonominę naudą.

Žala darbuotojo sveikatai gali būti atlyginama keliais skirtingais būdais, kurie reglamentuojami tiek viešosios, tiek ir privačiosios teisės normomis. Magistro darbe analizuojant teisės aktus, reglamentuojančius atsakomybę už žalą, padarytą darbuotojo suluošiniu ar kitokiu pakenkimu sveikatai arba dėl nukentėjusiojo mirties skirtingų atlyginimo būdų tarpusavio sąveikos problemos ir pateikiami galimi jų sprendimo variantai. Manytina, kad skirtinguose teisės aktuose įtvirtintos teisės normos, nustatančios darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimą skirtingais būdais, sudaro bendrą tokios žalos atlyginimo sistemą tiek Lietuvoje tiek ir Lenkijoje. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistema, reikalauja skirtingus žalos atlyginimo būdus taikyti subsidiariai: pirmiausia dėl žalos atlyginimo sprendžiama remiantis viešosios teisės normomis- nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga socialinio draudimo būdu, ir tik paskui neatlyginta žalos dalis atlyginama remiantis darbdavio materialinės atsakomybės arba civilinės atsakomybės taisyklėmis.

³² Darbo teisė. Vilnius: TĮC, 2008. P. 347-350.

2. Darbuotojo sveikatai ir gyvybei padarytos žalos atlyginimas Lietuvoje ir Lenkijoje valstybinio socialinio draudimo būdu.

Manytina reikia trumpai aptarti Europos Sąjungos teisinį šios srities reglamentavimą, ar yra kokie įpareigojimai ar nurodymai Europos Sąjungos valstybėms-narėms.

Analizuojant teisinę informaciją, galima teigti, kad Europos Sąjungos teisės aktai bendros žalos darbuotojo sveikatai atlyginimo sistemos valstybėms narėms nenustato. 1971 m. birželio 14 d. Tarybos reglamentas EEB Nr. 1408/71 „Dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims, savarankiškai dirbantiems asmenims ir jų šeimų nariams, judantiems Bendrijoje“³³ (toliau Reglamentas) įteisina taisykles, susijusias su nacionalinių socialinės apsaugos sistemų taikymu Bendrijoje. Šiame Reglamente numatyta, jog laikantis jo specialių nuostatų, vienos iš valstybių narių teritorijoje gyvenantiems asmenims, kuriems taikomas šis dokumentas, pagal bet kurios valstybės narės teisės aktus priklauso tos pačios prievolės ir jie (asmenys) naudojami tomis pačiomis išmokomis, kaip ir tos valstybės piliečiai (3 straipsnio 1 dalis). Tačiau minėtame Reglamente nėra įteisinta bendra visoms valstybėms narėms žalos darbuotojo sveikatai atlyginimo sistema. Valstybėms narėms paliekama plati veikimo sfera, jų pačių kompetencijai palikta nustatyti žalos darbuotojo sveikatai atlyginimo būdus ir atlyginimą mokančius subjektus.

Žalos, padarytos darbuotojo sveikatai, atlyginimas socialiniu draudimu teisinėje literatūroje vertinamas teigiamai³⁴. Manytina, kad toks žalos atlyginimas tampa operatyvesnis, žala gali būti atlyginama kur kas greičiau, nei tai galėtų padaryti darbdavys iš savo finansinių išteklių. Be to, darbuotojui yra garantuojamas realus patirtos žalos atlyginimas. Galima teigti, kad padarytos žalos sveikatai atlyginimas socialiniu draudimu yra naudingas ir darbdaviui, ir darbuotojui.

2.1 Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo funkcijos ir dalyviai.

Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo funkcijos. Šiandien neabejojama, kad sveikatai padarytos žalos atlyginimas yra ne tik žalą patyrusio ar atsakingo už žalos padarymą asmens reikalas, bet ir visos visuomenės rūpestis.

³³ Tarybos 1971 m. birželio 14 d. Reglamentas EEB Nr. 1408/71 "Dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims ir jų šeimų nariams, judantiems Bendrijoje". [žiūrėta 2009 m. kovo 8 d]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?val=23320:cs&lang=lt&list=32058:cs,23320:cs,23283:cs,23282:cs,&pos=2&page=2&nbl=14&pgs=10&hwords=&checktexte=checkbox&visu=#texte>>

³⁴ W. Sanetra. O zalozeniach nowego systemu swiadczen z titulu wypadkow przy pracy i choro zawodowych. Praca i Zabezpieczenie Spoleczne, Warszawa, Czasopisma. 3/2003. P. 18-21.

Socialinės teisinės valstybės prisiimama atsakomybė už savo piliečių gerovę įpareigoja valstybę garantuoti sveikatai padarytos žalos kompensavimą nepriklausomai nuo žalą padariusio asmens kaltės.

Žalą sveikatai patyrusio asmens pagrindinės socialinės teisės ir orumą atitinkančios gyvenimo kokybės garantijos realizuojamos socialinės saugos teisės institutais. Pamynėtinas ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas³⁵, kuriame jis konstatavo: kad pagal Konstituciją Lietuvos valstybė yra socialiai orientuota, jos kiekvienas pilietis turi teisę į socialinę apsaugą; Lietuvos Respublikos Konstitucija įpareigoja valstybę nustatyti pakankamas socialinio aprūpinimo įgyvendinimo ir teisinio gynimo priemones; kad pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją valstybė yra konstituciškai įpareigota asmeniui, kurio sveikatai pakenkta dėl netinkamų, nesaugių ar nesveikų darbo sąlygų (įskaitant nelaimingus atsitikimus darbe ir profesines ligas), teikti atitinkamą socialinę paramą. Įstatymų leidėjas gali pasirinkti ir įstatymuose įtvirtinti minėtos paramos teikimo modelį³⁶. Pastebėtina, kad gamybinės traumos ir profesinės ligos buvo pirmosios socialinės rizikos, kurias apėmė socialinės apsaugos sistemos³⁷. Šiuo metu nedarbingumas yra visuotinai pripažįstamas socialinės rizikos veiksnys. Priklausomai nuo tikslo kurio siekiama, žalą sveikatai patyrusiam asmeniui gali būti taikomos kelios socialinės apsaugos schemos, vykdomos tiek socialinio aprūpinimo, tiek ir socialinio draudimo būdu. Būtina pažymėti, kad Lenkijos respublikos Konstitucijos 67 straipsnis³⁸ taip pat kalba apie valstybės socialinius įsipareigojimus piliečiams:

1. pilietis turi teisę į socialinę apsaugą, jei jis negali dirbti dėl ligos ar invalidumo;
2. pilietis turi teisę į socialinę apsaugą, jei netenka darbo ne dėl savo valios, neturi kitų pajamų <...>, socialinės apsaugos mastą ir formą nustato įstatymai.

Pažymėtina, kad socialinis draudimas teikia ekonominę apsaugą apdraustiesiems įvykus įvairioms situacijoms, dėl kurių prarandamos pajamos ir galimybė užsidirbti arba

³⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas byloje Nr. 9/02. Valstybės žinios, 2005, 19-623.

³⁶ Ibidem.

³⁷ A. Guogis. Socialinės politikos modeliai. Vilnius: Eugrimas. 2000, P. 11.

³⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjeta przez Narod w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r. Dziennik Ustaw. 1997 nr.: 78 poz. 483.

patiriamos papildomos išlaidos. Priklausomai nuo socialinės rizikos, socialinis draudimas gali būti kelių rūšių. Pasaulinėje praktikoje³⁹ paprastai išskiriamas

1. sveikatos draudimas;
2. nedarbo draudimas;
3. pensijų draudimas, įskaitant įvairias išėjimo į pensiją priežastis: dėl senatvės; dėl invalidumo; dėl bendro pobūdžio ligų ir nelaimingo atsitikimo;
4. ligos draudimas, kai dėl ligos laikinai netenkamas darbingumas;
5. draudimas nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų, įskaitant laikiną ir pastovų darbingumo netekimą.

Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniame draudime socialinis teisingumas pasiekiamas derinant darbuotojų ir darbdavių interesus. Šis socialinis draudimas kompensuoja darbuotojo sveikatai padarytą žalą, kai žalos atsiradimas yra susijęs su darbo veikla. Tokia pagrindinė žalos kompensavimo sąlyga yra žymiai palankesnė darbuotojui, nei žalos kompensavimas taikant darbdavio materialinę atsakomybę. Tačiau galimybė išplėsti žalos kompensavimo atvejus socialiniu draudimu, lemia, jog šių kompensacijų dydis neužtikrina visiško žalos atlyginimo. Socialinis teisingumas, pasiekiamas kompensuojant žalą socialiniu draudimu, negali būti prilyginamas teisingo žalos atlyginimo principui, kuris yra realizuojamas darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistemos mastu.

Socialinio draudimo instituto sampratai nemažą įtaką turi Tarptautinės Darbo Organizacijos veikla. Šios organizacijos konstitucijoje, konvencijose ir rekomendacijose pateikiami nacionalinių socialinės saugos sistemų formavimo principai. TDO socialinės saugos rekomendacijų sistemą sudaro: socialinės saugos tikslų ir principų apibrėžimas; socialinių partnerių ir valstybės funkcijų nustatymas; minimalių socialinių garantijų lygių įtvirtinimas; organizacinių, finansinių ir teisinių mechanizmų koordinavimas. Prie TDO dokumentų, nustatančių žalos kompensavimo principus darbuotojo sveikatos sužalojimo atveju, priskirtinos:

1. TDO 1967 m. Konvencija Nr. 128 „Dėl invalidumo, senatvės ir maitintojo netekimo pašalpų“⁴⁰, kuri nustato šių pensijų skyrimo sąlygas, jų dydį procentais pagal darbo užmokestį;
2. TDO 1969 m. Konvencija Nr. 130 „Dėl medicininės pagalbos ir ligos pašalpų“⁴¹, kurioje kalbama apie kompensacijas laikinojo nedarbingumo laikotarpiu;

³⁹ Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos svetainė. [Vilnius] [žiūrėta 2009 m. kovo 8 d]. Prieiga per internetą: < <http://www.socmin.lt/index.php?499730076>>.

⁴⁰ TDO 1967 m. Konvenciją Nr. 128 „Dėl invalidumo, senatvės ir maitintojo netekimo pašalpų“. [interaktyvus]. [Vilnius] [žiūrėta 2009 m. kovo 8 d]. Prieiga per internetą: <<http://www.mop.pl/doc/html/konwencje/k128.html>>.

3. TDO 1964 m. Konvencija Nr. 121 „Dėl pašalpų įvykus nelaimingam atsitikimui ar susirgus profesine liga“⁴², kuri įtvirtina socialinio aprūpinimo sistemos pagrindus nelaimingų atsitikimų darbe atvejais;

4. TDO 1936 m. Konvencija Nr. 55 "Dėl laivo savininko prievolių jūreivių ligos, traumas ar mirties atveju"⁴³, kuri nustato laivo savininko prievolės šios rūšies darbuotojų sveikatos sužalojimo atveju, nustato minimalius reikalavimus žalos atlyginimui.

Manytina, kad TDO socialiniam draudimui priskiria tokius tikslus⁴⁴:

1. garantuotą ir atitinkama prarasto darbo užmokesčio kompensavimą;
2. teisės į pakankamą materialinį aprūpinimą realizavimą;
3. garantuotą ir prieinamą medicininį aptarnavimą;
4. pakankamų finansinių resursų sukupimą socialinės saugos reikmėms.

Jau paminėtuose TDO dokumentuose akcentuojama būtinybė užtikrinti socialinę saugą darbe sužalotiems ar susirgusiems profesine liga darbuotojams.

Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas pakeičia darbdavio turtinę atsakomybę ir todėl neretai laikomas darbdavio atsakomybės draudimu. Galima teigti, kad socialinis draudimas perima darbdavio pareigą kompensuoti darbuotojams jų negautas pajamas tokia pačia apimtimi, kokia tai privalėtų daryti darbdaviai pagal jiems tenkančią atsakomybę.

Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo dalyviai. Analizuojant Lenkijos ir Lietuvos teisės aktus, liečiančius socialinį draudimą, manytina reikėtų išskirti šiuose teisiniuose santykiuose esančius dalyvius. Lietuvos ir Lenkijos Nelaimingų atsitikimų ir profesinių ligų socialiniame draudime taip pat galima išskirti keturias dalyvių grupes: draudiką, draudėją, apdraustąjį, draudimo išmokų (naudos) gavėją (šeimos nariai, išlaikomi asmenys). Magistro darbe apžvelgiamos trys draudimo dalyvių grupės: draudikas, draudėjas ir apdraustasis (draudimo išmokos gavėjas).

Draudikas. Praktikoje naudojamos du metodai kuriais darbuotojo sveikatos sužalojimo atveju keičiama darbdavio materialinė atsakomybė. Tai daroma per draudimo

⁴¹ TDO 1969 m. Konvencijoje Nr. 130 „Dėl medicininės pagalbos ir ligos pašalpų“. [interaktyvus]. [Vilnius] [žiūrėta 2009 m. kovo 8 d]. Prieiga per internetą: <<http://www.mop.pl/doc/html/konwencje/k130.html>>.

⁴² TDO 1964 m. Konvencija Nr. 121 „Dėl pašalpų įvykus nelaimingam atsitikimui ar susirgus profesine liga“. [interaktyvus]. [Varšuva] [žiūrėta 2009 m. kovo 9 d]. Prieiga per internetą: <<http://www.mop.pl/doc/html/konwencje/k121.html>>.

⁴³ TDO 1939 m. konvencija Nr. 55 "Dėl laivo savininko prievolių jūreivių ligos, traumas ar mirties atveju". [interaktyvus]. [Varšuva] [žiūrėta 2009 m. kovo 8 d]. Prieiga per internetą: <<http://www.mop.pl/doc/html/konwencje/k055.html>>.

⁴⁴ TDO svetainė, [Varšuva] [žiūrėta 2009 m. kovo 9 d]. Prieiga per internetą: <<http://www.mop.pl/html/index1.html>>.

kompanijas, draudžiant darbdavio atsakomybę arba per valstybinius socialinio draudimo fondus, draudimą nuo nelaimingų atsitikimų darbe paverčiant socialinio draudimo rūšimi. Lietuvoje ir Lenkijoje pagal Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymus pasirinktas antrasis metodas. Žala yra atlyginama iš valstybinio fondo, o žalos atlyginimą garantuoja pati valstybė, kurios nemokumas kur kas mažiau tikėtinas nei draudimo kompanijos nemokumas. Kaip pagrindinį darbdavio atsakomybės pakeitimo socialinio draudimo būdu trūkumą galima nurodyti tai, jog šiuo atveju nėra nustatoma lanksti draudimo įmokų sistema, leidžianti sudrausminti darbdavius, kad šie laikytųsi savo pareigų darbuotojų saugos srityje.

Lietuvos Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymo 32 straipsnis⁴⁵ nustato, kad šį socialinį draudimą vykdo Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir jos teritoriniai skyriai. Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 2 straipsnio 9 dalis socialinio draudimo fondo administravimo įstaigas apibrėžia kaip valstybės įstaigas⁴⁶.

Lenkijos Socialinio draudimo sistemos įstatyme yra nustatyti visi šalies socialinio draudimo pagrindai ir principai. Šio įstatymo 3 straipsnio 1 dalis⁴⁷ reglamentuoja, kad visas užduotis, susijusias su socialiniu draudimu apibrėžtu socialinio draudimo sistemos įstatyme (tame tarpe ir draudimo funkciją) vykdo Visuomeninio Draudimo Institucija (Zakład Ubezpieczeń Społecznych).

Paminėtina, kad pagal draudiko teisinį statusą nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas gali būti griežto arba lankstaus modelio. Pagal griežtą modelį yra įteisinama vienintelio valstybinio draudiko monopolija. Toks modelis pasirinktas Lietuvoje bei Lenkijoje. Lanksčiame modelyje numatoma draudikų konkurencija- tuo atveju draudėjas gali pasirinkti:

1. tapti konkrečios rizikos tarpusavio draudimo organizacijos nariu;
2. apdrausti riziką komercinėje organizacijose arba viešojoje organizacijoje,

kontroliuojamoje valstybės.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. Valstybės Žinios, 1999, Nr. 110-3207; 2004, Nr. 171-6300.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 1991, Nr. 17-447; 2004, Nr. 171-6295.

⁴⁷ Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych. Dziennik Ustaw 1998 nr 137 poz. 887. 3 art.

Lankstus nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo modelis egzistuoja daugelyje Vakarų Europos valstybių tuo tarpu griežtas modelis yra prigijęs buvusio rytų bloko šalyse.

Draudėjai. Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinį draudimą vertinant kaip darbdavio atsakomybės draudimą, manytina, kad draudėjas yra darbdavys. Tačiau nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo draudėjų ratas ir atsakingų už žalą darbuotojo sveikatai asmenų ratas nesutampa. Darbdavys, nors ir būdamas draudėju, gali iš viso neturėti draudiminio intereso, pavyzdžiui, dėl nelaimingo atsitikimo pakeliui į darbą ar iš darbo. Darbdavio materialinė atsakomybė tokiu atveju gali ir neatsirasti, priklausimai nuo to, kaip suprantama atitinkamose valstybėse darbdavio atsakomybė už žalą darbuotojo sveikatai.

Lietuvos privalomojo valstybinio socialinio draudimo atveju draudėjų ratas yra apibrėžiamas įstatymu. Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 2 straipsnio 2 dalis⁴⁸ nustato, kad draudėjai yra visi juridiniai asmenys bei jų filialai ir atstovybės, taip pat fiziniai asmenys, kurie įstatymų nustatyta tvarka privalo mokėti valstybinio socialinio draudimo įmokas. Lietuvos Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymo 5 straipsnis⁴⁹ patikslina, kas gali būti būtent šios socialinio draudimo rūšies draudėju:

1. pagal darbo sutartį dirbančių asmenų darbdaviai;
2. valstybės ar savivaldybės institucijos bei įstaigos, draudžiančios šios rūšies draudimu asmenis;
3. įmonės ar įstaigos, kuriose mokiniai, studentai ir darbo biržos siūsti mokyti ar reabilituoti asmenys atlieka profesinės veiklos praktiką;
4. socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigos;
5. bausmių vykdymo institucijos ir įstaigos.

Lietuvos Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymo 3 straipsnio 6 dalis⁵⁰ draudėją apibrėžia kaip darbdavį (DK 16 str.), taip pat valstybės ar savivaldybės institucijas ar įstaigas bei įmones, mokančias arba pagal įstatymus privalančias mokėti valstybinio socialinio draudimo įmokas nelaimingų atsitikimų darbe socialiniam draudimui.

⁴⁸ Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych. Dziennik Ustaw. 1998 nr 137 poz. 887. 2 art.

⁴⁹ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. Valstybės Žinios, 1999, Nr. 110-3207; 2004, Nr. 171-6300.

⁵⁰ Ibidem.

Galima teigti, kad Lenkijos draudėjų ratą identifikuoti yra nepatogu. Lenkijos Socialinio draudimo sistemos įstatymo 4 straipsnio 2 dalis⁵¹ apibrėžia visus (nustatytų įstatyme socialinio draudimo rūšių) draudėjus (įmokų mokėtojus). Nelaimingų atsitikimų ir profesinių ligų socialinio draudimo įmokų mokėtojus galima atrinkti tik pagal Nuostatuose⁵² nurodytus privalomai (minėtu socialiniu draudimu) draudžiamus asmenis. Manytina, kad galima išskirti tokius išmokų mokėtojus:

1. darbdavys, esantis darbiniuose santykiuose su darbuotoju, taip pat bendrovė ar fizinis asmuo turintis kitus teisinius santykius su asmeniu privalomai draudžiamu atitinkamu draudimu. (kalba yra apie asmenis kuriuos sieja agentūrinė, pavedimo sutartis ir darbas atliekamas darbdavio buveinėje ar darbinės veiklos vykdymo vietoje).

2. valstybės ar savivaldybės institucijos bei įstaigos, draudžiančios šios rūšies draudimu asmenis;

2.1. subjektai, išmokantys sporto stipendijas;

2.2. vaivadijos darbo žinybos (biržos);

2.3. institucijos, atskaitingos krašto apsaugos ministrui (kai draudžiami asmenys, atliekantys alternatyviąją krašto apsaugos tarnybą);

2.4. Seimo ir senato kanceliarijos;

2.5. kitos institucijos, pagal įstatymo 4 straipsnį.⁵³

3. bausmių vykdymo institucijos ir įstaigos;

4. įmonės ar įstaigos, kuriose mokiniai, studentai ir darbo biržos siūsti mokyti ar reabilituoti asmenys atlieka profesinės veiklos praktiką;

5. atitinkamos religinės institucijos;

Vertinant nagrinėjamus įstatymus galima teigti, kad ir Lietuvos ir Lenkijos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo draudėjai turi atitikti du kriterijus:

1. draudimo pareiga jiems turi būti nustatyta įstatyme;

2. jie turi mokėti draudimo įmokas už konkrečius apdraustuosius (darbuotojus).

Ir kaip jau buvo minėta, Lenkijos nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo draudėjų ratą identifikuoti vadovaujantis Socialinio draudimo sistemos įstatymu yra

⁵¹ Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych. Dziennik Ustaw 1998 nr 137 poz. 887. 4 art.

⁵² ZUS (Zakład Ubezpieczeń Społecznych) svetainė. Zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym i ubezpieczeniu zdrowotnemu, ustalania odstawy wymiaru oraz rozliczania i opłacania składek na te ubezpieczenia oraz na Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych. ZUS, 2009.03.02; 1 lent. [Varšuva] [žiūrėta 2009 m. kovo 9 d]. Prieiga per internetą: <<http://www.zus.pl/default.asp?p=3&id=116>>.

⁵³ Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych. Dziennik Ustaw 1998 nr 137 poz. 887. 4 art.

sunku, todėl šiuo požiūriu įstatymo leidėjas Lietuvos Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymo nuostatas, apibrėžiančias draudėjų ratą, suformulavo suprantamiau.

Apdraustasis (draudimo išmokos gavėjas). Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu draudžiamų asmenų ratas apibrėžia subjektus, kurie sveikatos sužalojimo atveju įgyja subjektinę teisę į žalos kompensavimą iš tokio socialinio draudimo fondo lėšų. Įvairiuose valstybėse nevienodai sprendžiamas klausimas dėl to, kokie asmenys turi būti draudžiami nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu. Tai nemažai priklauso nuo konkrečios valstybės socialinės politikos bei „gamybinės traumos“ sampratos nacionalinėje teisėje. Pavyzdžiui Lenkijoje pagal įstatymo 3 straipsnį⁵⁴, prie gamybinių traumų socialinio draudimo prasme priskiriami tokie nelaimingi atsitikimai:

1. nelaimingas atsitikimas darbe;
2. nelaimingas atsitikimas prilygintas nelaimingam atsitikimui darbe;
3. nelaimingas atsitikimas kitomis aplinkybėmis, tame tarpe nelaimingas atsitikimas darbe, kai darbas atliekamas ne pagal darbo sutartį (pavedimo sutartis, autorinė sutartis, agentūrinė sutartis);
4. nelaimingas atsitikimas pakeliui į darbą ir iš darbo;
5. nelaimingas atsitikimas žemės ūkio darbuose.

Taip pat socialinės saugos taikymo sritis Lenkijoje, palyginus su Lietuva tiesiogiai išplečiama ir asmenų atžvilgiu- Nuostatai⁵⁵ nustato 15 kategorijų asmenų, privalomai draudžiamų nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu. Pamynėtini dvasininkai, studentai, asmenys atliekantys alternatyvią tarnybą, sportininkai, gaunantys stipendijas.

Pamynėtina, kad TDO rekomendacijos dėl apdraustųjų asmenų rato yra žymiai kuklesnės. TDO 1964 m. Konvencijos Nr. 121 „Dėl pašalpų įvykus nelaimingam atsitikimui ar susirgus profesine liga“ 4 straipsnis⁵⁶ nustato, kad pašalpos gamybinio traumatizmo atveju nacionalinėje teisėje gali neapimti asmenų (darbuotojų), kurių

⁵⁴ Ustawa z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych. Dziennik Ustaw. 2002 nr 199 poz. 1673. 3 art.

⁵⁵ ZUS (Zakład Ubezpieczeń Społecznych) svetainė. Zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym i ubezpieczeniu zdrowotnemu, ustalania odstawy wymiaru oraz rozliczania i opłacania składek na te ubezpieczenia oraz na Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych. ZUS, 2009.03.02; 1 lent. [Varšuva] [žiūrėta 2009 m. kovo 9 d]. Prieiga per internetą: <<http://www.zus.pl/default.asp?p=3&id=116>>.

⁵⁶ TDO 1964 m. Konvencija Nr. 121 „Dėl pašalpų įvykus nelaimingam atsitikimui ar susirgus profesine liga“. [interaktyvus]. [Varšuva] [žiūrėta 2009 m. kovo 9 d]. Prieiga per internetą: <<http://www.mop.pl/doc/html/konwencje/k121.html>>.

užimtumas turi atsitiktinį pobūdį; namudininkų; darbdavio šeimos narių, kurie gyvena jo name; kitų kategorijų darbuotojų, kurie sudaro ne daugiau kaip 10 procentų visų dirbančiųjų, į šį skaičių neįskaitant jau išvardintų. Taip pat Konvencijos 3 straipsnis nustato, kad iš bendros socialinių pašalpų (socialinio draudimo) schemas gamybinio traumatizmo atveju gali būti išskirti valstybės tarnautojai ir jūrininkai, jeigu jiems taikoma analogiška speciali socialinės saugos schema⁵⁷.

Apdraustųjų subjektų grupės apimtį lemia solidarumo pasireiškimo laipsnis, kuris yra susijęs su finansinėmis galimybėmis sukaupti pakankamą piniginių fondą ir tokiu būdu išplėsti socialinių garantijų taikymo atvejus ne tik darbuotojams, bet ir kitiems asmenims. Solidarumas socialiniame draudime reiškia, kad įmokų dydis priklauso nuo apdraustojo pajamų, o apdraustajam teikiamos socialinio draudimo paslaugos nuo jo sveikatos būklės ir atitinkamų poreikių. Darbuotojai, kurių darbo užmokestis yra didesnis, teikia tam tikrą kompensacinę pagalbą tiems, kurių pajamos iš darbo veiklos yra mažesnės. Socialinio draudimo finansavime turi dalyvauti dirbantieji ir darbdaviai, o tam tikrais atvejais gali būti skiriamos ir valstybės biudžeto lėšos. Tik vertinant socialinį draudimą kaip jame dalyvaujančių subjektų (darbuotojų, darbdavių ir valstybės) socialinę partnerystę, solidarumą ir kompromisą, galima kalbėti apie socialinės saugos garantijų taikymą ne tik darbuotojams, bet ir kitiems subjektams.

Nelaimingų atsitikimų ir profesinių ligų socialiniu draudimu Lietuvoje nedraudžiami asmenys, atliekantys darbus ne pagal darbo sutartį. Manytina, kad tai nulemta įstatymo leidėjo siekiu, kad visi atliekami darbai būtų įforminami išimtinai darbo sutartimi ir socialinės garantijos būtų taikomos tik tokiems asmenims⁵⁸. Tačiau reikėtų pastebėti, jog Lenkijos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas taikomas asmenims, dirbantiems ne tik pagal darbo sutartis, bet ir pagal kitokias civilines-teisines sutartis, jei jose draudėjui numatyta pareiga mokėti šios rūšies socialinio draudimo įmokas ir darbas atliekamas darbdavio buveinės ar darbinės veiklos vykdymo vietoje⁵⁹.

Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo garantijos gali būti taikomos tik apdraustiesiems. Lietuvos Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo

⁵⁷ TDO 1964 m. Konvencija Nr. 121 „Dėl pašalpų įvykus nelaimingam atsitikimui ar susirgus profesine liga“. [interaktyvus]. [Vilnius] [žiūrėta 2009 m. kovo 9 d]. Prieiga per internetą: <<http://www.mop.pl/doc/html/konwencje/k121.html>.>

⁵⁸ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų 2005 m. liepos 14 d. pasitarime aprobuotas "Bylų dėl nelegalaus darbo apibendrinimas ir teisės taikymo rekomendacijos". Administracinių teismų praktika. 2005, Nr. 7, P. 220, 229.

⁵⁹ ZUS (Zakład Ubezpieczeń Społecznych) svetainė. Zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym i ubezpieczeniu zdrowotnemu, ustalania odstawy wymiaru oraz rozliczenia i opłacania składek na te ubezpieczenia oraz na Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych. ZUS, 2009.03.02; 1 lent. [Varšuva] [žiūrėta 2009 m. kovo 9 d]. Prieiga per internetą: <<http://www.zus.pl/default.asp?p=3&id=116>>.

įstatymo 3 straipsnio 1 dalyje⁶⁰ pateikiamas "apdraustojo" apibrėžimas, kuriame nustatytos pagrindinė (draudimo įmokų sumokėjimas arba draudėjo pareigos mokėti draudimo įmokas nustatymas) ir alternatyvi (draudėjo pranešimas draudikui [socialinio draudimo įstaigai] apie apdraustąjį asmenį) sąlygos.

Galima teigti, kad draudimo privalomumas yra vienas svarbiausių socialinio draudimo požymių, leidžiančių tinkamai įgyvendinti darbuotojų saugą ir darbdavio atsakomybės apribojimą. Paminėtina, kad Lietuvos Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymas apibrėžia asmenų grupes, kurios draudžiamos šios rūšies socialiniu draudimu ir pateikia kriterijus, nuo kurių priklauso šių asmenų apdraudimo faktas. Tuo tarpu Lietuvos DK 248 straipsnio 1 punkto nuostata⁶¹, Lietuvos DK 249 straipsnio nuostata⁶², ir 2001 m. CK 6.283 straipsnio 4 dalies nuostata⁶³, reiškia, kad ši socialinio draudimo rūšis darbuotojams yra privaloma, o žalos atlyginimas, taikant darbdavio atsakomybę, jiems nenumatytas. Tokia skirtinga Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio privalomumo samprata šiame socialiniame draudime ir darbdavio atsakomybę reglamentuojančiuose teisės aktuose, tiek darbuotojams, tiek ir darbdaviams sukuria teisinės padėties neapibrėžtumą⁶⁴.

Pagal Lenkijos socialinio draudimo sistemos įstatymo 4 straipsnio 1 dalį⁶⁵ apdraustuojai laikomi fiziniai asmenys, patenkantis į nors vieną socialinio draudimo nustatyto šiame įstatyme rūšį. Manytina ši įstatymo nuostata leidžia išvengti tų klausimų, kurie kyla kalbant apie Lietuvos Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatyme nustatyta apdraustojo sąvoką⁶⁶, kaip antai:

1. ar darbuotojai laikomi apdraustais net jei draudėjas yra išsiskolinęs už socialinio draudimo įmokas. Teorijoje pateikiami įvairūs vertinimai išsiskolinimo atveju;

⁶⁰ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. Valstybės Žinios, 1999, Nr. 110-3207; 2004, Nr. 171-6300.

⁶¹ „darbdavio materialinė atsakomybė atsiranda, kai darbuotojas sužalojamas ar miršta arba suserga profesine liga, jeigu jis nebuvo apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu“. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569, Nr.71.

⁶² „darbdavys pagal CK normas privalo atlyginti žalą, padarytą dėl darbuotojo suluošinimo ar kitokio jo sveikatos sužalojimo, ar jo mirties atveju arba dėl jo susirgimo profesine liga, jeigu jis nebuvo apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu, taip pat dėl darbuotojo turto sugadinimo, sunaikinimo arba praradimo bei jo ar kitų asmenų turtinių interesų pažeidimo“. Ibidem.

⁶³ „straipsnyje nustatytas žalos atlyginimas netaikomas asmenims, kurie buvo apdrausti nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu“. Ibidem.

⁶⁴ A. Verikas. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistema. Jurisprudencija. Mokslo darbai, 2006 11 (89), P. 63-64.

⁶⁵ Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych. Dziennik Ustaw 1998 nr 137 poz. 887. 4 art.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. Valstybės Žinios, 1999, Nr. 110-3207; 2004, Nr. 171-6300.

2. ar apdraustas darbuotojas, jei nepateiktas pranešimas Valstybinio socialinio fondo valdybos teritoriniam skyriui, nes pranešimas- tai vienas iš formalių apdraudimo faktą liudijančių kriterijų.

Apibendrinant galima teigti, kad nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo dalyvių apibrėžimo priklauso, kaip yra realizuojamos abi šios rūšies socialinio draudimo funkcijos: darbdavio materialinės atsakomybės apribojimas ir darbuotojų socialinė sauga. Darbdavio atsakomybės ribojimo aspektu svarbiausias yra draudėjų apibrėžimas, o pagal Lietuvoje ir Lenkijoje (kaip jau minėta Lenkijoje draudėjo sąvoka, pagal kai kuriuos kriterijus, yra netgi platesnė negu Lietuvoje) naudojamą šio socialinio draudimo modelį prie draudėjų priskiriami ne tik darbdaviai, bet ir subjektai, kurie darbo teisės prasme paprastai nelaikomi darbdaviais, tokiu būdu darbdavio atsakomybės apribojimas gali būti įgyvendintas visiškai. Apibrėžiant apdraustųjų asmenų ratą, būtina akcentuoti socialinio draudimo privalomumą, nes tik tokiu būdu gali būti užtikrinta reali žala sveikatai patyrusių darbuotojų socialinė sauga. Apdraustųjų subjektų rato išplėtimas, įtraukiant ne tik darbuotojus, yra reikšmingas įgyvendinant valstybės socialinės saugos politiką ir parodo aukštą socialinio solidarumo laipsnį tarp socialinių partnerių, tačiau dėl to neturėtų nukentėti darbuotojo sveikatai padarytos žalos kompensavimas.

2.2 Darbuotojo sveikatai padarytos žalos kompensavimo sąlygos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo būdu.

Darbuotojo sveikatai padarytos žalos kompensavimo sąlygos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudime siejamos su draudimo teisėje priimtomis draudimo išmokų skyrimo sąlygomis, tačiau šio magistro darbo tyrimo objektas neapima visų žalos kompensavimo sąlygų analizės. Atliekant Lenkijos ir Lietuvos darbuotojo sveikatai padarytos žalos kompensavimo sąlygų analizę reikėtų panagrinėti tam tikras sąvokas, reglamentuotas šalių Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymuose.

Nelaimingas atsitikimas darbe- tai darbuotojo sveikatos sužalojimas dėl nelaimingo atsitikimo, susijusio su darbu⁶⁷. Pažymėtina, kad nelaimingas atsitikimas darbe, sukėlęs darbuotojo sveikatos sužalojimą, suprantamas kaip nelaimingas atsitikimas darbo metu, tačiau sveikatos sužalojimo ryšys su darbu įvairiose šalyse traktuojamas skirtingai. Kai kur pakanka, kad nelaimingas atsitikimas įvyktų darbo metu, o kitur nelaimingu

⁶⁷ Z. Salwa. Pojęcie wypadku przy pracy. Praca i zabezpieczenie społeczne. Warszawa, Czasopisma Nr. 3/2003. P. 19.

atsitikimu laikoma tik konkrečios darbo sutartyje numatytos užduoties vykdymo metu įvykusi nelaimė. Taikant darbdavio materialinę atsakomybę darbuotojo sveikatai padarytos žalos ryšys su darbu yra suprantamas plačiau, nei tik žalos atsiradimas betarpiškai darbo procese. Tokia šios sąlygos samprata yra visiškai priimtina nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniame draudime, nes čia turi būti realizuojamos darbuotojų socialinės saugos funkcijos. Pagal darbuotojo sveikatos sužalojimo ryšį su darbu nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo draudžiamai rizikai gali būti priskiriami trijų grupių nelaimingi atsitikimai⁶⁸:

1. nelaimingi atsitikimai įvykę betarpiškai darbo proceso metu;
2. nelaimingi atsitikimai, susiję su darbo veikla;
3. nelaimingi atsitikimai, sąlyginai prilyginti susijusiais su darbu.

Nelaimingi atsitikimai įvykę betarpiškai darbo proceso metu. Lietuvos Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymo 6 straipsnio⁶⁹ aplinkybės, apsprendžiančios nelaimingą atsitikimą darbe ar profesinę ligą apibrėžiamos labai siaurai. Manytina, kad nelaimingo atsitikimo ryšiui su darbu konstatuoti įstatymų leidėjas laiko reikšmingas dvi aplinkybes:

1. nelaimingas atsitikimas (taip pat susirgimas profesine liga) turi būti įvykęs darbo laiku ir dirbant sutartą darbą;

- 1.1. Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymo 6 straipsnio 1 dalies 1 punktą⁷⁰ nurodo, kad nelaimingi atsitikimai darbe arba nustatytos profesinės ligos turi būti įvykę dirbant draudėjo nustatytu darbo laiku, o jeigu darbuotojui darbo laikas draudėjo nėra nustatytas, tai draudėjo nustatytu darbo laiku, taip pat atskiru draudėjo nurodymu paskirtu dirbti laiku bei dirbant tarnybinių komandiruočių laiku.

- 1.2. Pagal to paties 6 straipsnio 2 dalies 1 punktą asmenims, kurie yra draudžiami šios rūšies socialiniu draudimu ir yra prilyginti dirbantiesiems⁷¹ nelaimingi atsitikimai darbe arba nustatytos profesinės ligos turi būti įvykę dirbant draudėjo nustatytu darbo laiku, o jeigu apdraustajam darbo laikas

⁶⁸ W. Sanetra. O zalożeniach nowego systemu swiadczon z titulu wypadkow przy pracy i choro zawodowych. Praca i Zabezpieczenie Spoleczne, Warszawa, Czasopisma. 3/2003, P. 9.

⁶⁹ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. Valstybės Žinios, 1999, Nr. 110-3207; 2004, Nr. 171-6300.

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ Profesinių mokyklų moksleiviai, aukštesniųjų ir aukštųjų mokyklų studentai bei asmenys, teritorinių darbo biržų siūsti persikvalifikuoti; asmenys, esantys socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigose; nuteistieji laisvės atėmimu. Ibidem.

draudėjo nėra nustatytas, tai draudėjo (įmonės) nustatytu darbo laiku, taip pat atskiru draudėjo nurodymu paskirtu dirbti laiku.

Socialiniame draudime reikšmingas yra konkrečiam darbuotojui nustatytas darbo laikas. Darbo laikas šiuo atveju apibrėžia darbo procesą, todėl jis plačiau negali būti aiškinamas ir negali būti išvedama analogija su DK pateikiama darbo struktūra. Pavyzdžiui, Lietuvoje nelaimingu atsitikimu darbe laikytinas atsitikimas, įvykęs ne bet kurio tarnybinės komandiruotės metu, o tik tuo laiku, kai darbuotojas atlieka pavestą užduotį. Nors nelaimingas atsitikimas, įvykęs kelionės į tarnybinę komandiruotę ar iš jos, taip pat pripažįstamas draudiminiu įvykiu, tačiau, tokiu atveju nelaimingas atsitikimas bus vertinamas kaip susijęs su darbu, bet įvykęs ne darbo metu. Kaip pavyzdys yra Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo 2003 m. lapkričio 24 d. nutartis⁷². Nagrinėjamoje byloje Valstybinio socialinio draudimo įstaiga nelaimingą atsitikimą-klasės auklėtojos žūtį išvykoje (eismo įvykyje) kartu su keliais abiturientais, mokyklos direktoriumi ir kitais asmenimis pasitikti saulės- nenorėjo pripažinti draudiminiu įvykiu. Teismas minėtoje nutartyje nurodė, kad nors šiuo atveju nebuvo tiesioginio darbdavio pavedimo, tačiau vertinimas, kad nelaimingas atsitikimas įvyko ne darbe, atsižvelgiant į konkrečias įvykio aplinkybes, neatitinka protingumo bei teisingumo principų. Teisėjų kolegija konstatavo, kad nelaimingas atsitikimas, kurio metu žuvo auklėtoja yra draudiminis įvykis, vykdamas darbdavio pavestą darbą. Teismas nurodė, kad pavesto darbo vykdymą supranta kaip protingą pedagogo profesinių pareigų, jaučiant atsakomybę už auklėtinius iki pasibaigs mokyklos baigimo iškilmės (neoficialioji jų dalis), įgyvendinimą.

2. Lietuvos Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymo 6 straipsnio 1 dalies 2 punktas⁷³ nustato, kad nelaimingi atsitikimai darbe arba nustatytos profesinės ligos turi būti įvykę dirbant darbo sutartyje sulygta darbą (įskaitant ir darbo vietos parengimą bei sutvarkymą), taip pat atliekant kitus draudėjo pavestus su ju vykdoma veikla susijusius darbus draudėjo naudai arba atliekant viešojo administravimo funkcijas. Pagal to paties 6 straipsnio 2 dalies 2 punktą⁷⁴ asmenims, kurie yra draudžiami šios rūšies socialiniu draudimu ir yra prilyginti dirbantiesiems, nelaimingi atsitikimai darbe arba nustatytos profesinės ligos turi būti įvykę dirbant draudėjo pavestus darbus (įskaitant ir darbo vietos parengimą bei sutvarkymą). Pastebėtina, kad namudininkams,

⁷² Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2003 m. lapkričio 24 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-07-01096-03. [Vilnius] [žiūrėta 2009 m. kovo 10 d]. Prieiga per internetą: <<http://www.lvat.lt/getdocument.aspx?id=81145979-fb71-415f-8f57-255fDc25a708>>.

⁷³ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. Valstybės Žinios, 1999, Nr. 110-3207; 2004, Nr. 171-6300.

⁷⁴ Ibidem.

dirbantiems pagal darbo sutartį, draudiminiais įvykiais pripažįstami tik tie nelaimingi atsitikimai ir ūmios profesinės ligos, kuriuos, dirbant darbdavio naudai, lėmė ar sukėlė darbdavio pateiktos medžiagos ar darbo priemonės, taip pat pats gamybos procesas.

Nelaimingo atsitikimo darbe definicija pateikta Lenkijos Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalyje⁷⁵: staigus, išauktas išorinių priežasčių, įvykis sukėles surištą (susietą) su darbu traumą ar mirtį kai:

1. darbuotojas atlieka įprastinį darbą (ar susijusi su įprastiniu) ar/arba darbdavio pavedimus;

3. darbuotojas atlieka veiksmus darbdavio naudai, net ir be nurodymų;

4. darbuotojas yra darbdavio dispozicijoje kelyje tarp darbdavio buveinės ir darbo pareigos, kilusios dėl darbo santykių, atlikimo vietos;

Galima teigti, kad šioje definicijoje yra trys terminai⁷⁶:

1. Staigus įvykis. Sąvoka „staigus“ reiskia, kad įvykis kylo momentaliai, per kelias sekundes, pavyzdžiui kritimas nuo statybinių pastolių, sprogitimas, besisukantis mechanizmas įtraukia kokią nors darbuotojo kūno dalį ir panašiai. Tačiau šis terminas yra labai siauras lingvistiškai, nes neapima tokių atsitikimų, kurie turi ilgesnį poveikį ir kurie veikia darbuotojo organizmą ilgiau nei kelias sekundes, tokiu pavyzdžiui kaip saulės smūgis ar apsinuodijimas garais, ar dujomis. Lenkijos teismų praktikoje šis įvykis taip pat traktuojamas staigiu, nors pats faktas, kaip priežastis sukėlusi darbuotojo sužalojimą arba mirtį truko ilgesni laiko tarpą. Tokią poziciją išdėstė 1999 m. birželio 30 d. nuosprendyje⁷⁷ Lenkijos Aukščiausiasis Teismas pripažindamas, kad įvykis, kaip vidinis veiksnys, sukiantis neigiamą organizmo reakciją, kurios pagrindu kylo nelaimingas atsitikimas darbe, turi tokią pačią savybę, kaip ir „staigus įvykis“ tikai tada, kai trunka ne ilgiau, kaip vieną darbo dieną (nelaimingas atsitikimas įvyksta vienos darbo dienos bėgyje).

2. Išorinė priežastis. Lenkijos teisminė praktika formuojama tą kryptimi, kad išorine priežastimi gali būti laikomas kiekvienas veiksnys, kylantis nukentėjusiojo organizmui, galintis esant atitinkamoms sąlygoms, sukelti neigiamas pasekmes ir tuo pačiu dar labiau pabloginti jau ir taip profesines ligas pakenktą nukentėjusio darbuotojo sveikatos būklę. Lenkijos Aukščiausiasis Teismas 1999 metų sausio 22 d. nuosprendyje⁷⁸

⁷⁵ Ustawa z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych. Dziennik Ustaw. 2002 nr 199 poz. 1673. 3 art.

⁷⁶ Z. Salwa. Pojęcie wypadku przy pracy. Praca i zabezpieczenie społeczne. Warszawa, Czasopisma Nr. 3/2003. P 18.

⁷⁷ Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 30 czerwca 1999 r. Sygn. akt: II UKN 24/99 (OSNAPiUS 2000, z. 18, poz. 697)

⁷⁸ Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 22 stycznia 1999 r. Sygn. akt: II UKN 449/98 (OSNAPiUS 2000, z. 6, poz. 240)

konstatavo, kad širdies smūgis darbininkui, kuris jau turėjo esamus negalavimus (liga), gali būti vertinamas, kaip nelaimingas atsitikimas darbe, jeigu jis įvyko darbo metu, normaliomis sąlygomis (arba esant papildomiems įvykiams, kurie konkrečiomis aplinkybėmis turi būti pripažinti kaip išorinių įvykių veiksniai sukėlę nelaimingą atsitikimą). Lenkų darbo teisės doktrinoje⁷⁹ išreiškiamas požiūris, kad jei aplinkybės (sąmoningas ydingos opinijos atskleidimas, darbo sutarties nutraukimas, atvejais rodančiais pasityčiojimą, iškėlimas darbininkams nepagrįstų kaltinimų, privedančių prie širdies smūgio), tai tokius įvykius reikia laikyti nelaimingais atsitikimais darbe.

3. Ryšis su darbu. Paskutinis iš sąvokos teisinio pagrindo raktinių elementų yra nelaimingo atsitikimo ryšys su darbu. Nelaimingų atsitikimų socialinio draudimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies 1 punkte nurodoma, kad nelaimingas įvykis atsitiko darbuotojui atliekant įprastą darbą arba vykdant darbdavio nurodymus. Sąvoka- atliekant įprastą darbą, suprantama, kaip bet koks darbuotojo veiksmas atitinkantis darbo sutartyje numatytus darbuotojo veiksmus. Tuo tarpu darbdavio nurodymas atlikti darbą, pagal Lenkijos Darbo kodekso 100 straipsnio 1 dalį⁸⁰ galioja tik tuo atveju, jeigu jis neprieštarauja darbo taisyklėms arba darbo sutartyje numatytoms sąlygoms.

Ryšis su darbu reiškia, kad nelaimingas atsitikimas turi įvykti (Nelaimingų atsitikimų socialinio draudimo 3 straipsnio 1 dalis⁸¹) kai:

1. darbuotojas atlieka įprastinį darbą (ar susijusi su įprastiniu) ar/arba viršininko pavedimus;
2. darbuotojas atlieka veiksmus darbdavio naudai, net ir be nurodymų;
3. darbuotojas yra darbdavio dispozicijoje kelyje tarp darbdavio buveinės ir darbo pareigos, kilusios dėl darbo santykių, atlikimo vietos;

Nelaimingų atsitikimų socialinio draudimo 3 straipsnio 1 dalies 2 punktas⁸² numato, kad nelaimingas atsitikimas įvyko ryšium su darbu, netgi jeigu darbuotojas dirbo ne darbdavio paliepimu, tačiau darbdavio labui. Tokia nuomonė formuojama ir Lenkijos teismų praktikoje. Lenkijos Aukščiausiasis Teismas 1997 m. rugpiūčio 8 d. bylos nuosprendyje⁸³ pripažino, kad: “kadangi veiksmas buvo vykdomas dėl darbdavio interesų, neturi reikšmės ar tai buvo atlikta darbdavio paliepimu, ar be jo žinios. Netgi

⁷⁹ Z. Salwa. Pojęcie wypadku przy pracy. Praca i zabezpieczenie społeczne. Warszawa, Czasopisma Nr. 3/2003. P 19.

⁸⁰ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy. Dziennik Ustaw. 1974 nr. 24 poz. 141; Dziennik Ustaw. 2009 nr. 6 poz. 33.

⁸¹ Ustawa z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych. Dziennik Ustaw. 2002 nr 199 poz. 1673. 3 art.

⁸² Ibidem.

⁸³ Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 8 sierpnia 1997 r. Sygn. akt: II UKN 245/97 (OSNAPiUS 1998, z.12, poz. 370).

subjektyvus darbuotojo įsitikinimas, kad jis veikia darbdavio labui, duoda pagrindą, nelaimingo atsitikimo darbo metu atveju, taikyti jam teisinę apsaugą, numatytą nelaimingų įvykių darbo metu taisyklėse”.

Galima paminėti ir ketvirtą sąlygą- tai patirta trauma. Trauma suprantama, kaip kūno audinių ar organų pažeidimas veikiant išoriniams veiksniams. Doktrinoje yra išreikšta ir tokia nuomonė⁸⁴: ne visada traumos yra matomos, dažnai jų poveikis darbuotojo sveikatai pasireiškia vėliau. Todėl, net ir nesukėlęs matomos traumos įvykis turi būti laikomas nelaimingu atsitikimu darbe, kadangi kitu atveju gali uždaryti kelius ateityje gauti vienkartinės išmokas dėl pablogėjusios sveikatos būklės. Tačiau šiuo metu Lenkijoje suformuota tokia teisinė praktika⁸⁵, kad įvykiai *de lege lata*, kurie nesukelia žalos sveikatai nėra nelaimingi atsitikimai darbe.

Trumpai galime apibendrinti, kad lygindami Lenkijos ir Lietuvos nelaimingu atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymuose pateiktas nelaimingo atsitikimo darbe sąvokas, galime teigti, kad nelaimingo atsitikimo sąvoka Lenkijos įstatyme atskleista plačiau.

Nelaimingi atsitikimai, susiję su darbo veikla. Lietuvos Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymas tiesiogiai nenumato sąvokos- nelaimingas atsitikimas, prilygintas nelaimingam atsitikimui darbe. Nelaimingais atsitikimais darbe, susijusiais su darbine veikla, manytina reikėtų laikyti tokius darbuotojo sveikatos sužalojimo atvejus, kurie įvyksta darbuotojui tiesiogiai nevykdant darbinės veiklos ir ne darbo metu, bet atliekant veiklą, susijusią su darbo sutartimi prisiimtų įsipareigojimų tinkamu įvykdymu. Tokiems atvejams, manytina, priskirtini Lietuvos Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymo 6 straipsnio 4 dalies 1 ir 2 punktuose⁸⁶ nurodytieji- tai nelaimingi atsitikimai įvykę:

1. Papildomų, specialių pertraukų ar pertraukų pailsėti ir pavalgyti metu, kai darbuotojas yra darbo vietoje, įmonės patalpose ar jos teritorijoje.

Kaip matyti, dalis šių laikotarpių yra įskaitoma į darbo laiką (jaunesniems kaip aštuoniolikos metų darbuotojams, kurių darbo laiko trukmė yra ilgesnė negu keturios valandos, papildoma pertrauka pailsėti darbo metu; taip pat papildomos ir specialios pertraukos DK 159 straipsnio 2 dalis, 4 dalis, DK 213 straipsnis), tačiau socialinio draudimo prasme, tuo metu įvykę nelaimingi atsitikimai vertinami kaip įvykę ne darbo laiku.

⁸⁴ Z. Salwa. Prawo pracy i ubezpieczen społecznych, Warszawa: LexisNexis. 2006. P. 246.

⁸⁵ Z. Salwa. Prawo pracy i ubezpieczen społecznych, Warszawa: LexisNexis. 2006. P. 248.

⁸⁶ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. Valstybės Žinios, 1999, Nr. 110-3207; 2004, Nr. 171-6300.

2. Pakeliui į darbą ar iš darbo. Lietuvos Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymo 3 straipsnio 12 punktas⁸⁷ pateikia sąvoka "Nelaimingas atsitikimas pakeliui į darbą ar iš darbo įvykis, įskaitant eismo įvykį darbuotojui vykstant į darbą ar iš darbo, įvykęs darbuotojo darbo dienomis kelyje tarp darbovietės ir:

2. gyvenamosios vietos;
3. ne darbovietėje esančios vietos, kurioje darbuotojui išmokamas darbo užmokestis;
4. vietos ne darbovietės teritorijoje, kurioje darbuotojas gali būti pertraukos pailsėti ir pavalgyti metu.

Taip pat Vyriausybės 2004 m. kovo 22 d. nutarimu Nr. 309 patvirtintų Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų 10.3. punktas papildomai nustato, kad draudiminiu įvykiu laikomas nelaimingas atsitikimas, įvykęs kelionės į komandiruotės vietą ir grįžimo iš jos metu, taip pat esant komandiruotėje-kelyje iš užduoties vykdymo vietos į poilsio (nakvynės) vietą ir iš jos⁸⁸.

Nelaimingų atsitikimų pakeliui į darbą ar iš darbo pripažinimas socialinio draudimo draudimine rizika yra pagrįstas solidarumu ir socialiniu kompromisu tarp socialinių partnerių.

Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba 2001 m. rugpjūčio 16 d. išaiškinime Nr. 307-15-3366⁸⁹ yra nurodžiusi, kad draudiminiu įvykiu nelaikomas nelaimingas atsitikimas, įvykęs darbo dienomis kelyje tarp darbovietės ir gyvenamosios vietos, vykstant tiesioginiu maršrutu (pagrindu laikomas trumpiausias maršrutas visuomeniniu transportu), tačiau pakeliui aplankant įvairius objektus (kirpyklą, parduotuvę, restoraną, kavinę, alaus barą ir kt.) arba netiesioginiu maršrutu; taip pat jeigu darbe ar kelyje darbuotojas vartojo alkoholinius gėrimus.

Nelaimingo atsitikimo, prilyginto nelaimingam atsitikimui darbe sąvoka tiesiogiai reglamentuota Lenkijos Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymo 3 straipsnio 2 dalyje⁹⁰ ir tai nelaimingas atsitikimas:

⁸⁷ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. Valstybės Žinios, 1999, Nr. 110-3207; 2004, Nr. 171-6300.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 22 d. nutarimas Nr. 309 "Dėl Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo". Valstybės žinios, 2004, Nr. 44-1448.

⁸⁹ Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos 2001 m. rugpjūčio 16 d. išaiškinimas Nr. 307-15-3366 "Dėl Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų pripažinimo draudiminius įvykius tvarkos 5 ir 6 punktų taikymo". Informaciniai pranešimai, 2001, Nr. 66.

⁹⁰ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. Valstybės Žinios, 1999, Nr. 110-3207; 2004, Nr. 171-6300.

1. Tarnybinės kelionės metu ir kitomis nei darbo atlikimo aplinkybėmis, išskyrus kai atsitikimas įvyko dėl darbuotojo elgesio, kuris nėra surištas su paskirtomis jam užduotimis;

2. Esant visuotinės savigynos mokymams (kariniams apmokymams);

3. Vykiant darbovietėje veikiančių kolektyvinių darbuotojų atstovų užduotis.

Darbuotojui garantuota apsauga, pagal Lenkijos teismų praktiką tarnybinių kelionių metu yra labai plati. Taip pat paminėtina, kad trečioji sąlyga, kuri nustatyta Lenkijos Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatyme, kada atsitikimas pripažįstamas nelaimingu- vykstant darbovietėje veikiančių kolektyvinių darbuotojų atstovų užduoti- atspindi Lenkijoje stiprių profesinių sąjungų padėtį, be to yra smarkiai išplečiamos socialinės saugos ribos, stipriai ginami darbuotojų interesai (lyginant su analogiškais Lietuvos įstatyme reglamentuotais santykiais).

Lenkijoje yra atskirai išskiriama ir apibrėžiama nelaimingo atsitikimo pakeliui į darbą ir iš darbo sąvoka. Ją reglamentuoja 1998 gruodžio 17 d. įstatymas⁹¹ dėl pensijų ir rentų iš Valstybinio Draudimo Fondo (lėšų):

Nelaimingu atsitikimu kelyje į darbą ar iš darbo laikomas staigus, įšauktas išorinių priežasčių, įvykis, įvykęs kelyje į/iš darbo atlikimo vietos ar kitos veiklos (apimančios draudimo sąvoką) atlikimo vietos, jei šis kelias buvo trumpiausias ir laikas kelyje nebuvo nutrukęs. Tuo pačiu teigiama, kad nelaimingas atsitikimas įvyko kelyje į darbą ar iš darbo, net jei šis laikas kelyje buvo nutrukęs, bet pertrauka buvo pagrįsta, ir šis laikas neviršijo poreikio ribų, taip pat kai kelias, neesantis trumpiausiu, buvo apdraustajam pats patogiausias komunikacijos prasme⁹².

Įstatyme⁹³ sąvokai- kelias į darbą arba iš darbo, priskiriami įvykiai kelyje į vietą (arba iš vietos):

1. kito darbo atlikimo arba kitos veiklos (apimančios draudimo sąvoką) atlikimo vietos;

2. įprastų funkcijų atlikimo arba darbo ar visuomeninių užduočių atlikimo vietos;

3. įprastų maitinimosi vietų;

4. mokymosi ar studijų atlikimo vietų.

⁹¹ Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Dziennik Ustaw 1998 nr. 162 poz. 1118; Dz.U. 2009 nr. 42 poz. 338.

⁹² Z. Salwa. Pojęcie wypadku przy pracy. Praca i zabezpieczenie społeczne. Warszawa, Czasopisma Nr. 3/2003. P 20.

⁹³ Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Dziennik Ustaw 1998 nr. 162 poz. 1118; Dz.U. 2009 nr. 42 poz. 338.

Analizuojant Lietuvos ir Lenkijos teisės aktų normas, reglamentuojančias nelaimingą atsitikimą kelyje iš darbo ar į darbą, taip pat teisės doktrinoje išdėstytas nuomones galime teigti, kad Lenkijoje platesnės ribos, pripažįstant įvykį nelaimingu atsitikimu, ką galima suprantama, kaip platesnes darbuotojui taikomas socialines garantijas, žalos, padarytos jo sveikatai, atlyginimo kontekste.

Nelaimingi atsitikimai, sąlyginai prilyginti nelaimingiems atsitikimams darbe. Šiais atvejais darbuotojas žalą sveikatai patiria neatlikdamas darbinės veiklos ir neveikdamas darbdavio interesais, tačiau patirtą sveikatos sužalojimą vis tik galima vertinti kaip susijusį su darbu.

Tokie atvejai nurodyti Lietuvos Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymo 6 straipsnio 4 dalies 3 ir 4 punktuose⁹⁴. Draudiminiais įvykiais pripažįstami nelaimingi atsitikimai, įvykę:

1. Įspėjimo apie darbo sutarties nutraukimą laikotarpiu (DK 130 str. 3 d.)⁹⁵ darbuotojui ieškant naujo darbo;

2. Apdraustiesiems atliekant įstatymų nustatytas valstybines, visuomenines ar piliečio pareigas, kai už tą laiką mokamas darbo užmokestis arba atitinkama kompensacija, nuo kurių mokamos arba turi būti mokamos nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įmokos.

Galima teigti, kad Lietuvoje nelaimingi atsitikimai, prilyginti susijusiais su darbine veikla, yra suprantami siaurai- valstybinė, visuomeninė ar piliečio pareiga yra tik tokia, už kurią mokamas arba kompensuojamas darbo užmokestis. Tai gali būti vykimas liudyti pagal teismo šaukimą, darbų vykdymas šalinant visuomenei gresiančio ar įvykusio pavojaus padarinius (DK 121 str.). Sveikatos sužalojimas, pavyzdžiui, ginant kitą asmenį nuo užpuolimo, taip pat ne visada bus laikomas draudiminiu įvykiu. Tokią įstatymo aiškinimo ir taikymo praktiką formuoja Lietuvos Vyriausiasis Administracinis Teismas⁹⁶. Teismas 2005 m. lapkričio 25 d. sprendime administracinėje byloje Nr. A²-1726-05 konstatavo, (nukentėjusysis buvo mirtinai sužalotas tarnybinės komandiruotės metu, kai bandė atimti iš kito asmens peilį, t.y. atliko pilietinę pareigą), kad pagal Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 6 straipsnio 4 dalies 4 punktą draudiminiais įvykiais pripažįstami nelaimingi atsitikimai, kuriuos ištyrus

⁹⁴ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. Valstybės Žinios, 1999, Nr. 110-3207; 2004, Nr. 171-6300.

⁹⁵ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569, Nr.71. 130 str.

⁹⁶ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2005 m. lapkričio 25 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A-02-1726-05. [žiūrėta 2009 m. kovo 10 d]. Prieiga per Internetą: <<http://www.lvat.lt/getdocument.aspx?id=95f3b41c-32d4-491d-afaa-b4823c08ee05> >

nustatoma, kad jie yra įvykę apdraustiesiems atliekant įstatymu nustatytas valstybines, visuomenines ar piliečio pareigas, kai už šį laiką mokamas darbo užmokestis arba atitinkama kompensacija, nuo kurių mokamos arba turi būti mokamos socialinio draudimo įmokos. Teismas padarė išvadą, kad nagrinėjama situacija neatitinka minėtoje normoje numatytos situacijos ir įvykis nelaikytinas draudiminiu.

Analizuojant, kaip analogiškai teisiniai santykiai vertinami Lenkijos įstatymų leidėjo, galima pažvelgti į Lenkijos įsakymą dėl aprūpinimo susijusio su nelaimingu atsitikimu darbe ar profesine liga, esant ypatingom aplinkybėm⁹⁷. Šio įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje nelaimingu atsitikimu, už kurį priklauso išmokos, yra: staigus, sukeltas išorinių priežasčių, įvykis sukėlęs traumą ar mirtį ir įvykęs:

1. gelbėjant žmones nuo grėšiančių jų gyvybėms pavojų;
 2. saugojant visuomenės turtą nuo grėšiančios žalos;
 3. suteikiant pagalbą valstybinės ar savivaldybės įstaigos darbuotojui, kuris atlieka tarnybines pareigas;
 4. sulaikant nusikaltėlius, ar gelbstint kitus asmenis nuo jų užpuolimo;
- esant prisiekusiuoju teisme bei atliekant kitas įvairias funkcijas valstybės socialinėje sferoje.

Minėtas įstatymas numato 14 ypatingų atvejų⁹⁸, kuriems esant priklauso išmokos, pagal nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymą. Be to įstatyme numatyti kiti išmokų gavėjai, t.y. šeimos nariai, asmenys patyrę laidojimo išlaidas.

Lenkijos Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymo 3 straipsnio 3 dalis reglamentuoja šiuos įvykius (nelaimingi atsitikimai, sąlyginai prilyginti nelaimingiems atsitikimams darbe), kaip staigius, išauktus išorinių priežasčių, sukėlusius darbuotojui traumą ar mirtį šio straipsnio draudimo sutarties laikotarpiu kai jie įvyksta:

1. sportuojant varžybų ar treniruočių metu (kai asmuo gauna sporto stipendiją);
2. mokamo darbo atlikimo metu, kai į darbą nukreipiamas asmuo, kuris yra areštuotas ar nuteistas laisvės atėmimo bausme;
3. gaunančio atlygį pasiuntinio ar senatoriaus mandato veiklos metu;
4. Europos parlamento nario, išrinkto Lenkijos Respublikoje, veiklos metu;
5. mokymo metu, t. y.: asmens stažuotės ar gamybinės praktikos metu darbovietėje (kuriam mokama stipendija to mokymo metu); stažuotės ar gamybinės praktikos metu darbovietėje (kai šį nukreipimą davė darbo birža).

⁹⁷ Ustawa z dnia 30 października 2002 r. o zaopatrzeniu z tytułu wypadków lub chorób zawodowych powstałych w szczególnych okolicznościach. Dz.U. 2002 nr 199 poz. 1674; Dz.U. 2005 nr 164 poz. 1366.

⁹⁸ Ibidem. 2 art.

6. darbo metu, kai jį atlieka žemės ūkio bendrovės narys (ar kitas asmuo prilygintas įstatymuose šiam nariui);

7. darbo metu, agentūrinės, pavedimo ar paslaugų teikimo sutarties pagrindu, kuriai Lenkijos respublikos CK tvarka taikomi santykiai susiję su pavedimu;

8. darbo metu, bendradarbiaujant agentūrinės, pavedimo ar paslaugų teikimo sutarties pagrindu, kuriai Lenkijos Respublikos CK tvarka taikomi santykiai susiję su pavedimu;

9. atliekant įprastas pareigas, susijusias su ūkininkavimo veikla, taip kaip ji suprantama pagal socialinio draudimo sistemos normas;

10. bendradarbiaujant su atliekančiu įprastas pareigas, susijusias su ūkininkavimo veikla, taip kaip ji suprantama pagal socialinio draudimo sistemos normas;

11. vykdamas dvasininkams religines pareigas ar kitas susijusias su religinėmis, paskirtomis pagal pastorines funkcijas;

12. alternatyvios tarnybos atlikimo metu;

13. Šalies viešo administravimo mokyklose (Krajowa Szkoła Administracji Publicznej⁹⁹) mokymosi metu ir gaunant stipendiją;

14. darbo metu:

14.1. agentūrinės, pavedimo ar paslaugų teikimo sutarties pagrindu, kuriai Lenkijos Respublikos CK tvarka taikomi santykiai susiję su pavedimu;

14.2. arba autorystės sutarties metu, jei ši sutartis sudaryta su darbdaviu, o asmuo su juo susietas darbiniais santykiais;

14.3 arba pagal šią sutartį asmuo atlieką darbą darbdavio (su kuriuo yra darbo santykiuose) naudai;

Remiantis Lietuvos ir Lenkijos nagrinėjamuose teisės aktuose nustatytais sąlygomis, kriterijais ir turiniu, apibūdinančiais nelaimingus atsitikimus, sąlyginai prilygintus nelaimingiems atsitikimams darbe manytina, kad Lietuvoje šie nelaimingi atsitikimai, yra suprantami siauriau negu Lenkijoje.

Lenkijos Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatyme nėra pateikiamas nei draudiminių, nei nedraudiminių įvykių sąrašas, pateikiamos tik sąlygos, dėl ko draudimo išmoka galėtų būti neskiriama. Tai numato minėto įstatymo 21 straipsnis¹⁰⁰:

⁹⁹ Institucijos pavadinimas originalo kalba.

¹⁰⁰ Ustawa z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych. Dziennik Ustaw. 2002 nr 199 poz. 1673. 20 art.

1. nelaimingų atsitikimų darbe socialinės išmokos nepriklauso apdraustajam, kai išskirtinė įvykių priežastimi buvo įrodyti apdraustojo nusižengimai liečiantys gyvybės ir sveikatos apsaugą, sukelti apdraustojo tyčia arba aplaidumu;
2. nelaimingų atsitikimų darbe socialinės išmokos nepriklauso apdraustajam, kuris būdamas neblaivus ar svaiginančių ir psichotropinių medžiagų poveikyje ženkliai prisidėjo prie nelaimingo įvykio.

Lietuvoje nedraudiminių įvykių sąrašas, manytina¹⁰¹, atsirado dėl to, jog darbdavio materialinė atsakomybė, numatyta Laikinajame įstatyme, buvo perkelta į socialinį draudimą. Minėtame įstatyme buvo numatytos aplinkybės, šalinančios darbdavio atsakomybę (darbuotojo neblaivumas, savavališkas darbas ir kt.). Tokios aplinkybės negali atleisti darbdavio nuo atsakomybės visais atvejais, o turėtų būti vertinamos įprastų materialinės atsakomybės sąlygų kontekste (žalos, veikos neteisėtumo, priežastinio ryšio ir kaltės). Nepaisant to, socialinis draudimas tiesiogiai perėmė šias aplinkybes, o vėliau jos dar buvo papildytos (pavyzdžiui, nustatant, kad žala nekompensuojama, jei nelaimingas atsitikimas darbe įvyko dėl smurto, nesusijusio su darbu). Vertėtų pastebėti, kad pasikeitus darbdavio materialinės atsakomybės standartams po 2001 m. Lietuvos CK ir DK įsigaliojimo, tokios darbdavio atsakomybę pašalinančios aplinkybės nebenumatytos, o socialiniame draudime jos vis dar yra taikomos. Dėl to praktikoje galimi atvejai, kai žala darbuotojo sveikatai nebus kompensuojama socialiniu draudimu, nors darbdavio materialinę atsakomybę bus galima taikyti. Tai rodo, jog nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas nėra pajėgus visiškai užtikrinti darbdavio atsakomybės apribojimo funkciją.

Lietuvos Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymo 7 straipsnio "Nedraudiminiai įvykiai" 2 dalyje¹⁰² iš esmės pateikiamos aplinkybės, iš kurių galima spręsti apie darbuotojo patirto sveikatos sužalojimo ryšio su darbu nebuvimą:

1. apdraustasis buvo neblaivus ar apsvaigęs nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų ir tai nebuvo susiję su jam draudėjo pavesto darbo technologijos ypatybėmis;
2. apdraustasis sirgo liga, nesusijusią su darbu;
3. apdraustasis savavališkai (be darbdavio žinios) dirbo sau (savo interesais);

¹⁰¹ A. Verikas. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistema. Jurisprudencija. Mokslo darbai, 2006 11 (89), P. 63-64.

¹⁰² Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. Valstybės Žinios, 1999, Nr. 110-3207; 2004, Nr. 171-6300.

4. prieš apdraustąjį buvo panaudotas smurtas, jeigu smurto aplinkybės ir motyvai nesusiję su darbu, išskyrus, kai nelaimingas atsitikimas įvyksta pakeliui į darbą ar iš darbo.

Darbuotojo neblaivumas (apsvaigimas). Lenkijos Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymo 21 straipsnis nurodo, kad nelaimingų atsitikimų darbe socialinės išmokos nepriklauso apdraustajam, kuris būdamas neblaivus ar svaiginančių ir psichotropinių medžiagų poveikyje ženkliai prisidėjo prie nelaimingo įvykio. Neblaivumas, pagal Lenkijos įstatymą¹⁰³ yra, apibrėžiamas, kai alkoholio kiekis organizme virš 0,5 promilės. Mažesnis kiekis nelaikomas neblaivumu darbe. Tokia yra ir Lenkijos teisminė praktika¹⁰⁴. Lenkijos įstatymo leidėjas nedetalizuoja sąvokos „ženkliai prisidėjo“ ir palieka tai teisminei praktikai, o ji krypta tokia linkme, kad tik išaiškinus visas nelaimingo atsitikimo priežastis ir jeigu neblaivumas buvo dominuojanti priežastis, tik tada teismai linksta prie sąvokos „ženkliai prisidėjo“¹⁰⁵. Šioje byloje Lenkijos Aukščiausias Teismas taip pat rėmėsi Teismo 2003 m. kovo 5 d. nutartimi¹⁰⁶, kurioje konstatuojama, kad „neblaivumas- tai nėra automatiškai nutrukusi darbo sutartis“. Be kita ko Lenkijos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad šeimai vienkartinė išmoka darbuotojo mirties atveju priklauso, net jei jis žuvo būdamas neblaivus.

Galima pastebėti, kad Lietuvoje „neblaivumo sąvoka“ nelaimingo atsitikimo kontekste taip pat pakito ir po Lietuvos Konstitucinio Teismo sprendimo¹⁰⁷. Teismas pripažino, kad Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 7 straipsnio 2 dalies¹⁰⁸ ir Vyriausybės 2004 m. kovo 22 d. nutarimu patvirtintų Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų 13 punkto¹⁰⁹ norma „Draudiminiais įvykiais taip pat nepripažįstami nelaimingi atsitikimai darbe <...> arba nustatytos ūmios profesinės ligos, kuriuos ištyrus nustatoma, kad <...> jie įvykę esant bent vienai iš šių aplinkybių: apdraustasis buvo neblaivus ar apsvaigęs

¹⁰³ Obwieszczenie Ministra Zdrowia z dnia 22 lipca 2002 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi. Dziennik Ustaw. 2002 nr 147 poz. 123, 46 art.

¹⁰⁴ Sąd Apelacyjny w Gdańsku w wyroku z 13 stycznia 1994 r. (III AUr 1070/93PS/wkł. 1995/3/23).

¹⁰⁵ Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 24 października 2007 r. Sygn. akt: I UK 127/07. [Varšuva] [žiūrėta 2009 m. kovo 11 d]. Prieiga per internetą:

<[¹⁰⁶ Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 5 marca 2003 r. Sygn. akt: I UK 194/02. \[Varšuva\] \[žiūrėta 2009 m. kovo 11 d\]. Prieiga per internetą:](http://pub.sn.pl/ow3_ia.nsf/1/91C790A852A84554C1257568005602A8?OpenDocument..></p></div><div data-bbox=)

<[¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. balandžio 29 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2008, Nr. 51-1904.](http://pub.sn.pl/ow3_ia.nsf/1/1534DA3AC14E2CFAC125736C003D5B33?OpenDocument..></p></div><div data-bbox=)

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 1999, Nr. 110-3207; 2004, Nr. 171-6300.

¹⁰⁹ Lietuvos respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2004, Nr. 44-1448.

nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų ir tai nebuvo susiję su jam draudėjo pavesto darbo technologijos ypatybėmis“ ta apimtimi, kuria draudiminiais įvykiais nepripažįstami nelaimingi atsitikimai darbe arba nustatytos ūmios profesinės ligos, kuriuos ištyrus nustatoma, kad jie yra įvykę apdraustajam esant neblaiviam arba apsvaigusiam nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų, bet nelaimingus atsitikimus darbe arba ūmias profesines ligas lėmė ne jo neblaivumas arba apsvaigimas nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų, o netinkamos, nesaugios, nesveikos darbo sąlygos, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 straipsnio 1 dalies¹¹⁰ nuostatai (kiekvienas žmogus turi teisę turėti tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas, gauti socialinę apsaugą nedarbo atveju), 52 straipsniui¹¹¹ (valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais), konstituciniam teisinės valstybės principui. Šiame nutarime konstatuota, kad iš Konstitucijos kylanti žmogaus teisė į tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas nepaneigia ir kiekvieno darbuotojo pareigos laikytis saugos darbe reikalavimų; kiekvienas darbuotojas darbe privalo būti blaivus, neapsvaigęs nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų; alkoholio vartojimas gali sukelti visiems žinomus neigiamus padarinius žmonių sveikatai, viešajai tvarkai ir visuomenės narių saugumui, kitoms teisės saugomoms ir ginamoms vertybėms. Šiame Konstitucinio Teismo nutarime konstatuota ir tai, kad įstatymų leidėjas pagal Konstituciją negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį asmens, kurio sveikatai buvo pakenkta dėl netinkamų, nesaugių ar nesveikų darbo sąlygų, nepriklausančių nuo šio asmens veiksmų ir būsenos (įskaitant nelaimingus atsitikimus darbe ir profesines ligas), teisės į socialinę paramą atsiradimas būtų susietas su šio asmens būseną (taip pat jo neblaivumu ar apsvaigimu nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų), kai tokia asmens būseną apskritai nelėmė ir negalėjo lemti pakenkimo jo sveikatai.

Galime teigti, kad neblaivumo darbe sąvoka šiuo metu kaip Lietuvoje, taip ir Lenkijoje įpareigoja būtinybę įvertinti visas nelaimingo atsitikimo priežastis pagal teisingumo ir protingumo kriterijus, suderinti su galimybe užtikrinti socialinę saugą nukentėjusiajam. Tik konkrečiu atveju nustačius darbuotojo sveikatos sužalojimo ryšį su darbu, net ir esant darbuotojui neblaiviam, šis nelaimingas atsitikimas yra vertinamas arba nevertinamas kaip draudiminis įvykis.

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

¹¹¹ Ibidem.

2.3 Darbuotojo sveikatai padarytos žalos ir jos atlyginimo samprata nelaimingų atsitikimų ir profesinių ligų socialiniame draudime.

Nepaisant to, kad nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas yra sudėtinė socialinės saugos sistemos dalis, šiuo socialiniu draudimu yra siekiama ne tik užtikrinti socialinį saugumą darbuotojams, bet ir apdrausti (apriboti) darbdavio atsakomybę už žalą darbuotojo sveikatai. Todėl, socialinio draudimo teikiamų kompensacijų nukentėjusiesiems orientyru neišvengiamai tampa darbuotojo sveikatai padarytos žalos samprata darbdavio atsakomybėje. Pirmaeiliais nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo tikslais įvardijama nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų prevencija, medicininių paslaugų visapusiškas garantavimas nukentėjusiesiems ir jų medicininė bei profesinė rehabilitacija, siekiant grąžinti žalą sveikatai patyrusius asmenis į darbo rinką, o pinigines išmokos skiriamos, kai dirbantysis realiai netenka pajamų iš darbinės veiklos (laikino nedarbingumo atveju) ir kai pritaikius visas medicinines priemones, nepavyksta atkurti prarasto darbingumo. TDO 1964 m. Konvencijos Nr. 121 „Dėl pašalpų gamybinio traumatizmo atveju“ 9 straipsnis nustato, kad dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos nukentėjusiesiems darbuotojams turi būti užtikrinama teisė į medicininį aptarnavimą ar analogiškos pagalbos suteikimą ligos atveju, taip pat teisė į pinigines išmokas¹¹². TDO 1952 m. Konvencijoje Nr. 102 „Dėl minimalių socialinės apsaugos normų“ gamybinės traumos ar profesinės ligos atveju akcentuojama būtinybė nukentėjusiesiems užtikrinti medicininę pagalbą, įskaitant bendrą ir stacionarią medicininę priežiūrą, pagalbą būtinaisiais medikamentais, o darbingumo netekimo atveju pabrėžiama būtinybė skirti periodines ar vienkartinės pinigines išmokas¹¹³.

Socialinio draudimo išmokos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo objekto neatskleidžia, o tik parodo darbuotojo sveikatai padarytos žalos kompensavimo apimtį, kurią būtina įvertinti darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistemoje.

Lietuvos Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje¹¹⁴ nurodoma, kad nelaimingų atsitikimų darbe socialinis draudimas šio įstatymo nustatytais atvejais kompensuoja dėl draudiminių įvykių (nelaimingų atsitikimų darbe,

¹¹² TDO 1964 m. Konvencija Nr. 121 „Dėl pašalpų įvykus nelaimingam atsitikimui ar susirgus profesine liga“. [interaktyvus]. [Varšuva] [žiūrėta 2009 m. kovo 13 d]. Prieiga per internetą: <<http://www.mop.pl/doc/html/konwencje/k121.html>.>

¹¹³ TDO 1952 m. Konvencijos Nr. 102 „Dėl minimalių socialinės apsaugos normų“ 34, 35, 36 straipsniai. [interaktyvus]. [Varšuva] [žiūrėta 2009 m. kovo 13 d]. Prieiga per internetą: <<http://www.mop.pl/doc/html/konwencje/k102.html>.>

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. Valstybės Žinios, 1999, Nr. 110-3207; 2004, Nr. 171-6300.

pakeliui į darbą ar iš darbo ar profesinių ligų) negautas pajamas šios rūšies draudimu apdraustiems asmenims, o jų mirties dėl draudiminių įvykių atvejais - jų šeimos nariams. Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymo 11 straipsnis¹¹⁵ nustato tokias darbuotojo sveikatai padarytos žalos kompensavimo garantijas:

1. ligos dėl nelaimingo atsitikimo darbe pakeliui į darbą ar iš darbo ar profesinės ligos pašalpa;
2. vienkartinės socialinio draudimo išmokos;
3. periodinės socialinio draudimo išmokos.

Ligos pašalpa. Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas yra skirtas kompensuoti negautas pajamas šios rūšies draudimu apdraustiems asmenims, o jų mirties dėl draudiminių įvykių atvejais - jų šeimos nariams. Teisę į šią išmoką turi apdraustieji, jeigu jie dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar nustatytos profesinės ligos, pripažintų draudiminiais įvykiais, tampa laikinai nedarbingi ir dėl to praranda darbo pajamas¹¹⁶. Ligos pašalpa mokama už visą laikotarpį, patvirtintą nustatyta tvarka išduotu nedarbingumo pažymėjimu, nuo pirmos laikinojo nedarbingumo dienos iki darbingumo atgavimo dienos arba darbingumo lygio nustatymo dienos, taip pat ir už gydymosi laiką sveikatos priežiūros įstaigoje, teikiančioje ortopedines ir (ar) protezavimo paslaugas. Minėtos ligos pašalpos ypatumas, jog ji skirta kompensuoti prarastas pajamas iš darbinės veiklos, sąlygoja, kad ji nemokama, jei nukentėjusysis realiai nepraranda pajamų Ligos pašalpos dydis yra 100 procentų kompensuojamojo uždarbio, taikomo ligos pašalpoms skaičiuoti, ji mokama už darbo dienas pagal kalendorių .

Pastebėtina, kad Lietuvos Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymas riboja maksimalų šios išmokos dydį- mėnesio kompensuojamasis uždarbis ligos pašalpoms apskaičiuoti negali viršyti einamųjų metų draudžiamųjų pajamų, galiojusių laikinojo nedarbingumo nustatymo mėnesį, penkių dydžių sumos.

Darbuotojas dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar susirgimo profesine liga tapęs laikinai nedarbingu gali atgauti darbingumą. Ligos pašalpa tuomet yra vienintelė kompensacija, išmokama dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar susirgimo profesine liga. Tačiau jeigu taikant gydymą ir (ar) reabilitacijos priemones išlieka organizmo funkcinių sutrikimų, nukentėjęs asmuo gali būti siunčiamas į NDNT netekto darbingumo lygiui nustatyti¹¹⁷.

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. Valstybės Žinios, 1999, Nr. 110-3207; 2004, Nr. 171-6300.

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 22 d. nutarimu Nr. 309 patvirtintų Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų 33 punktas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 44-1448.

¹¹⁷ Socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Sveikatos apsaugos ministro 2005 m. kovo 21d. įsakymu Nr. A1-78/V-179 patvirtinto Darbingumo lygio nustatymo tvarkos aprašo 8 punktas. Valstybės žinios, 2005, Nr. 38-1253.

NDNT nustačius, jog apdraustasis neteko darbingumo dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos, priklausomai nuo nustatyto darbingumo laipsnio, jis įgyja teisę į vienkartinę arba periodinę netekto darbingumo kompensaciją.

Pažymėtina, kad nei Lietuvos Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatyme¹¹⁸, nei Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatuose¹¹⁹ nėra reglamentuojama, nuo kada yra skiriamos ir mokamos vienkartinė arba periodinė kompensacijos, jei prieš tai buvo mokama ligos pašalpa.

Vienkartinės socialinio draudimo išmokos. Šios kompensacijos skiriamos apdraustiems asmenims, kai jie dėl nelaimingo atsitikimo darbe arba susirgimo profesine liga netenka mažiau kaip 30 procentų darbingumo. Kompensacijos skiriamos tokių dydžių:

netekus iki 20 procentų (imtina) darbingumo - 10 procentų jo 24 mėnesių kompensuojamojo uždarbio, taikomo vienkartinei kompensacijai apskaičiuoti;

netekus nuo 21 iki 29 procentų (imtina) darbingumo - 20 procentų jo 24 mėnesių kompensuojamojo uždarbio, taikomo vienkartinei kompensacijai apskaičiuoti.

Nukentėjusiajam, kuriam nustatytas neterminuotas darbingumo netekimas, išmokama trigubai didesnė netekto darbingumo vienkartinė kompensacija.

Mėnesio kompensuojamasis uždarbis netekto darbingumo vienkartinei kompensacijai apskaičiuoti nustatomas pagal asmens draudžiamąsias pajamas, gautas per paskutinius paeiliui einančius 12 mėnesių, skaičiuojant atgal nuo užpraeito kalendorinio ketvirčio, buvusio iki nelaimingo atsitikimo darbe arba profesinės ligos nustatymo mėnesio, pabaigos. Mėnesio kompensuojamasis uždarbis netekto darbingumo vienkartinei kompensacijai apskaičiuoti nustatomas asmens draudžiamąsias pajamas, turėtas nurodytu laikotarpiu, dalijant iš 12.

Mėnesio kompensuojamasis uždarbis vienkartinei kompensacijai apskaičiuoti negali viršyti einamųjų metų draudžiamųjų pajamų, galiojusių nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos nustatymo dieną, 3,5 dydžių sumos.

Jeigu NDNT iš naujo nustato, kad apdraustasis, turėjęs teisę gauti netekto darbingumo periodinę kompensaciją, neteko mažiau kaip 30 procentų darbingumo, jam išmokama netekto darbingumo vienkartinė kompensacija, o netekto darbingumo

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. Valstybės Žinios, 1999, Nr. 110-3207; 2004, Nr. 171-6300.

¹¹⁹ Lietuvos respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“. Valstybės Žinios, 2004, Nr. 44-1448.

periodinės kompensacijos mokėjimas nutraukiamas nuo netekto darbingumo pasikeitimo dienos.

Periodinės socialinio draudimo išmokos. Ši kompensacija skiriama apdraustiesiems asmenims, kai jie dėl nelaimingo atsitikimo darbe arba susirgimo profesine liga netenka 30 (imtinai) ir daugiau procentų darbingumo.

Periodinė kompensacija (K) apskaičiuojama pagal formulę: $K = 0,5 \times d \times k \times D$, kurioje:

1. d - darbingumo netekimo koeficientas;
2. k – kompensavimo koeficientas nelaimingo atsitikimo darbe ar ūmios profesinės ligos atveju senatvės pensijos papildomai daliai apskaičiuoti, skaičius. (Kompensavimo koeficientas negali būti mažesnis kaip 0,25 ir didesnis kaip 3);
3. D - Lietuvos Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo¹²⁰ nustatyta tvarka patvirtintos einamųjų metų draudžiamosios pajamos, galiojančios mėnesį, už kurį mokama netekto darbingumo periodinė kompensacija.

Netekto darbingumo periodinė kompensacija mokama iki NDNT nustatyto darbingumo netekimo termino pabaigos. Ši kompensacija mokama kas mėnesį ir perskaičiuojama pagal naują einamųjų metų draudžiamųjų pajamų dydį. Jeigu NDNT nustato, kad apdraustasis, turėjęs teisę gauti netekto darbingumo vienkartinę kompensaciją, neteko 30 ir daugiau procentų darbingumo, netekto darbingumo periodinė kompensacija jam apskaičiuojama ir mokama nuo netekto darbingumo pasikeitimo dienos.

Lenkijos Respublikos Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymo 6 straipsnis¹²¹ nustato tokias išmokas:

ligos pašalpa- apdraustajam, kurio nedarbingumą sukėlė nelaimingas atsitikimas darbe ar profesinė liga;

reabilitacinė išmoka- apdraustajam, kuris po ligos pašalpos termino pabaigos yra nedarbingas, o tolimesnis gydymas ar gydomoji reabilitacija suteikia galimybes tapti darbingu;

„išlyginamoji“ pašalpa- apdraustajam darbuotojui, kurio atlyginimas sumažėjo, dėl pastovaus arba trunkamojo poveikio sveikatai;

¹²⁰ Lietuvos Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas. Valstybės žinios, 1994, Nr. 59-1153; 2005, Nr.: 71- 2555.

¹²¹ Ustawa z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych. Dziennik Ustaw. 2002 nr 199 poz. 1673. 6 art.

wienkartinė kompensacija- apdraustajam, dėl pastovaus arba ilgalaikio poveikio sveikatai;

wienkartinė kompensacija- šeimos nariams mirusio apdraustojo ar rentos gavėjo;

nedarbingo asmens renta- apdraustajam, kuris tapo nedarbingas dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos.

„(ap)mokomoji“ renta- apdraustajam, kuriam nustatyta persikvalifikavimo būtinybė, ryšium su nedarbingumu turimoje profesijoje, susidariusią dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos;

šeimos renta- šeimos nariams mirusio apdraustojo ar rentos gavėjo, mirusio dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos;

priedas prie šeimos rentos- visiškam našlaičiui (mirusio apdraustojo vaikai);

priedas priežiūrai- apdraustajam priežiūrėti;

stomatologinių ir apsauginio skiepijimo išlaidų padengimas, taip pat ortopedinės įrangos aprūpinimas.

Reikėtu paminėti, kad ligos pašalpa ir reabilitacinė išmoka sudaro 100 procentų esamo darbuotojo atlyginimo dydžio. Wienkartinė kompensacija, piniginė išmoka, mokama darbuotojui, kuris dėl nelaimingo atsitikimo darbe patyrė pastovų arba ilgalaikį poveikį sveikatai.¹²²

1. ilgalaikiu laikomas toks žmogaus organizmo pažeidimas, kuris sukelia neįgalumo požymius, laikotarpiui virš 6 mėnesių, tačiau esant galimybei pasveikti.

2. pastovus- sukeliantis neįgalumą be išgijimo galimybės.

Pagal T. Binczycka-Majewska wienkartinės išmokos dydis priklauso nuo sužalojimo, kurį patyrė darbuotojas, procentinės išraiškos. Priklausomai nuo netekto darbingumo procento, darbuotojui priklauso atitinkama kvota. Už kiekvieną procentą darbuotojui priklauso atitinkama kvota, kuri valorizuojama, atsižvelgiant į procentinio atlygio kylimą. (minimali kvota yra 4 procentai, jei darbuotojas priskiriamas I invalidumo grupei- kvota siekia 20 procentų sveikatos sužalojimo dydžio). Sužalojimo lygį procentais nustato atitinkamos gydytojų komisijos pagal sužalojimo normų lenteles (tabelius). Wienkartinė išmoka mirus darbuotojui nelaimingo atsitikimo metu priklauso mirusiojo šeimai. Išlyginamoji pašalpa- apdraustajam darbuotojui, kurio atlyginimas sumažėjo, dėl pastovaus arba trunkamojo poveikio sveikatai- sudaro skirtumas tarp

¹²² T. Binczycka-Majewska. Charakteristika i zakres swiadczzen w systemie ubezpieczenia z titulu wypadkow przy pracy i choro zawodowych. Waszawa. Praca i zabezpieczenie społeczne. Nr. 5/2003, P. 16.

atlyginimo prieš nelaimingą atsitikimą darbe laikotarpio ir atlyginimo po įvykio, kuri gauna darbuotojas dėl sužalojimo. Kompensuojamos sumažėjusios pajamos¹²³:

1. Iki 30 procentų skirtumo tarp darbuotojo atlygio iki ir po sužalojimo;
2. išmokos mokėjimo terminas neilgesnis negu 3 metai;
3. priklauso tik, kai nedarbingumas viršuje 20 procentų nustatyto dydžio, ir jeigu asmuo negauna nedarbingo asmens rentos.

Taip pat kompensuojama, dėl nelaimingo atsitikimo darbe, atitinkama dalis prarastų daiktų sumos. (asmeninių daiktų, jeigu jie buvo pavogti nelaimingo atsitikimo vairuojant mechaninę transporto priemonę metu). Nedarbingo asmens renta ir apmokomoji renta visiškai nedarbingam asmeniui negali būti mažesnė, kaip 80 procentų maksimalaus jos dydžio ir negali būti mažesnė kaip 60 procentų dalinai nedarbingam asmeniui¹²⁴.

Pažymėtina, kad atsižvelgiant į pasaulinę praktiką kaip Lietuvoje, taip ir Lenkijoje teisės normomis siekiama įvesti mišrią žalos atlyginimo sistemą, kai žala tam tikrais atvejais atlyginama vienkartinė kompensacija, kitais atvejais – periodiniais mokėjimais.

Manytina, kad Lenkijos Nelaimingų atsitikimų darbe socialinis draudimas kompensuodamas žalą apima didesnę spektrą sąvokų. t. y. tokių kurių nėra Lietuvos Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatyme, kaip pavyzdžiui:

1. Stomatologinių ir skiepijimo paslaugų apmokėjimas (tų kurios nėra finansuojamos atitinkamomis (bendromis) taisyklėmis);
2. Priedas apdraustajam prižiūrėti;
3. Apmokymo išlaidos;

Labai svarbi socialiniu požiūriu Lenkijos Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymo 6 straipsnio 3 dalyje¹²⁵ nustatyta pašalpa dėl sumažėjusio atlyginimo (išlyginamoji), analogiškos pašalpos nėra numatyta Lietuvos teisės aktuose. Lenkijos įstatyme numatyta sąlyga, kad šio draudimo išmokos skiriamos, „jei nukentėjusysis realiai neteko pajamų iš darbinės veiklos“. Pažymėtina, kad šios išmokos mokamos pagal kitus socialinio draudimo įstatymus, tačiau Lenkijos Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymas suteikia asmeniui galimybe viename įstatyme rasti informaciją apie visas galimas socialines žalos kompensavimo priemones. Pastebėtina, kad socialinis draudimas niekada nedraudžia neturtinių interesų. Neturtinės žalos kompensavimas, manytina¹²⁶, prieštarauja socialinio draudimo tikslams. Tačiau ir

¹²³ Ustawa z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych. Dziennik Ustaw. 2002 nr 199 poz. 1673. 15 art.

¹²⁴ Ibidem. 18 art.

¹²⁵ Ibidem. 6 art.

¹²⁶ A. Verikas. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistema. Jurisprudencija. Mokslo darbai, 2006 11 (89), P. 63-64.

Lietuvoje ir Lenkijoje Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo vienkartinė išmoka apdraustajam mirus, turi ryškių neturtinės žalos kompensavimo aspektų.

3. Darbdavio materialinės atsakomybės vieta žalos atlyginimo sistemoje.

Žalos atlyginimas paprastai suprantamas kaip kaltojo asmens atsakomybė. Tiek civilinėje atsakomybėje, tiek ir darbdavio materialinėje atsakomybėje yra vartojama sąvoka "žalos (nuostolių) atlyginimas", o ne "žalos (nuostolių) kompensavimas". Lietuvos DK 249 straipsnis nustato, jog darbdavys pagal CK normas privalo atlyginti žalą, padarytą dėl darbuotojo suluošinimo ar kitokio jo sveikatos sužalojimo, ar jo mirties atveju arba dėl jo susirgimo profesine liga, jeigu jis nebuvo apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu, taip pat dėl darbuotojo turto sugadinimo, sunaikinimo arba praradimo bei jo ar kitų asmenų turtinių interesų pažeidimo¹²⁷.

Pamynėtina, kad darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistemoje darbdavio atsakomybė atlieka tik šios sistemos posistemės vaidmenį ir reiškia tik vieną žalos kompensavimo būdą. Nepaisant to, darbdavio atsakomybė sudaro darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistemos pagrindą. Būtent darbdavio atsakomybės sąlygos ir jos taikymo apimtis leidžia apibrėžti kitų žalos kompensavimo būdų poreikį.

Mokslinėje literatūroje verda ginčai, ar darbdavio atsakomybę už darbuotojo sveikatai padarytą žalą priskirti darbo ar civilinės teisės šakai. Pozicijos, kad šis institutas yra darbo teisės šakos dalis, šalininkai teigia, kad darbdavio materialinė atsakomybė atsiranda dėl jo pareigos pagal darbo sutartį užtikrinti saugias darbo sąlygas nevykdymo ir tai yra sutartinė atsakomybė, kuri negali būti civilinės teisės dalis, nes pati darbo sutartis nėra civilinės teisės dalykas¹²⁸. Priešingos pozicijos šalininkai teigia, kad darbdavio materialinė atsakomybė yra civilinės deliktinės atsakomybės rūšis, nes deliktinė atsakomybė atsiranda pažeidus ne tik civilinės, bet ir kitų teisės šakų normas, o žala, padaryta sveikatai, civilinėje teisėje atlyginama pagal deliktinės atsakomybės taisyklės, nepaisant tarp atsakomybės subjektų egzistuojančių sutartinių santykių¹²⁹.

Pamynėtina, kad šiuo metu Lietuvos DK, 249 straipsnio¹³⁰ reglamentuojamus darbdavio atsakomybės atvejus, kai žala padaryta darbuotojo sveikatai, tiesiogiai nukreipia spręsti pagal Lietuvos CK.

Atsakomybės pobūdį apsprendžia tai, kokios teisės šakos normos pažeidimas lemia žalos atsiradimą ir atsakomybės taikymą, o darbdavio atsakomybė darbuotojo sveikatos

¹²⁷ T. Bagdanskis. Materialinė atsakomybė darbo teisėje. Vilnius: TĮC, 2008. P. 185.

¹²⁸ V. Mikelėnas. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai, Vilnius: Justitia, 1995, P. 159.

¹²⁹ Ibidem.

¹³⁰ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569, Nr.71.

sužalojimo atveju visada kildinama iš jo pareigos užtikrinti darbuotojų sveikatą ir saugų darbą.

Trečiąją poziciją išsakančių teisės teoretikų¹³¹ nuomone, bet koks bandymas priskirti darbdavio atsakomybę civilinės ar darbo teisės šakai negali būti vertinamas kaip išbaigtas ir teisingas. Tiek civilinė atsakomybė, tiek materialinė atsakomybė yra skirtos užtikrinti žalos atlyginimo funkciją teisės sistemoje. Būtent bendra funkcinė paskirtis šias atsakomybės rūšis leidžia vertinti kaip viena kitą papildančias, o ne atskiriančias, ir tokiu aspektu apibrėžti darbdavio atsakomybės už darbuotojo sveikatai padarytą žalą vietą teisės sistemoje. Poreikį teisės normas vertinti pagal jų funkcinius ryšius, atsisakant analizuoti šakinę jų priklausomybę, yra pabrėžęs ir V.Tiažkijus¹³²

Vertėtų pripažinti, jog civilinė atsakomybė negali visiškai užtikrinti iš darbo santykių atsiradusios žalos atlyginimo. Tačiau tokios žalos atlyginimo poreikis neabejotinai egzistuoja, ir plečiantis darbo santykių įvairovei šis poreikis vis didėja. Tai lemia civilinės atsakomybės sąlygų interpretacijas, jų aiškinimo išplėtimą ir pritaikymą darbo santykių sferoje, bei kitų žalos kompensavimo būdų įteisinimą. Šis procesas pasireiškia darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistemos mastu, tačiau visų pirma darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo instituto transformacijos yra susijusios su darbdavio atsakomybės specifinių požymių išskyrimu, lyginant su civiline atsakomybe.

Žmogaus sveikata yra ypatinga teisinė vertybė, kurios apsaugai darbo veikloje tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai nustato imperatyvius reikalavimus. Tarptautinės bendrijos požiūris į darbuotojų saugą ir sveikatos išsaugojimą darbo procese bei darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo svarbą yra išreikštas daugelyje tarptautinių dokumentų bei Europos Sąjungos teisės aktuose. Tarp tarptautinių dokumentų vertėtų paminėti Tarptautinį ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktą, kurio 7 straipsnis¹³³ nustato, kad valstybės, šio Pakto dalyvės, pripažįsta kiekvieno žmogaus teisę į teisingas ir palankias darbo sąlygas, kurios garantuotų darbo apsaugą ir higieną, Europos socialinę chartiją, kurios 3 straipsnis¹³⁴ įtvirtina žmogaus teisę į saugias darbo sąlygas ir reikalauja, kad valstybės nustatytų darbų saugos ir higienos taisykles bei užtikrintų šių taisyklių laikymosi kontrolę.

¹³¹ T. M. Nycz. Kodeks pracy a Kodeks cywilny (przyczynek do dyskusji).Warszawa „Praca i Zabezpieczenie Społeczne”. 2008. P 18.

¹³² V Tiažkijus. Darbo teisė: teorija ir praktika. T. 1. Vilnius: Justitia, 2005, P. 53, 164.

¹³³ Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas (1966 m.). Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3290.

¹³⁴ Europos socialinė chartija (pataisyta). Valstybės žinios, 2001, Nr. 49-1704; Nr. 53.

Darbuotojų sveikatos išsaugojimo bei padarytos žalos atlyginimo klausimai akcentuojami TDO konvencijose bei rekomendacijose. TDO 1925 m. Konvencijos Nr. 17 "Dėl žalos, atsiradusios dėl nelaimingo atsitikimo darbe"¹³⁵ 6 straipsnis nustato, kad darbuotojui netekus darbingumo, kompensacija išmokama ne vėliau kaip per 5 dienas nuo nelaimingo atsitikimo dienos, nesvarbu, ar ją moka darbdavys, ar draudimo nuo nelaimingų atsitikimų ar draudimo nuo ligos institucija. Pagal šios Konvencijos 9 straipsnį, patyrusiems žalą darbuotojams turi būti garantuojamas medicininės, chirurginės ar farmakologinės pagalbos suteikimas tiek, kiek pagal nelaimingo atsitikimo pasekmes pripažįstama reikalinga. TDO 1925 m. Rekomendacija Nr. 22 „Dėl minimalaus kompensacijos darbuotojams dydžio“¹³⁶ rekomenduoja, kad nacionaliniai įstatymai ar teisės aktai užtikrintų darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimą ne mažesne apimtimi, nei šioje rekomendacijoje nustatytas atlygintinos žalos dydis. TDO 1981 m. Konvencija Nr. 155 „Dėl darbo saugos ir higienos ir darbo aplinkos“¹³⁷ daugiausia dėmesio skiria nelaimingų atsitikimų ir profesinių ligų prevencijai. Šiame dokumente įtvirtinama bendro pobūdžio norma, jog įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su šios konvencijos įgyvendinimu darbuotojų saugos ir sveikatos srityje, pažeidimas yra pagrindas taikyti adekvačias sankcijas. Paminėti TDO standartai yra reikšmingi visai darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistemai, tuo pačiu jie lemia ir darbdavio atsakomybės apimtį bei atsakomybės sąlygų turinį.

Europos Sąjungos teisės aktai darbdavio atsakomybės už žalą darbuotojo sveikatai tiesiogiai nereglamentuoja- tai yra palikta valstybių narių kompetencijai.

Paminėtina Tarybos 1989 m. birželio 12 d. direktyva 89/391/EEB „Dėl priemonių darbuotojų saugai ir sveikatos apsaugai darbe gerinti nustatymo“¹³⁸, kuri įtvirtina pagrindinius principus ir reikalavimus valstybių narių teisei, reglamentuojančiai darbuotojų saugą ir sveikatą, įskaitant ir darbdavio pareigas užtikrinant darbų saugą.

¹³⁵ TDO 1925 m. Konvencija Nr. 17 "Dėl žalos, atsiradusios dėl nelaimingo atsitikimo darbe". [interaktyvus]. [Varšuva] [žiūrėta 2009 m. kovo 14 d]. Prieiga per internetą: <<http://www.mop.pl/doc/html/konwencje/k017.html>.>

¹³⁶ TDO 1925 m. Rekomendacija Nr. 22 „Dėl minimalaus kompensacijos darbuotojams dydžio". [interaktyvus]. [Varšuva] [žiūrėta 2009 m. kovo 14 d]. Prieiga per internetą: <<http://www.mop.pl/doc/html/zalecenia/z022a.html>.>

¹³⁷ TDO 1981 m. Konvencija Nr. 155 „Dėl darbo saugos ir higienos ir darbo aplinkos". [interaktyvus]. [Varšuva] [žiūrėta 2009 m. kovo 14 d]. Prieiga per internetą: <<http://www.mop.pl/doc/html/konwencje/k155.html>.>

¹³⁸ Tarybos 1989 m. birželio 12 d. Direktyva 89/391/EEB „Dėl priemonių darbuotojų saugai ir sveikatos apsaugai darbe gerinti nustatymo“. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009 m. kovo 14 d]. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?val=149704:cs&lang=lt&list=160653:cs,149705:cs,149704:cs,&pos=3&page=1&nbl=3&pgs=10&hwords=&checkte>.

Minėtos direktyvos 5 straipsnio 1 dalis¹³⁹ numato bendro pobūdžio darbdavio pareigą užtikrinti darbuotojų saugą ir sveikatą visais su darbu susijusiais aspektais.

Direktyvų nuostatos yra įgyvendintos Lietuvos ir Lenkijos teisės aktuose: saugių ir sveikatai nekenksmingų darbo sąlygų sudarymas pripažįstamas visuomeninių darbo santykių reglamentavimo principu (Lietuvos DK 2 straipsnio 1 dalies 5 punktas¹⁴⁰, Lenkijos DK 15 straipsnis¹⁴¹); darbdavys yra įpareigotas apsaugoti darbuotojus nuo profesinės rizikos arba kiek įmanomą ją sumažinti (Lietuvos DK 259 straipsnis, 260 straipsnis¹⁴², Lenkijos DK 207 straipsnis¹⁴³); darbdavys gali būti laikomas atsakingu už žalą darbuotojo sveikatai, net jeigu žalos atsiradimas buvo sąlygotas nenumatytų aplinkybių (Lietuvos DSSI 46 straipsnio 2 dalis¹⁴⁴).

Darbdavio materialinės atsakomybės sąlygų turinys. Galima teigti, kad Lenkijoje darbdavio materialinė atsakomybė nėra tiesiogiai reglamentuota Darbo kodekse, o yra perkelta į Civilinį kodeksą, remiantis Lenkijos DK 300 straipsniu.¹⁴⁵ Bet nagrinėdami atsakomybę už darbuotojo sveikatai padarytą žalą visada turime omenyje darbdavio materialinę atsakomybę.

Aptariant darbdavio materialinę atsakomybę Lietuvoje reikia vadovautis Darbo kodekso 248 straipsniu, manytina, kad jis yra kaip pagrindas, apibrėžiantis pagrindinius darbdavio materialinės atsakomybės atsiradimo atvejus. Pažymėtina, kad įstatymo leidėjas minėtame straipsnyje sistemiškai išdėstė darbdavio materialinės atsakomybės klausimus. (ankščiau įstatymuose jie nebuvo įtvirtinti). Tai vertintina teigiamai, nes darbdavio materialinę atsakomybę imta reglamentuoti aiškiau, ko pasigendama Lenkijos DK.

Lietuvos DK 248 straipsnis¹⁴⁶ nustato, kad darbdavio materialinė atsakomybė atsiranda, kai:

1. darbuotojas sužalojamas, miršta arba suserga profesine liga, jeigu jis nebuvo apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu;

¹³⁹ Tarybos 1989 m. birželio 12 d. Direktyva 89/391/EEB „Dėl priemonių darbuotojų saugai ir sveikatos apsaugai darbe gerinti nustatymo“. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009 m. kovo 14 d]. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?val=149704:cs&lang=lt&list=160653:cs,149705:cs,149704:cs,&pos=3&page=1&nbl=3&pgs=10&hwords=&checkte>

¹⁴⁰ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569, Nr.71.

¹⁴¹ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy. Dziennik Ustaw. 1974 nr. 24 poz. 141; Dziennik Ustaw. 2009 nr. 6 poz. 33.

¹⁴² Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569, Nr.71.

¹⁴³ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy. Dziennik Ustaw. 1974 nr. 24 poz. 141; Dziennik Ustaw. 2009 nr. 6 poz. 33.

¹⁴⁴ Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 95-2968.

¹⁴⁵ Z. Salwa. Kodeks pracy. Komentarz. Warszawa: LexisNexis, 2008. P. 949-950.

¹⁴⁶ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569, Nr.71.

2. žala padaroma sugadinant, sunaikinant arba prarandant darbuotojo turtą kitokiu būdu pažeidžiami darbuotojo arba kitų asmenų turtiniai interesai;

3. darbuotojui padaroma neturtinė žala.

Lietuvos DK 246 straipsnis¹⁴⁷ nustato materialinė atsakomybės sąlygas:

1. yra padaroma žala;

2. žala padaroma neteisėta veika;

3. yra priežastinis ryšys tarp neteisėtos veikos ir žalos atsiradimo;

4. yra pažeidėjo kaltė;

5. pažeidėjas ir nukentėjusioji šalis teisės pažeidimo metu buvo susiję darbo santykiais;

6. žalos atsiradimas yra susijęs su darbo veikla.

Tačiau Lietuvos DK 249 straipsnis¹⁴⁸ darbdavio atsakomybės klausimą dėl darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo nukreipia spręsti pagal Lietuvos CK, o šis kodeksas nustato tokias sąlygas civilinei atsakomybei atsirasti:

1. neteisėti veiksmai (CK 6.246 straipsnis¹⁴⁹);

2. priežastinis ryšys (CK 6.247 straipsnis¹⁵⁰);

3. kaltė kaip civilinės atsakomybės sąlyga (CK 6.248 straipsnis¹⁵¹);

4. žala ir nuostoliai (CK 6.249 straipsnis¹⁵²).

Lietuvos DK nustatytos specifinės materialinės atsakomybės sąlygos. Manytina, kad jos taikytinos ir darbdavio atsakomybei už žalą darbuotojo sveikatai, jei darbdavio atsakomybę vertiname kaip civilinės atsakomybės transformaciją (kai specifinės darbdavio atsakomybės sąlygos papildo civilinės deliktinės atsakomybės sąlygas).

Darbdavio materialinei atsakomybei atsirasti Lietuvos DK papildomai reikalaujama, kad pažeidėjas ir nukentėjusioji šalis teisės pažeidimo metu būtų susiję darbo santykiais ir žalos atsiradimas būtų susijęs su darbo veikla.

Pirmoji specifinė materialinės atsakomybės sąlyga yra susijusi su žalos atlyginimo subjektų apibrėžimu. Darbdavio pripažinimas arba nepripažinimas tinkamu atsakomybės už žalą subjektu lemia, ar žala apskritai bus kompensuojama. Taikant civilinę atsakomybę, tinkamo atsakomybės subjekto nustatymas tokios funkcijos neatlieka.

Antroji specifinė sąlyga materialinei atsakomybei atsirasti, yra priežastinio ryšio sąlygos sudėtinė dalis¹⁵³.

¹⁴⁷ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569, Nr.71

¹⁴⁸ Ibidem.

¹⁴⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262, Nr. 77, 80, 82.

¹⁵⁰ Ibidem.

¹⁵¹ Ibidem.

¹⁵² Ibidem.

Civilinės atsakomybės transformacijos procese atsirado ne tik dvi papildomos darbdavio atsakomybės sąlygos, bet pasikeitė ir kitų civilinės atsakomybės sąlygų turinys. Darbdavio atsakomybėje ryškiausiai yra pasikeitusi priežastinio ryšio sąlyga- ji atsispindi net trijose materialinės atsakomybės sąlygose (Lietuvos DK 246 straipsnio 3, 5 ir 6 punktuose¹⁵⁴). Doktrinoje išsakoma nuomonė, kad nepriklausomai nuo tokio (minėto) darbdavio atsakomybės teisinio reglamentavimo, darbdavio atsakomybės sąlygas galima vertinti pagal civilinės atsakomybės sąlygas ir klasifikuoti į šias grupes:¹⁵⁵

1. atsakomybės subjektai yra susiję darbo teisiniais santykiais;
2. darbuotojo sveikatai yra padaryta žala;
3. darbuotojo sveikatai pakenkta neteisėta darbdavio veika;
4. sveikatos sužalojimas yra susijęs su neteisėta darbdavio veika ir su darbine veikla;
5. darbuotojo sveikatai pakenkta dėl darbdavio kaltės.

Tuo pat galima teigti, kad darbdavio atsakomybės priskyrimas savarankiškai, iš darbo santykių atsirandančiai atsakomybei, gali būti tik sąlyginis. Darbdavio atsakomybė ir civilinė atsakomybė yra susijusios bendra funkcinė paskirtimi, tačiau darbdavio atsakomybės sąlygų turinys skiriasi nuo civilinės atsakomybės sąlygų turinio¹⁵⁶. Dėl tos priežasties darbdavio atsakomybė už darbuotojo sveikatai padarytą žalą negali būti laikoma nei civiline atsakomybe, nei savarankiška atsakomybe pagal darbo teisę, be to vertinant darbdavio atsakomybę darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistemoje reikia pripažinti, jog tai yra specifinė atsakomybė, o specifinis šios atsakomybės reglamentavimas yra civilinės atsakomybės transformacijos pasekmė¹⁵⁷.

Darbuotojas. Darbdavio atsakomybės už žalą darbuotojo sveikatai prasme darbuotojas yra fizinis asmuo, kurio sveikatai yra padaryta žala suluošinimu ar kitokiu sveikatos pakenkimu dėl nesaugių ar nesveikų darbo sąlygų. Šiam subjektui specialūs reikalavimai nekeliama nukentėjusiojo asmens teisė nepriklauso nuo šio asmens veiksnio, o pagrindinė sąlyga, apibrėžianti reikalavimo teisę turintį subjektą, yra tai, jog sveikatai padaryta žala šiam subjektui atsirado iš darbo santykių.

Materialinė atsakomybė atsiranda tarp darbo santykių subjektų. Tai reiškia, kad šių subjektų teisės ir pareigos turi būti apibrėžtos darbo sutartimi. Darbdavio atsakomybės problema, kai žala padaryta darbuotojo sveikatai, pasireiškia tuo, jog, taikant darbdavio

¹⁵³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262, Nr. 77, 80, 82.

¹⁵⁴ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569, Nr.71.

¹⁵⁵ T. Bagdanskis. Materialinė atsakomybė darbo teisėje. Vilnius: TĮC, 2008, P. 185-187.

¹⁵⁶ A. Verikas. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistema. Jurisprudencija. Mokslo darbai, 2006 11 (89), P. 63-64.

¹⁵⁷ Ibidem, P.64.

atsakomybę, žalos atlyginimo teisiniuose santykiuose dalyvauja žymiai platesnis subjektų ratas nei darbo sutarties šalys:

1. darbdavio materialinė atsakomybė gali būti taikoma nesant nustatyta tvarka sudarytos darbo sutarties tarp nukentėjusiojo ir atsakingo už žalą asmens¹⁵⁸;

2. darbdavio materialinė atsakomybė už žalą darbuotojo sveikatai gali būti taikoma, nors jis ir nėra delikto subjektu. Teisės literatūroje¹⁵⁹ tokia atsakomybė kartais vadinama atsakomybe „už svetimą kalbę“.

Darbdavio materialinė atsakomybė gali būti taikoma esant faktiniams darbo santykiams. Reikėtų pastebėti, kad Lietuvos Respublikos Laikinajame įstatyme nustatytas darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimas gali būti taikomas, kai žala atsirado darbuotojui, nors su juo nėra sudaryta darbo sutartis. Šio įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 3 punktą, kuris priskyrė įmones, kurių interesais nukentėjusysis dirbo, nors darbo sutartis su tokiu asmeniu nustatyta tvarka nesudaryta¹⁶⁰.

Šiuo metu Lietuvoje ir Lenkijoje darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimas yra realizuojamas derinant du žalos atlyginimo būdus- darbdavio atsakomybę ir nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinį draudimą. Manytina, kad žalą sveikatai patyrusio darbuotojo interesų apsauga neturėtų priklausyti nuo to, ar samdantis darbuotoją asmuo tinkamai vykdė įstatymo reikalavimus ir įformino darbo santykius reikalaujama forma- rašytine darbo sutartimi. Esant privalomajam socialiniam draudimui, būtent socialinio draudimo įstaiga turėtų kompensuoti žalą darbuotojo sveikatai "už svetimą kalbę" ar esant faktiniams darbo santykiams, ir tokiu atveju įgyti regresą prieš žalą padariusį asmenį ar darbdavį, kuris neužtikrino darbo santykių įteisavimo ir darbuotojo apdraudimo.

Apibendrinant, galima teigti, jog pagrindinis kriterijus, apsprendžiantis darbdaviui taikytiną atsakomybę už žalą darbuotojo sveikatai, yra tarp nukentėjusiojo ir atsakingo už žalą asmens susiklostę darbo santykiai bei atsiradusios žalos ryšys su nukentėjusiojo darbine veikla. Pastarosios aplinkybės įtvirtintos Lietuvos DK 246 straipsnio 5 ir 6 punktuose,¹⁶¹ nustatančiuose specifines materialinės atsakomybės sąlygas. Materialinei

¹⁵⁸ Vertėtų pažymėti, kad darbdavio materialinės atsakomybės pagrindu tam tikrais atvejais reikalavimus dėl gyvybės atėmimo padarytos žalos atlyginimo gali pareikšti netgi asmenys, nesusiję darbo santykiais su atsakingu už žalą asmeniu. Tokie asmenys gali būti tik ieškovais. Nekrašas V. Materialinės atsakomybės subjektai. Teisė, 1999. Nr. 33(1), P. 16.

¹⁵⁹ Ibidem. P. 17.

¹⁶⁰ Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinasis įstatymas. Valstybės žinios, 1997, Nr. 67-1656; 2003, Nr. 57-2536.

¹⁶¹ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569, Nr.71.

atsakomybei reikšmingas darbo santykių buvimo faktas gali būti nustatytas atsižvelgiant į konkretaus atvejo aplinkybes net ir nesant nustatyta tvarka sudarytos darbo sutarties.

Kaip jau buvo minėtina Lenkijos DK nereguliuoja kompleksiskai darbdavio materialinės atsakomybės darbuotojo atžvilgiu, o aprėpia tik nedidelius fragmentus liečiančius ydinga darbo sutarties sudarymą (pavyzdžiui Lenkijos DK 47 ir 57 straipsniai¹⁶²), ar nevienodą darbuotojų traktavimą (Lenkijos DK 18 straipsnio 3 dalis¹⁶³). Kadangi Lenkijos DK trūksta kompleksiško darbdavio materialinės atsakomybės reglamentavimo, individualūs darbo ginčai sprendžiami remiantis Lenkijos CK normomis darbo teismuose.

Lenkijos DK 300 straipsnis¹⁶⁴ nustato, kad dalykams (sprawom¹⁶⁵) susijusiems su darbo santykiais, kurie nesureguliuoti darbo teisės normomis, taikomos CK normos, jeigu jos neprieštarauja darbo teisės principams. Darbo teisės išskyrimas iš civilinės teisės nenutraukė jungčių siejančių šias teisės šakas ir visiškai neišeliminavo būtinumo naudoti civilinės teisės normų darbo teisėje.¹⁶⁶

Manytina, kad reikalinga trumpai apžvelgti Lenkijos teisės teoretikų požiūrį dėl darbo teisės ir civilinės teisės santykio per Lenkijos DK 300 straipsnio prizmę.

DK 300 straipsnis, kalbantis apie tai, kad santykiams nesureguliuotiems darbo teisės normomis atitinkamai naudojamos CK normos, rodo leistinumą tik tų civilistikos institutų naudojimo, kurie yra neišvengiami darbo santykių realizavimui.

Darbo santykių definicija, pateikta Lenkijos DK 22 straipsnyje, turi tiesioginę įtaką taikomų (vadovaujantis DK 300 straipsniu) CK normų mastui. Tai reiškia, kad darbo santykiams galima naudoti tik tuos CK institutus, kurie yra neišvengiamai reikalingi realizuojant darbo teisės normas. Įstatymų leidėjas apibrėžia civilistikos institutų naudojimą tais įstatymų reguliavimais, kurie parodo jų reikalingumą teisingam darbo teisės santykių realizavimui. Plačiau Lenkijos DK 300 straipsnio taikymas neturėtų būti interpretuojamas.

Lenkijos DK 1 straipsnis¹⁶⁷ tiksliai apibūdina darbdavio ir darbuotojo teises ir pareigas. Šis pareigų ir teisių egzistavimo mastas priklauso nuo minėtų subjektų sukurtų darbo santykių, suprantamų pagal Lenkijos DK 22 straipsnį¹⁶⁸.

¹⁶² Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy. Dziennik Ustaw. 1974 nr. 24 poz. 141; Dziennik Ustaw. 2009 nr. 6 poz. 33.

¹⁶³ Ibidem.

¹⁶⁴ Ibidem.

¹⁶⁵ Žodis originalo kalba.

¹⁶⁶ Z. Salwa. Kodeks pracy. Komentarz. Warszawa: LexisNexis, 2008. P. 950.

¹⁶⁷ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy. Dziennik Ustaw. 1974 nr. 24 poz. 141; Dziennik Ustaw. 2009 nr. 6 poz. 33.

¹⁶⁸ Ibidem.

Darbo teisė jau seniai egzistuoja kaip savarankiška teisės šaka, tačiau tuo pačiu ji yra susijusi su kitomis teisės šakomis. Šis ryšys turi tikslinį charakterį, besivadovaujanti tuo, kad institutų, paimtų iš kitų teisės šakų, taikymas turi būti funkcionalus ir jų teisinis naudojimas yra neišvengiamas konkrečiame darbo teisės institute.

Pavyzdžiui, ieškinio senaties problematika darbo santykiuose Lenkijos DK yra reguliuojama kompleksiskai, ką puikiai įrodo specialiai tam sukurtas atskiras 14 skyrius, kuris taip ir vadinamas „Ieškinio senatis“.

Analizuojant Lenkijos DK 14 skyrių galima tvirtinti, kad įstatymų leidėjas aiškiai atskyrė skundus pagal darbo teisę nuo civilinių skundų. Tai įrodo gramatinė ir sisteminė Lenkijos DK 14 skyriaus normų sudėtis. Šiame skyriuje yra tokios normos, kurios tiksliai atkartoja civilines (pavyzdžiui DK 291 straipsnio 4 dalis¹⁶⁹ ir CK 119 straipsnis¹⁷⁰) Taip pat DK galima rasti normas, naudojamas atitinkamoje senaties situacijoje, tiesiogiai nustatytas pagal Lenkijos CK (DK 291 straipsnio 3 dalis¹⁷¹). Tiesioginis klaidingas CK normų, susijusių su senaties taikymu, naudojimas, jau buvo aiškinamas ir teismų praktikoje, bylose, dėl darbdavių deliktinės atsakomybės darbuotojams, kilusios dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar profesinių ligų.

Manytina, kad ryšys tarp DK normų ir CK negali būti traktuojamas kaip bendro ar ypatingo pobūdžio, kadangi darbo teisė, yra kaip minėta atskira teisės šaka, todėl turime ir skirtingą teisinį reguliavimą. Literatūroje¹⁷² išreiškiama nuomonė, kad ir Lenkijos Aukščiausiojo Teismo priimami sprendimai, kartais liudija apie tai, kad teismas, komentuojantis iškylančias problemas, negali atsispirti daugiamečiam įpročiui remtis tik civiline teise.

Kaip jau minėta, Lenkijos DK 300 straipsnis, nustato, kad santykiams, neapspręstiems darbo kodekse, taikomos Lenkijos CK normos, todėl darbuotojas, kuris patyrė žalą dėl pažeistos sveikatos nelaimingo atsitikimo metu, gali reikalauti darbdavio atlyginti nuostolius Lenkijos CK pagrindais. Šią nuostatą daug kartų savo sprendimuose yra išsakęs Lenkijos Aukščiausias Teismas¹⁷³: kad leistinas yra pretenzijų (papildančių pašalpas, gautas pagal Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymą)

¹⁶⁹ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy. Dziennik Ustaw. 1974 nr. 24 poz. 141; Dziennik Ustaw. 2009 nr. 6 poz. 33.

¹⁷⁰ Kodeks cywilny. Pełen tekst. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Dziennik Ustaw. Nr 16, poz. 93.

¹⁷¹ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy. Dziennik Ustaw. 1974 nr. 24 poz. 141; Dziennik Ustaw. 2009 nr. 6 poz. 33.

¹⁷² T. M. Nycz. Kodeks pracy a Kodeks cywilny (przyczynek do dyskusji). Warszawa „Praca i Zabezpieczenie Społeczne”. 2008. P 19.

¹⁷³ Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 29 lipca 1998 r. Sygn. akt: II UKN 155/98. [Varšuva] [žiūrėta 2009 m. kovo 13 d]. Prieiga per internetą:

[http://pub.sn.pl/ow3_ia.nsf/1/5E30918BDD4AD109C125736C0057FFF4?OpenDocument...>](http://pub.sn.pl/ow3_ia.nsf/1/5E30918BDD4AD109C125736C0057FFF4?OpenDocument...).

pateikimas darbuotojo darbdaviui, vadovaujanti CK normomis (CK 415, 444, 445 straipsniai).

Lenkijoje pats žalos, atsiradusios dėl darbuotojo sveikatos sužalojimo, atlyginimo prieinamumas priklauso nuo žalos atlyginimo pagrindo. Darbdavio atsakomybė už padaryta žalą sveikatai gali būti suformuota kaltės, rizikos arba padidintos rizikos pagrindu¹⁷⁴.

Kaltės pagrindas- įpareigotas atlyginti žalą yra tas, kuris kaltas jos padarymu. („kas dėl savo kaltės padarė kitam žalą, yra įpareigotas ją ištaisyti“- CK 415 straipsnis¹⁷⁵).

Kaltės pagrindas civilinėje teisėje yra pagrindinis atsakomybės pamatas asmens atsakingo už žalą ar padariusio žala. Remiantis ja, darbdavys atsako už kiekvieną kaltą veiksmą ar aplaidumą kuris sukėlė žalą. Tačiau esant šiam pagrindui nukentėjęs darbuotojas turės įrodyti padariusio žalą asmens kaltę, be to darbuotojas negali remtis vien tik nelaimingo atsitikimo įvykio faktu. Turi įrodyti darbdavio atsakomybę, atsiradusią dėl neleistinių jo veiksmų, įrodyti atsiradusią žalą (sveikatos sužalojimą), taip pat ir priežastinį ryšį. Jeigu nėra įrodymų, atsakomybė darbdaviui neiškyla. Manytina, kad darbuotojui tuo atveju tenka įrodymų „našta“¹⁷⁶.

Pagrindinė darbdavio kaltė šiuo atveju yra neužtikrinimas darbuotojui higienos ir saugos stovis darbo metu, kuri darbdavys privalo užtikrinti pagal Lenkijos DK 207 straipsnį.¹⁷⁷ Atsakomybė iškyla išskirtinai darbdaviui ir jis negali motyvuoti tuo, kad darbo higienos ir saugos taisyklių pažeidimai įvyko ne dėl jo kaltės ar kalta yra trečioji šalis.

Manytina¹⁷⁸, kad bet kokiame atveju darbdavio atsakomybės už padaręs žalą darbuotojo sveikatai pamatas, bus kaltė tuo pagrindu, kad jis (darbdavys) nesudarė saugių darbo sąlygų.

Be to Lenkijos Aukščiausiasis Teismas savo 2003 m. birželio 11 d.¹⁷⁹ sprendime paminėjo ir tokią darbdavio atsakomybės sąlygą, kaip socialinio bendradarbiavimo pagrindų pažeidimas, t. y. darbdavys turi pareigą suteikti darbuotojams saugius darbo įrankius ir suteikti saugias patalpas atlikti darbui. Tai reglamentuoja Lenkijos DK 214 straipsnis, pagal kurį darbdavys privalo statybos objektus ir esančias juose darbo

¹⁷⁴ Z. Salwa. Prawo pracy i ubezpieczen społecznych, Warszawa: LexisNexis. 2006. P. 225.

¹⁷⁵ Kodeks cywilny. Pełen tekst. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Dziennik Ustaw. Nr 16, poz. 93.

¹⁷⁶ Z. Salwa. Prawo pracy i ubezpieczen społecznych, Warszawa: LexisNexis. 2006. P. 212-215.

¹⁷⁷ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy. Dziennik Ustaw. 1974 nr. 24 poz. 141; Dziennik Ustaw. 2009 nr. 6 poz. 33.

¹⁷⁸ Z. Salwa. Prawo pracy i ubezpieczen społecznych, Warszawa: LexisNexis. 2006. P. 212-215.

¹⁷⁹ Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 11 czerwca 2003 r. Sygn. akt: I PK 273/02. [Varšuva] [žiūrėta 2009 m. kovo 13 d]. Prieiga per internetą:

<http://pub.sn.pl/ow3_ia.nsf/1/DDEC6546D0B1BF56C125736C00597E2D?OpenDocument..>

patalpas, o taip pat su jais susijusią aplinką ir įrengimus laikyti tokia stovyje, kad būtų užtikrintos saugios ir higieniškos darbo sąlygos, pagal Darbo ir socialinės politikos ministro 1997 vasario 26 įsakymu patvirtintas bendrąsias saugos ir higienos taisykles¹⁸⁰.

Šalia atsakomybės kaltės pagrindu (kaip pagrindinės), ne mažą vaidmenį vaidina atsakomybė rizikos pagrindu.

Nukentėjusiajam žalos atlyginimas tampa labiau prieinamas, remiantis darbdavio atsakomybe rizikos pagrindu, pagal Lenkijos CK 435 straipsnį¹⁸¹, reglamentuojantį atsakomybę už pasekmes. Pagrindinis požymis yra atsakomybės nepriklausymas nuo asmens padariusio žalą (ar atsakingo už žalą) kaltės, kaip ir nuo to ar žala atsirado dėl neteisėtų veiksmų, kas yra būtina esant atsakomybei už padarytą žalą kaltės pagrindu. Atsakomybė, rizikos pagrindu, atsiranda asmeniui vykdančiam veiklą (turinčiam įmonę). Jis atsako už gamybos veiksnių sukeltą žalą, kai įmonės veikla įgyvendinama gamtos jėgų pagalba (garo, elektros, dujų, kito kuro) ir atsako už žalą padarytą šia veikla nukentėjusio sveikatai ar turtui. Ši atsakomybės rūšis yra darbuotojui priimtinesnė, kadangi, darbuotojui negula įrodymų „našta“ dėl kaltės už padarytą žalą pateikimo. Šiuo atveju darbdavys gali išvengti atsakomybės tik jeigu žala atsirado dėl nukentėjusio kaltės arba trečiojo asmens kaltės. (CK 435 straipsnis¹⁸²). Be to Lenkijos Aukščiausiojo Teismas 1997 m. kovo 25 d. nuosprendyje pasisakė, kad darbdavio atsakomybės, kilusios pagal CK 435 straipsnį dėl nelaimingo atsitikimo darbe, nepadengtą draudimo išmokomis pagal Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymą, neapsprendžia nei nukentėjusio kaltės būdas, nei laipsnis, o tik jos išskirtinumas sukeltai žalai¹⁸³.

Civilinė atsakomybė už padarytą žalą (padaryta įmonės veikla), pagal Lenkijos CK 435 straipsnio supratimą, manytina galima kalbėti tada, kai iškyla adekvatus priežastinis ryšys tarp įmonės veiklos (kaip visumos) ir padarytos žalos. Nėra reikalaujamas ryšys tarp gamtos jėgų panaudojimo ir atsiradusios žalos. „Įmonės veikla vykdoma su gamtos jėgų pagalba“ reiškia, kad šis Lenkijos CK straipsnis galioja, kai įmonės veikla vykdoma naudojant šias jėgas. Šioms įmonėms priskirtinos: gamyklos, transporto, energetikos įmonės ir kitos panašios. Aišku yra įmonės, kurių prie nurodytų nepriskirsi, tai bankai, parduotuvės ir kitos. Taip pat įmonėms, kurioms gali iškilti ši atsakomybė, pagal

¹⁸⁰ Obwieszczenie Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 28 sierpnia 2003 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej w sprawie ogólnych przepisów bezpieczeństwa i higieny prac. Dziennik Usta. 2003, Nr. 169, poz 1650

¹⁸¹ Kodeks cywilny. Pełen tekst. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Dziennik Ustaw. Nr 16, poz. 93.

¹⁸² Ibidem.

¹⁸³ Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 25 kwietnia 1997 r. Sygn. akt: II UKN 63/97. [Varšuva] [žiūrėta 2009 m. kovo 13 d]. Prieiga per internetą:

<http://pub.sn.pl/ow3_ia.nsf/1/E7FC10EC6A7F88F1C125736C003AA975?OpenDocument..>

Lenkijos CK 435 straipsnio 2 dalį¹⁸⁴ priskiriamos (prilyginamos) įmonės gaminančios sprogmėnys ar jomis besinaudojančios. Vertinimas, ar įmonė yra priskirtina jau paminėtų tarpui (pagal CK 435 straipsnį) turi būti atliekama in casu atsižvelgiant į faktinę, paminėtų technologijų reikšmę, įmonės veikloje. Lenkijos teisinėje literatūroje¹⁸⁵ išreiškiama nuomonė, kad CK 435 straipsnio normos būtinybė iškilo, kadangi nurodytu šiame straipsnyje įmonių veiklos formos sukeldavo padidintą žalos pavojingumą ir didelę nelaimingų įvykių grėsmę. Manytina, kad šių žalų atsiradimo rizikos našta turėtų gulti ant įmonių, kurių pavojinga veikla atneša pelną toms įmonėms. Doktrinoje yra požiūris, pagal kurį atsakomybės koncepcija, išskylanti CK 435 straipsnyje tampa anachronine, ir eliminuoja atsakomybę kaltės pagrindu ir pakeičia ją į atsakomybę susijusią su rizika. Pažymėtina, kad dėl išplėstinės termino „įmonė naudojanti gamtos resursus sąvokos“, beveik kiekviena įmonė gali būti įvertinta kaip atitinkanti Lenkijos CK 435 straipsnyje suformuotą režimą. Manytina, kad kai kada tuo pačiu bandoma keisti darbdavio atsakomybės dėl kaltės sąvoką (kaip pagrindinę) į atsakomybę „dėl kaltės susijusios su padidinta rizika“ sąvoką. Pažymėtina, kad toks požiūris nėra priimtinas, ką pabrėžia ir Lenkijos teisės teoretikai¹⁸⁶. Atsakomybė kaltės pagrindu turi būti pagrindinė ir svarbiausia. Šios iškilusios problemos sprendimu turėtų būti nurodytų Lenkijos CK 435 straipsnyje teisės normų apimties ribų „saurinamasis“ aiškinimas.

Labiausiai naudingas (prieinamumo požiūriu) nukentėjusiam nuo nelaimingo atsitikimo darbo metu yra padidintos rizikos principas (arba absoliučios rizikos principas), tai yra padidinta atsakomybė, lyginant ją su atsakomybe reglamentuota Lenkijos CK 435 straipsnyje. Padidintos rizikos principas yra išdėstytas, jau minėtame Lenkijos Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymo 21 straipsnyje¹⁸⁷.

Padaryta žala sveikatai, be abejo, yra būtina sąlyga darbdavio atsakomybei atsirasti. Lietuvos DK komentare¹⁸⁸ pažymėta, kad esant deliktui asmeniui, sukėlusiam darbuotojo sveikatos sužalojimą, įskaitant susirgimą profesine liga, suluošinimą ar kitokį sveikatos sužalojimą, juridinis faktas, sudarantis pagrindą atlyginti žalą, yra pats sveikatos sužalojimas kaip fizinė žala²¹⁵. Paprastai yra nesunku nustatyti, jog asmuo patyrė žalą sveikatai. To pakanka darbdavio materialinei atsakomybei atsirasti. Na, o jeigu

¹⁸⁴ Kodeks cywilny. Pełen tekst. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Dziennik Ustaw. Nr 16, poz. 93.

¹⁸⁵ M. Safian. Kodeks cywilny. Komentarz. Warszawa, 2002, Art. 435, P. 847.

¹⁸⁶ Ibidem.

¹⁸⁷ Pagal šį straipsnį draudimo išmoka nukentėjusiam nuo nelaimingo atsitikimo darbo metu nepriklauso, kai nelaimingo atsitikimo priežastimi buvo to paties darbuotojo saugių darbo taisyklių (darbo, sveikatos ir gyvybės) nesilaikymas, kai tai buvo padaryta sąmoningai, arba dėl aplaidumo darbe. Ta pati taisyklė galioja ir tuo atveju, kai apsidraudęs asmuo išprovokavo nelaimingą atsitikimą būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, narkotinių medžiagų ar psichotropinių vaistų poveikyje.

¹⁸⁸ J Maculevičius. Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras. III dalis: Individualūs darbo santykiai. T. 2., Vilnius: Justitia, 2004, P. 367.

nukentėjusysis negali tiksliai įrodyti nuostolių dydžio jį nustato teismas (Lietuvos CK 6.249 straipsnio 1 dalis¹⁸⁹). Tačiau praktikoje nustatyti sveikatai padarytos žalos (nuostolių) dydį yra gana sudėtinga, o teismas neturi teisės išeiti už ieškinio ribų.

Kaip jau minėta, žala darbuotojo sveikatai skirstoma į tris tokios žalos (nuostolių) rūšis:

1. negautos pajamos (negatyvūs nuostoliai);
2. turėtos išlaidos (pozityvūs nuostoliai, tiesioginiai nuostoliai);
3. neturtinė žala.

Negautos pajamos ir turėtos išlaidos. Lietuvos CK, šiuo metu esantis pagrindinis įstatymas nustatantis žalos sveikatai sampratą, taikytiną ir darbdavio atsakomybei už darbuotojo sveikatai padarytą žalą, įteisina 6.283 straipsnyje¹⁹⁰, tokią nuostatą, kad fizinio asmens suluošinimo ar kitokio sveikatos sužalojimo atveju atlygintinus nuostolius sudaro negautos pajamos, kurias nukentėjęs asmuo būtų gavęs, jeigu jo sveikata nebūtų sužalota. Taigi negautos pajamos tiesiogiai su darbingumo netekimu nesiejamos. Lietuvos CK komentare V.Mikelėnas nurodo, kad negautos pajamos apskaičiuojamos kaip pajamų, kurias nukentėjusysis gavo arba realiai galėjo gauti iki ir po sveikatos sužalojimo, skirtumas¹⁹¹. Toks reglamentavimas, manytina, leidžia tiksliausiai realizuoti visiško žalos atlyginimo principą apskaičiuojant negautas pajamas. Tačiau gaila, kad darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo atveju Lietuvos CK nėra numatyta jokių išimčių dėl negautų pajamų įrodinėjimo. Suprantama, kad tai leidžia įrodinėti bet kokias negautas pajamas, jei jų netekimas yra susijęs su sveikatos sužalojimu (ir nebūtinai su darbingumo netekimu).

Manytina, kad nukentėjusysis gali įrodinėti darbo užmokestį ne tik tokiu būdu, kuri nustatė Vyriausybė¹⁹², nes Lietuvos CK nesuteikia teisės Vyriausybei nustatyti nuostolių įvertinimo taisyklių, o visi klausimai, susiję su turtinės ir neturtinės žalos atlyginimu pagal Konstituciją turi būti reglamentuojami įstatymine teisės akto forma¹⁹³. Lietuvos CK 6.283 straipsnio prasme negautos pajamos yra įrodinėjimo ir priežastinio ryšio dalykas ir Vyriausybė šio klausimo negali reglamentuoti kitaip.

¹⁸⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262, Nr. 77, 80, 82.

¹⁹⁰ Ibidem.

¹⁹¹ V. Mikelėnas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga: Prievolių teisė. T. 1., Vilnius: Justitia, 2001, P. 393.

¹⁹² Vyriausybės 2003 m. gegužės 27 d. nutarimas Nr. 650 „Dėl darbuotojo ir valstybės tarnautojo vidutinio darbo užmokesčio apskaičiavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. Valstybės Žinios, 2003, Nr.: 52-2326.

¹⁹³ A. Verikas. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistema. Jurisprudencija. Mokslo darbai, 2006 11 (89), P. 64-65.

Lietuvos CK 6.288 straipsnio 3 dalis¹⁹⁴ nustato, kad su nukentėjusio asmens suluošinimu ar kitoku sveikatos sužalojimu susijusi žala, taip pat su gyvybės atėmimu susijusi žala atlyginama periodinėmis išmokomis arba visos žalos dydžio vienkartinė išmoka. Tačiau kodeksas nedetalizuoja atvejų, kada negautos pajamos turėtų būti priteisiamos periodinėmis išmokomis, o kada konkrečia vienkartinė išmoka. V.Mikelėnas nurodo, kad konkretų žalos atlyginimo būdą pirmiausiai turi teisę pasirinkti nukentėjęs, tam taip pat turi reikšmės skolininko turtinė padėtis, jo mokumas¹⁹⁵. Taip pat parenkant konkretų negautų pajamų atlyginimo būdą, turėtų būti atsižvelgiama į tai, ar žala gali būti apskaičiuojama tiksliai ir atlyginama visiškai, ar atlygintinos žalos dydis negali vėliau iš esmės pasikeisti.

Šiuo metu pagal Lietuvos teismų praktiką galima teigti, kad vienkartinės sumos priteisimo ieškovai dažniausiai reikalauja iki išlaikytinio pilnametystės po darbuotojo mirties²³³. Taip pat teismų praktikoje buvo prašoma priteisti sveikatai padarytos žalos atlyginimą metiniais periodiniais mokėjimais. Iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 30 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-540/2006¹⁹⁶ matyti, kad pirmosios instancijos teismas netenkino ieškovo prašymo padengti žalą vienkartinę suma. Šioje byloje teismas žalos atlyginimą priteisė kas mėnesiniais mokėjimais.

Manytina, kad periodinių žalos atlyginimo išmokų privalumas- galimybė peržiūrėti žalos atlyginimo dydį, priklausomai nuo nukentėjusiojo sveikatos būklės- neturėtų būti vertinamas kaip pagrindinis argumentas nepriteisti žalos atlyginimo vienkartinę suma. Periodinėmis išmokomis priteisto žalos atlyginimo dydžio vėlesnį padidinimą ar sumažinimą Lietuvos CK 6.286 bei 6.287 straipsniai sieja su nukentėjusiojo darbingumo pasikeitimu, tačiau bendrai negautų pajamų dydžio nustatymas pagal Lietuvos CK 6.283 straipsnį su pastarąja aplinkybe nesiejamas. V.Mikelėnas komentuodamas šiuos CK straipsnius taip pat pripažįsta, kad ieškinyje dėl atlygintinos žalos dydžio pakeitimo gali būti pareikštas ne tik pasikeitus nukentėjusiojo darbingumui, bet ir tuo atveju, jei pasikeičia skolininko turtinė padėtis¹⁹⁷. Jeigu žala atlyginama periodinėmis išmokomis, tai šios išmokos indeksuojamos teisės aktų nustatyta tvarka (Lietuvos CK 6.287 straipsnis¹⁹⁸).

¹⁹⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262, Nr. 77, 80, 82.

¹⁹⁵ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga: Prievolių teisė. T. L, Vilnius: Justitia, 2001, P. 399.

¹⁹⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-180/2006. [žiūrėta 2009 m. kovo 16 d]. Prieiga per internetą: <<http://www.vtr.lt/getdocument.aspx?id=121be0c3-4cle-4237-9628-2ef9f9048919>>

¹⁹⁷ V. Mikelėnas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga: Prievolių teisė. T. L, Vilnius: Justitia, 2001, P. 399.

¹⁹⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262, Nr. 77, 80, 82.

Pažymėtina, kad pagal Lietuvos CK nustatytą negautų pajamų sampratą gali būti atlyginamos ne tik negautos pajamos, kurių nekompensuoja nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas, bet ir kitokios, su darbo santykiais nesusijusios, dėl sveikatos sužalojimo negautos pajamos (pavyzdžiui pagal autorinę ar kitą civilinę sutartį).

Lenkijoje darbuotojas formuluodamas prašymą dėl žalos atlyginimo civilinio kodekso pagrindu gali reikalauti vienkartinio žalos atlyginimo, išlyginamosios rentos ir visiško nuostolio padengimo (neturtinės žalos), kurią jis patyrė dėl nelaimingo atsitikimo, sumos. Taip pat teorijoje¹⁹⁹ išskiriami tokie, priklausomai nuo daugelio aplinkybių (kaip antai ar nukentėjęs išgyveno ar mirė, ar prarado galimybes dirbti ar ne, ar tapo neįgalus ar ne) pretenzijų rūšių tipai:

1. padaryta žala darbuotojo sveikatai. Lenkijos CK 444, 445 straipsniai;
2. mirus darbuotojui; (Lenkijos CK 446 straipsnis).
3. kitos pretenzijos.

Kaip jai minėta žalos (kurią turi padengti darbdavys) supratimas yra platus. Todėl ir Lenkijos CK įvardintos „visos išlaidos“ turi plačią reikšmę, atlyginant žalą darbuotojui, kurią jis patyrė sužalojus organizmą ar pašlijus sveikatai ir kurios nebuvo padengtos Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymu. Minėtinos tokios nukentėjusiojo išlaidos, kaip vaistų pirkimo, slaugos, persikvalifikavimo į kitą darbą, automobilio, skirto būtiniesiems gydymo ir ūkiniams poreikiams, pirkimo. Lenkijos Aukščiausias Teismas 2008 m. sausio 9 d. nutartyje pareiškė, kad „asmuo, kuris tapo neįgalus nelaimingo atsitikimo darbe metu, turi teisę, žalos atlyginimo rėmuose, į visų būtinų ir tikslingų išlaidų, susijusių su įvykių, padengimą“. Kokios išlaidos yra tikslingos ir būtinos kiekvienu atveju sprendžia teismas, atsižvelgiant į neįgalumo lygį, nukentėjusiojo esamą padėtį ir kitką²⁰⁰. Paminėtina, kad tai susiję ne tik su nukentėjusiojo turėtomis išlaidomis, bet ir su išmokomis dėl būsimų pajamų. Taip pat nukentėjusiojo pretenzijos, dėl būsimų išlaidų nėra siejamos, su tuo, ar asmuo turi lėšas padengti minėtoms išlaidoms, ar nukentėjęs patenka į socialinio draudimo sferą, nebent darbdavys įrodo, kad nukentėjusio gydymo išlaidos bus pilnai padengtos socialinėmis lėšomis²⁰¹.

¹⁹⁹ Z. Salwa. Pojęcie wypadku przy pracy. Praca i zabezpieczenie społeczne. Warszawa, Czasopisma Nr. 3/2003. P 19-21.

²⁰⁰ Sąd Najwyższy w wyroku z 9 stycznia 2008 r. Sygn. akt: II CSK 425/07. [žiūrėta 2009 m. kovo 15 d]. Prieiga per internetą: <<http://www.sn.pl/orzecznictwo/index.html>>.

²⁰¹ Sąd Najwyższy w wyroku z 13 grudnia 2007 r. Sygn. akt: I CSK 384/07.). [žiūrėta 2009 m. kovo 15 d]. Prieiga per internetą: <http://pub.sn.pl/ow3_ic.nsf/1/38AE4C0296878D5AC125756D0055AF73?OpenDocument>.

Pagal Lenkijos CK 444 straipsnio 1 dalį²⁰² vienkartinis žalos atlyginimas nukentėjusiam pripažįstamas, kaip kompensacija už visas išlaidas, kurias jis patyrė ryšium su nelaimingu atsitikimu ar sveikatos sutrikdymu, jeigu tai yra tiksli ir galutinė suma. Teismas sprendamas žalos sveikatai atlyginimo dydį, pirmiausiai atkreipia dėmesį:

1. Faktiškai patirtus nuostolius dėl gydymo išlaidų, kurias sudaro: išlaidos už nukentėjusio gulėjimą ligoninėje, specialistų konsultacijas, papildomos slaugytojų paslaugos apmokėjimas, išlaidos vaistų įsigijimui ir išlaidos reabilitacijai;

2. Išlaidas nukentėjusiojo transportavimui į ligoninę ir dėl įvairių procedūrų ar reikalingų tyrimų²⁰³;

3. Protezavimo išlaidas ir išlaidas skirtas aparatų padedančių judėti įsigijimui;

4. Išlaidas darbuotojo, nukentėjusio dėl nelaimingo atsitikimo darbo metu profesiniam perkvalifikavimui darbui, pagal jo dabartinę sveikatos stovį.

Lenkijos CK nenustato, kaip šios išlaidos turi būti apmokėtos, kad padengtu atsiradusią žalą. Teismo priteista išlaidų suma gali būti vienkartinė arba periodinė, priklausomai nuo įvairių aplinkybių²⁰⁴. Bet teismas gali ir nepriteisti turėtų išlaidų mokymuisi, jeigu nukentėjęs, jau po nelaimingo atsitikimo, persikvalifikavo dirbti tokį darbą, kurį jis negali dirbti dėl savo neįgalumo²⁰⁵.

Šios minimos išlaidų rūšys nėra baigtinės, tik apima labiausiai tipinius išlaidų atvejus. Be to darbuotojas dėl padarytos žalos sveikatai, pagal Lenkijos CK 444 straipsnio 2 dalį²⁰⁶ turi teisę reikalauti atitinkamos rentos (tai nėra kalba apie rentas, kurios išmokamos vadovaujantis Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymais). Tokia galimybė darbuotojui gali būti suteikta tuo atveju, jeigu:

1. nukentėjęs darbuotojas visiškai, arba dalinai prarandą galimybę atlikti fizinį darbą. Tokią nuostatą suformavo Lenkijos Aukščiausiasis Teismas 2001 m. rugsėjo 05 d. nutartyje²⁰⁷, kad rentos dydžio nustatymo pagrindas yra „tikėto atlygio dydis, sumažintas ta dalimi, kurią darbuotojas gali atlikti, naudodamas sumažėjusius gebėjimus atlikti darbą po nelaimingo atsitikimo, nežiūrint į aktualią (egzistuojančią) darbo rinkos dalyvių apmokėjimų už darbą padėtį ir tvarką“.

²⁰² Kodeks cywilny. Pełen tekst. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Dziennik Ustaw. Nr 16, poz. 93.

²⁰³ Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 4 marca 1969 r. Sygn. akt: I PR 28/69 (OSNAPiUS 1969, z. 12, poz. 229)

²⁰⁴ Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 10 lutego 1999 r. Sygn. akt: II CR 7/70, niepubl.

²⁰⁵ Sąd Najwyższy w wyroku z 23 sierpnia 2005 r. Sygn. akt: I PK 24/05. [žiūrėta 2009 m. kovo 15 d].

Prieiga per internetą:

http://pub.sn.pl/ow3_ia.nsf/1/9CC8B27172F2B5B9C125736C003C9463?OpenDocument..>

²⁰⁶ Kodeks cywilny. Pełen tekst. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Dziennik Ustaw. Nr 16, poz. 93.

²⁰⁷ Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 5 października 2001 r. Sygn. akt: II UKN 534/02. (OSNAPiUS 2003, z. 11, poz. 274).

2. padidėja darbuotojo finansiniai poreikiai dėl nelaimingo atsitikimo darbe, kadangi atsiranda būtinybė pastovioms išlaidoms, susijusioms su jo sveikatos būklės palaikymu. Lenkijos Aukščiausiasis Teismas 2005 m. birželio 22 d. nutartyje išsakė nuomonę kad: „jeigu rentos priteisimo pagrindą sudaro padidėję poreikiai, pasireiškiantys ateityje pasikartosiančiomis pastoviomis išlaidomis, apimančiomis privalomą slaugą, reabilitaciją, tokiu atveju užtenka nukentėjusiam įrodyti esančius padidėjusius jo poreikius, susidariusius pasekmėje neteisėtų veiksmų“²⁰⁸;

3. sumažėja ar išnyksta darbuotojo „ateities“ perspektyvos, kadangi dėl savo sveikatos stovio, jis negalės kelti kvalifikacijos, o tuo pačiu netenka ir galimybės ateityje gauti didesni atlygį už darbą. Jau minėtame sprendime²⁰⁹ Lenkijos Aukščiausiasis Teismo išsako nuomonę, kad prarasti sugebėjimai atlikti darbą, savirealizacijos galimybė, ateities perspektyvų praradimas labai veikia jauną žmogų. Tokiu atveju žalą padariusio asmens atitinkamos pareigos nesilaikymas pagrindžia padidintą materialinės kompensacijos dydį.

Taigi nuostolius sudaro nukentėjusiojo turėtos išlaidos sveikatai atgauti, taip pat nors ir iš dalies galimybė grąžinti jam tą sveikatos būklę, kuri buvo iki sužalojimo. Turėtų išlaidų atlyginimą darbuotojo sveikatai padarytos žalos atveju panašiai apibrėžia tiek Lietuvos CK, tiek Lietuvos Laikinasis įstatymas, reglamentuojantys darbdavio atsakomybę, be to ir Lietuvos CK 6.283 straipsnyje pateikiamas pavyzdinis, o ne baigtinis tokių išlaidų sąrašas.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 1997 m. sausio 16 d. nutarimu Nr. 2²¹⁰ patvirtintoje apžvalgoje, vertindamas 1964 m. CK 498 str. 1 d. nuostatas, yra nurodęs, kad papildomos išlaidos turi būti atlygintos, jeigu:

1. papildomos išlaidos reikalingos (būtinės);
2. papildomos išlaidos realios, tai yra, kad nukentėjusiajam reikalingą medicininę pagalbą atitinkamos gydymo įstaigos suteikė už atlygį; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo vertinimu, papildomų išlaidų reikalingumą turėtų patvirtinti specialistai (gydytojai).

Prie turėtų nukentėjusiojo išlaidų priskiriamos gydymosi, medicininės reabilitacijos bei profesinės reabilitacijos išlaidos. Šiuo metu gydymosi bei medicininės reabilitacijos

²⁰⁸ Sąd Najwyższy w wyroku z 8 maja 2005 r. Sygn. akt: V CK 710/04. [žiūrėta 2009 m. kovo 15 d].
Prieiga per internetą: http://www.rzu.gov.pl/orzecznictwo/art_444-szkoda-na-osobie/Renta_wyrownawcza__586.>

²⁰⁹ Ibidem.

²¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1997 m. sausio 16 d. nutarimas Nr. 2 . Teismų praktika. 1997, Nr.: 5-6, P. 178.

paslaugų išlaidos nukentėjusiems darbuotojams iš dalies yra kompensuojamos Lietuvos Sveikatos draudimo įstatymo nustatyta tvarka²¹¹, o profesinės reabilitacijos išlaidos- Lietuvos Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo²¹² nustatyta tvarka.

Dėl sveikatos sužalojimo nukentėjusysis gali turėti išlaidų slaugai. Lietuvos CK nedetalizuoja slaugos išlaidų nustatymo klausimo²⁴⁵. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, aiškindamas 1964 m. CK 498 straipsnio 1 dalį, yra nurodęs, kad išlaidos slaugai atlyginamos nepriklausomai nuo to, kas nukentėjusįjį slaugė- pašalinis asmuo ar jo šeimos narys, taip pat nepriklausomai nuo to, ar slaugantis asmuo dirbo kitą darbą; šios išlaidos yra atlyginamos, jeigu yra nustatoma, kad jos yra realios ir reikalingos; tik ieškovui- I grupės invalidui- tokios išlaidos gali būti atlyginamos nesant ekspertų išvados dėl jų būtinumo. Pateiktos rekomendacijos yra aktualios šiuo metu, kadangi nei Lietuvos Laikinasis įstatymas, nei Lietuvos CK nedetalizuoja slaugos išlaidų nustatymo klausimo²¹³. Tiesa, šiuo metu slaugos reikalingumo klausimas darbingumo netekusiems asmenims sprendžiamas pagal teisės aktus, reglamentuojančius specialiųjų poreikių nustatymą. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2005 m. gegužės 4 d. įsakymu Nr. A1-120/V-346 patvirtinto Specialiųjų nuolatinės slaugos, nuolatinės priežiūros (pagalbos), lengvojo automobilio įsigijimo ir jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos ir transporto išlaidų kompensacijos poreikių nustatymo tvarkos aprašo 2 punktas²¹⁴ nustato, kad specialieji poreikiai yra nustatomi ir teisės aktų nustatyta tvarka tenkinami asmenims, neatsižvelgiant į jų amžių, neįgalumo lygį ar darbingumo lygį. Asmenims gali būti nustatyti šie specialieji poreikiai: specialusis nuolatinės slaugos poreikis; specialusis nuolatinės priežiūros (pagalbos) poreikis; specialusis lengvojo automobilio įsigijimo ir jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos poreikis; specialusis transporto išlaidų kompensacijos poreikis.

Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimas Lietuvoje pagal specialiąsias žalos atlyginimo taisykles. Manytina verta atskirai paminėti Lietuvos Žalos atlyginimo dėl

²¹¹ Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 55-1287, Nr. 99; 2002, Nr. 123-5512.

²¹² Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 111-3574.

²¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1997 m. sausio 16 d. nutarimas Nr. 2. Teismų praktika. 1997, Nr.: 5-6, P. 178.

²¹⁴ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2005 m. gegužės 4 d. įsakymas Nr. A1-120/V-346 „Dėl Specialiųjų nuolatinės slaugos, nuolatinės priežiūros (pagalbos), lengvojo automobilio įsigijimo ir jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos ir transporto išlaidų kompensacijos poreikių nustatymo tvarkos aprašo patvirtinimo. Valstybės Žinios, 2005, Nr.: 60- 2130; 2008, 75-2995.

nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinąjį įstatymą.²¹⁵ Jame iš esmės pakartotos civilinės deliktinės atsakomybės taisyklės, tik jos išdėstytos konkretesne forma. Laikinajame įstatyme įtvirtintos darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo taisyklės, tai specialiosios normos civilinėje deliktinėje atsakomybėje. Nagrinėjant šiame įstatyme nustatytą žalos atlyginimo ryšį su Lietuvos CK įtvirtintu žalos sveikatai atlyginimu manytina, kad šiais įstatymais nustatytas žalos atlyginimas negali būti mokamas kartu. Laikinajame įstatyme nustatytas darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimas taip pat negali būti taikomas kartu su žalos atlyginimu pagal Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymą. Nors abu minėti įstatymai šiuo metu galioja, tačiau juose įtvirtintos išmokos nukentėjusiajam iš esmės sutampa: žalos dydžio apskaičiavimas pagal Laikinajame įstatyme pateiktą formulę yra artimas socialinio draudimo išmokų apskaičiavimo metodikai. Todėl abiejuose įstatymuose numatytų žalos atlyginimo būdų taikymas pažeistų kompensacinę žalos atlyginimo funkciją ir visiško žalos atlyginimo principą: asmuo neturi gauti didesnio už žalos dydį atlyginimo, negu realiai patyrė žalos²¹⁶. Yra išreiškiama nuomonė²¹⁷, kad pagal Laikinąjį įstatymą nukentėjusiesiems turėtų būti atlyginama tokia žala, kuri atsirado dėl kenksmingo poveikio sveikatai iki įsigaliojant Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymui, o įsigaliojus pastarajam įstatymui jie nebuvo apdrausti šios rūšies socialiniu draudimu, pavyzdžiui, todėl, kad baigė darbinę veiklą. Toks aiškinimas atitiktų žalos atlyginimui taikytinų teisės aktų galiojimo laike taisyklės- „įprastai žala turi būti atlyginama pagal žalos padarymo ir atsiradimo metu galiojusį įstatymą, tačiau dėl žalos darbuotojo sveikatai specifikos ganėtinai sunku nustatyti tikslų tokios žalos padarymo ir atsiradimo laiką. Manytina, kad nuo 2000 m. sausio 1 d. įsigaliojus Nelaimingų atsitikimų socialinio draudimo įstatymui darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo klausimas tam tikrais atvejais gali būti sprendžiamas remiantis Laikinajame įstatyme nustatyta tvarka.

Trumpai apibendrinant galima teigti, kad turėtų išlaidų ir negautų pajamų kompensavimas, taikant darbdavio atsakomybę, yra svarbus nukentėjusiojo realaus pažeistų teisių atkūrimo garantas, o šio kompensavimo turinys yra labai panašiai formuojamas Lietuvos ir Lenkijos teisminėje praktikoje.

²¹⁵ Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinasis įstatymas. Valstybės žinios. 1997, Nr. 67-1656.

²¹⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. T. 1. Vilnius, 2001. P. 367.

²¹⁷ A. Verikas. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistema. Jurisprudencija. Mokslo darbai, 2006 11 (89), P. 65.

Neturtinė žala. Turtinė žala ir neturtinė žala išskiriama Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje²¹⁸, o Lietuvos Konstitucinis Teismas 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarime yra pažymėjęs, kad Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje minimos dvi žalos rūšys: materialinė ir moralinė žala, t. y. (atitinkamai) turtiniai praradimai ir dvasinio (neturtinio) pobūdžio skriaudos (jas gali sukelti ir fizinis skausmas), kurias tik sąlygiškai galima įvertinti ir kompensuoti materialiai²¹⁹.

Lietuvos DK 250 straipsnis nustato, kad darbo sutarties šalys privalo atlyginti viena kitai padarytą neturtinę žalą, o jos dydį kiekvienu atveju nustato teismas, vadovaudamasis CK normomis. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo atveju, taikant darbdavio atsakomybę, neturtinės žalos kompensavimas yra svarbus ir neretai pagrindinis (ypač, kai sveikatos sužalojimas nesukelia darbingumo netekimo pasekmių) šios pažeistos neturtinės vertybės gynimo būdas.

Pastebėtina, jog neturtinės žalos kompensavimo būdas iki 2001 m. CK įsigaliojimo buvo numatytas tik nukentėjusiojo mirties atveju ir nebuvo taikomas darbuotojui patyrus sveikatos sužalojimą. Sveikatos sužalojimą patyręs asmuo neabejotinai patiria dvasinius išgyvenimus, kurie gali būti ne ką mažesni, nei mirusiojo artimųjų išgyvenimai. Dėl tos priežasties, manytina²²⁰ teisinis reglamentavimas, kai žalos kompensacija buvo taikoma tik mirusiojo išlaikytiniams, o analogiškos žalos kompensavimo taisyklės netaikomos sveikatos sužalojimą patyrusiam asmeniui, galimai pažeidė konstitucinį teisingo žalos atlyginimo principą. Pamynėtina, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas net keliose bylose yra pabrėžęs, jog Lietuvos Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas nenustato neturtinės žalos atlygimo²²¹.

Lietuvos CK 6.250 straipsnis²²² nustato- jeigu sveikatos sužalojimu yra padaroma neturtinė žala, ji turi būti atlyginama, o CK 6.250 straipsnio 2 dalis nustato, kad neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta dėl nusikaltimo, asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo bei kitais įstatymų nustatytais atvejais. Taigi, neturtinės žalos, kaip atsakomybės sąlygos, kai žala padaryta sveikatai, nereikia įrodyti- turi būti pagrindžiamas tik tokios žalos dydis.

²¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

²¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 90-3529, Nr. 137.

²²⁰ A. Verikas. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistema. Jurisprudencija. Mokslo darbai, 2006 11 (89), P. 63-64.

²²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-27/2006. Teismų praktika. 2006, Nr. 25, P. 70; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 31 d- nutartis (civilinis ieškinys) baudžiamojame byloje Nr. 2K-587/2006. Teismų praktika. 2007, Nr. 26, P. 258-261.

²²² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262, Nr. 77, 80, 82.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarime yra nurodęs, kad pinigine kompensacija už moralinę žalą, kaip materialaus toks moralinės žalos atitikmuo, turi būti skiriama vadovaujantis visiško žalos atlyginimo principu, kurio taikymui tokiais atvejais būdingi svarbūs ypatumai, nes tokia materiali kompensacija savo turiniu iš esmės skiriasi nuo pačios moralinės žalos, kuri buvo padaryta ir už kurią yra kompensuojama, turinio ir dėl to pagal savo prigimtį negali atstoti patirtos dvasinės skriaudos. Dėl to, įstatymas nustato tik kriterijus, į kuriuos turi atsižvelgti teismas²²³.

Pagal Lietuvos CK 6.250 straipsnio 2 dalį tokie kriterijai neturtinei žalai įvertinti yra²²⁴:

1. žalos pasekmės;
2. žalą padariusio asmens kaltė;
3. asmens turtinė padėtis;
4. padarytos turtinės žalos dydis;
5. kitos turinčios reikšmės bylos aplinkybės ir protingumo, sąžiningumo ir teisingumo kriterijai.

Šioje normoje nepateikiamas išsamus kriterijų sąrašas neturtinės žalos dydžiui nustatyti, o priklausomai nuo bylos aplinkybių, teismas gali atsižvelgti ir į kitus kriterijus. Galima teigti, kad Lietuvoje neturtinės žalos įvertinimo kriterijus, kai žala padaryta sveikatai, formuoja teismų praktika. Pavyzdžiui Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2003 m. kovo 26 d. nutartyje²²⁵ vertindamas neturtinės žalos kompensavimo kriterijus, konstatavo, jog visiško žalos atlyginimo principas (*restitutio in integrum*) turi būti taikomas visais atvejais, išskyrus vieną išlygą, susijusią su subjektyviuoju neturtinės žalos pamatavimo elementu. Neturtinės žalos atlyginimo srityje visiško žalos atlyginimo principas objektyviai negali būti taikomas visa apimtimi, kadangi neturtinės žalos tiksliai įvertinti pinigais neįmanoma. Įstatymas numato pinigine satisfakciją, kuria siekiama kiek įmanoma teisingiau kompensuoti nukentėjusiojo patirtą dvasinį, fizinį skausmą, o teismo funkcija yra nustatyti teisingą pinigine kompensaciją už patirtą skriaudą (dvasinius, fizinius išgyvenimus, praradimus). Kitoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2006 m. spalio 30 d.²²⁶ sprendė, ar ieškovui (100 procentų darbingumo, dėl sveikatos sužalojimo darbe, netekusiam darbuotojui), neturtinės žalos dydis pagrįstai įvertintas atitinkama suma (50000 Lt). Teismas pažymėjo, kad neturtinės žalos dydis yra fakto

²²³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2006, Nr. 90-3529, Nr. 137.

²²⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262, Nr. 77, 80, 82

²²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-71/2003.

[interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. kovo 15 d]. Prieiga per internetą:

<http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=8690.>

klausimas ir nurodė, kad neturtinės žalos dydis šioje byloje nustatytas tinkamai atsižvelgdamas į tokį žalos nustatymo kriterijų, kaip- paties nukentėjusiojo kaltę dėl nelaimingo atsitikimo darbe. Be to, teismas pabrėžė, kad žala sveikatai ieškovui atsirado iš darbo santykių, o ieškovas, kuriam buvo priskirta dirbti su pavojingu įrenginiu (liftu) bent minimaliai suprato arba turėjo suprasti jo paskirtį bei pavojingumo laipsnį ir turėjo elgtis atitinkamai, kad išvengtų jam kenksmingų pasekmių. Todėl teismo konstatuota paties nukentėjusiojo kaltė yra svarbus kriterijus sumažinti ieškovo prašomą priteisti (180000 Lt) neturtinės žalos kompensaciją.

Kaip jau buvo minėta, Lenkijos DK nereguliuoja kompleksiskai darbdavio materialinės atsakomybės darbuotojo atžvilgiu, taip pat nereglamentuoja neturtinės žalos atlyginimo, o neturtinė žala Lenkijoje gali būti pripažinta tik įstatymuose numatytais atvejais²²⁶. Lenkijos CK 445 straipsnis²²⁷, numato neturtinės žalos atlyginimą nukentėjusiajam, už patirtą skriaudą dėl sveikatos sutrikdymo ar kūno sužalojimo. Teismas civilinio kodekso 444 straipsnyje numatytais atvejais gali priteisti nukentėjusiajam atitinkamą, pagal visiško atlygio principą, piniginę sumą už padarytą žalą.

Neturtinės žalos atlyginimo tikslas kompensuoti fizines ir psichines kančias, kurias patyrė nukentėjusysis. Taip 2007 m. gegužės 30 d. nuosprendyje konstatavo ir Lenkijos Aukščiausiasis Teismas²²⁸. Neturtinės žalos atlyginimas gali turėti savyje ir savotiška atlygį už „gyvenimo džiaugsmo“ praradimą. Yra akivaizdu, kad negalėjimas įsidarbinti ir dirbti įtakoja „visuomenės atstumtojo“ jausmą, džiaugsmo stokos ir kitų negatyvių pojūčių gilėjimą, kas labai didina psichinius asmens išgyvenimus- taip 2005 m. spalio 12 d. nutartyje²²⁹, priteisdamas neturtinę žalą, argumentavo Lenkijos Aukščiausiasis Teismas.

Lenkijos CK 445 straipsnis nenumato neturtinės žalos dydžio, nei kriterijų šiam dydžiui paskaičiuoti. Dėl neturtinės žalos neišmatuojamumo, kiekvienu atveju jos dydį sprendžia teismas²³⁰. O teismo laisvės diapazonas didesnis, negu nustatant materialinės žalos atlyginimo dydį. Lenkijos teisminėje praktikoje nėra suformuotų bendrų neturtinės

²²⁷ Z. Salwa. Kodeks pracy. Komentarz. Warszawa: LexisNexis, 2008, P. 949-950.

²²⁸ Sąd Najwyższy w wyroku z 30 maja 2007 r. Sygn. akt: II C 36/05. [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. kovo 15 d]. Prieiga per internetą: <http://www.rzu.gov.pl/orzecznictwo/art-445-zadoscuczynienie/Zadoscuczynienie_588>.

²²⁹ Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 12 października 2005 r., Sygn. akt: VI Ca 663/05. [žiūrėta 2009 m. kovo 15 d]. Prieiga per internetą: <http://www.rzu.gov.pl/orzecznictwo/art-445-zadoscuczynienie/Zadoscuczynienie__588>

²³⁰ Z. Salwa. Kodeks pracy. Komentarz. Warszawa: LexisNexis, 2008, P. 949-950.

žalos dydžio atlyginimo kriterijų, pavyzdžiui Lenkijos Aukščiausiasis teismas 2006 m. kovo 20 d. nuosprendyje išdėstė tokius paskirtos neturtinės žalos dydžio kriterijus²³¹:

1. pažeisto gėrio rūšis;
2. sveikatos pažeidimo mastas ir rūšis;
3. kančių laiko trukmė;
4. nukentėjusiojo amžius;
5. fizinių ir psichinių pažeidimų intensyvumas;
6. kaltininko kaltės laipsnis.

Kitoje byloje Lenkijos Aukščiausiasis Teismas 2007 m. gegužės 30 d. nutartyje išreiškė sekančią nuomonę: „Materialinės teisės normos nenumato jokių kriterijų į kuriuos reikia atsižvelgti nustatant neturtinės žalos pinigines išraiškos dydį. Nustatant šį dydį yra privalomas saikingumas; reikia atsižvelgti į visas susijusias aplinkybes ir neįgalumo pasekmes. Pats neturtinės žalos dydis turi turėti realią, ekonomiškai juntamą vertę, tuo pat metu negali būti nepamatuotas patirtai skriaudai. Neturtinės žalos atlyginimo dydis turi būti išlaikytas protinguose ribose“²³².

Trumpai apibendrinant galima teigti, kad neturtinės žalos kompensavimas yra visiško darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo principo sudėtinė dalis. Darbuotojo sveikatos sužalojimo atveju neturtinės žalos kompensavimas ir Lenkijoje ir Lietuvoje įgyvendinamas taikant darbdavio atsakomybę. Manytina, galima daryti išvadą, jog darbdavio atsakomybė už darbuotojo sveikatai padarytą žalą tiek Lietuvoje, tiek Lenkijoje, reiškia pareigą atlyginti visus nuostolius, įskaitant neturtinę žalą, kuri gali būti įrodyti priklausomai nuo konkretaus atvejo aplinkybių. Neturtinės žalos atlyginimo nukentėjusiam darbuotojui sistemos turinys yra panašūs abiejuose šalyse, t.y. pagrindas yra darbo kodeksas, nukreipiantis į atitinkamus civilinio kodekso straipsnius. Neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai abiejuose šalyse vertinami teismo, o Lietuvos CK reglamentuoja pagrindinius jų. Lenkijos CK neturtinės žalos atlyginimo dydžio kriterijų nenustato, palikdamas tai teismų prerogatyvai.

²³¹ Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 20 marca 2006 r., Sygn. akt: IV CSK 99/05. [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. kovo 15 d]. Prieiga per internetą: <http://www.rzu.gov.pl/orzecznictwo/art-445-zadoscuczynienie/Zadoscuczynienie_588>.

²³² Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 30 maja 2007 r., Sygn. akt: II C 36/05. [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. kovo 15 d]. Prieiga per internetą: <http://www.rzu.gov.pl/orzecznictwo/art-445-zadoscuczynienie/Zadoscuczynienie_588>.

Išvados

1. Nors sveikata yra nemateriali vertybė, dėl jos sužalojimo atsiradusi turtinė ir neturtinė žala, tiek Lietuvoje, tiek Lenkijoje išreiškiama konkrečia pinigine išraiška. Ši išraiška priklauso nuo individualių, žalą sukėlusio įvykio, aplinkybių. Be to sveikatai padarytos žalos įvertinimas yra sudėtingas ir individualus procesas ir būtent realiai padaryta žala sveikatai leidžia suformuluoti kriterijus, kuriais remiantis ši žala yra visiškai atlyginama.

2. Lietuvos ir Lenkijos teisės aktų, reglamentuojančių nelaimingą atsitikimą kelyje iš ar į darbą analizė, taip pat teismų praktika šiuo klausimu, rodo, kad Lenkijoje išplėstos ribos, pripažįstant minėtą įvykį nelaimingu atsitikimu. Lygiai tą patį galima konstatuoti ir kalbant apie nelaimingus atsitikimus, prilygintus susijusiais su darbine veikla. Juos apibrėžiančios ribos Lenkijoje yra taip pat platesnės negu Lietuvos Respublikos teisės aktais ar teismine praktika nustatyti mastai. Galima teigti, kad Lenkijoje, tuo būdu, darbuotojui taikomos platesnės socialinės garantijos, negu Lietuvoje, atsižvelgiant į žalos, padarytos jo sveikatai, atlyginimo aspektus.

3. Lenkijoje nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo dalyvių ratas apibrėžiamas plačiau. Be to Lenkijoje išplėstas socialinių išmokų, pagal minėtą draudimą, ratas. Todėl šioje šalyje realizuojant nelaimingų atsitikimų socialinio draudimo funkcijas, darbuotojai tampa labiau socialiai apsaugoti, lyginant su analogiška Lietuvos padėtimi. Tuo būdu aukštesniu laipsniu, įgyvendinama valstybės socialinės saugos politika, sukuriamas aukštesnis socialinio solidarumo laipsnis visuomenėje ir tarp socialinių partnerių.

4. Galime teigti, kad neblaivumo darbe sąvoka šiuo metu kaip Lietuvoje, taip ir Lenkijoje įpareigoja būtinybę įvertinti visas nelaimingo atsitikimo priežastis pagal teisingumo ir protingumo kriterijus, derinant su galimybe užtikrinti socialinę saugą nukentėjusiajam. Tik nustačius neblaivaus darbuotojo sveikatos sužalojimo ryšį su darbu, nelaimingas atsitikimas yra vertinamas arba nevertinamas kaip draudiminis įvykis, o patys vertinimo kriterijai Lietuvos ir Lenkijos teisminėje praktikoje yra panašūs.

5. Lenkijos Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo atitinkamos nuostatos atspindi šioje šalyje veikiančių kolektyvinių darbuotojų atstovų ir religinių bendruomenių įtaką įstatymo leidėjui.

6. Lietuvos Darbo kodeksas sistemiškai išdėsto darbdavio materialinės atsakomybės klausimus ir tai vertintina teigiamai. Darbdavio materialinė atsakomybė Lietuvoje reglamentuota aiškiau negu Lenkijos teisės aktuose, kadangi Lenkijos Darbo

kodeksas nereguliuoja kompleksiškai darbdavio materialinės atsakomybės darbuotojo atžvilgiu klausimų, nenustato darbdavio materialinės atsakomybės sąlygų.

Literatūros sąrašas

NORMINĖ LITERATŪRA

Lietuvos Respublikos įstatymai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569, Nr.71.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262, Nr. 77, 80, 82.
4. Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymas. Valstybės žinios, 1994. Nr. 63-1231; 1998. Nr. 112-3099.
5. Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinasis įstatymas. Valstybės žinios. 1997, Nr. 67-1656.
6. Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. Valstybės Žinios, 1999, Nr. 110-3207; 2004, Nr. 171-6300.
7. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 1991, Nr. 17-447; 2004, Nr. 171-6295.
8. Lietuvos Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas. Valstybės žinios, 1994, Nr. 59-1153; 2005, Nr.: 71- 2555.
9. Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 95-2968.
10. Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr.111-3574.
11. Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 55-1287, Nr. 99; 2002, Nr. 123-5512.

Lenkijos Respublikos įstatymai

12. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjeta przez Narod w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r. Dziennik Ustaw. 1997 nr.: 78 poz. 483.

13. Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy. Dziennik Ustaw. 1974 nr. 24 poz. 141; Dziennik Ustaw. 2009 nr. 6 poz. 33.

14. Kodeks cywilny. Pełen tekst. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Dziennik Ustaw. Nr 16, poz. 93.

15. Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych. Dziennik Ustaw 1998 nr 137 poz. 887.

16. Ustawa z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych. Dziennik Ustaw. 2002 nr 199 poz. 1673.

17. Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Dziennik Ustaw 1998 nr. 162 poz. 1118; Dz.U. 2009 nr. 42 poz. 338.

Ustawa z dnia 30 października 2002 r. o zaopatrzeniu z tytułu wypadków lub chorób zawodowych powstałych w szczególnych okolicznościach. Dz.U. 2002 nr 199 poz. 1674; Dz.U. 2005 nr 164 poz. 1366.

Lietuvos Respublikos poįstatyminiai teisės aktai

18. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 22 d. nutarimas Nr. 309 "Dėl Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo". Valstybės žinios, 2004, Nr. 44-1448.

19. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos 2001 m. rugpjūčio 16 d. išaiškinimas Nr. 307-15-3366 "Dėl Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų pripaįzinimo draudimniais įvykiais tvarkos 5 ir 6 punktų taikymo". Informaciniai pranešimai, 2001, Nr. 66.

20. Lietuvos respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“. Valstybės Žinios, 2004, Nr. 44-1448.

21. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 22 d. nutarimu Nr. 309 patvirtintų Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų 33 punktas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 44-1448.

22. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Sveikatos apsaugos ministro 2005 m. kovo 21d. įsakymu Nr. A1-78/V-179 patvirtinto Darbingumo lygio nustatymo tvarkos aprašo 8 punktas. Valstybės žinios, 2005, Nr. 38-1253.

23. Lietuvos respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“. Valstybės Žinios, 2004, Nr. 44-1448.

24. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. gegužės 27 d. nutarimas Nr. 650 „Dėl darbuotojo ir valstybės tarnautojo vidutinio darbo užmokesčio apskaičiavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. Valstybės Žinios, 2003, Nr.: 52-2326.

25. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2005 m. gegužės 4 d. įsakymas Nr. A1-120/V-346 „Dėl Specialiųjų nuolatinės slaugos, nuolatinės priežiūros (pagalbos), lengvojo automobilio įsigijimo ir jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos ir transporto išlaidų kompensacijos poreikių nustatymo tvarkos aprašo patvirtinimo. Valstybės Žinios, 2005, Nr.: 60- 2130; 2008, 75-2995.

26. Lietuvos Ministrų Tarybos 1984 m. liepos 17 d. nutarimu Nr. 217 patvirtintų Įmonių, įstaigų, organizacijų atlyginimo už žalą, padarytą darbininkams ir tarnautojams dėl jų suluošinimo ar kitokio sveikatos sužalojimo, susijusio su jų darbinių pareigų vykdymu, taisyklės. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1984, Nr. 21-256.

Lenkijos Respublikos poįstatyminiai teisės aktai

27. ZUS (Zakład Ubezpieczeń Społecznych) svetainė. Zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym i ubezpieczeniu zdrowotnemu, ustalania odstawy wymiaru oraz rozliczenia i opłacania składek na te ubezpieczenia oraz na Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych. ZUS, 2009.03.02; 1 lent. [Varšuva] [žiūrėta 2009 m. kovo 9 d]. Prieiga per internetą: <<http://www.zus.pl/default.asp?p=3&id=116>>.

28. Obwieszczenie ŻP Ministra Zdrowia z dnia 22 lipca 2002 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi. Dziennik Ustaw. 2002 nr 147 poz. 123.

29. Obwieszczenie Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 28 sierpnia 2003 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej w sprawie ogólnych przepisów bezpieczeństwa i higieny prac. Dziennik Usta. 2003, Nr. 169, poz 1650.

Lietuvos Konstitucinio Teismo nutarimai

30. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas byloje Nr. 9/02. Valstybės žinios, 2005, 19-623.

31. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. balandžio 29 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2008, Nr. 51-1904.

32. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 90-3529, Nr. 137.

33. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2006, Nr. 90-3529, Nr. 137.

Tarptautiniai dokumentai

34. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas (1966 m.). Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3290.

35. Europos socialinė chartija (pataisyta). Valstybės žinios, 2001, Nr. 49-1704; Nr. 53.

36. Europos Tarybos 1971 m. birželio 14 d. Reglamentas EEB Nr. 1408/71 "Dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims ir jų šeimų nariams, judantiems Bendrijoje". [žiūrėta 2009 m. kovo 8 d]. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?val=23320:cs&lang=lt&list=32058:cs,23320:cs,23283:cs,23282:cs,&pos=2&page=2&nbl=14&pgs=10&hwords=&checktexte=checkbox&visu=#texte.>>

37. Europos Tarybos 1989 m. birželio 12 d. Direktyva 89/391/EEB „Dėl priemonių darbuotojų saugai ir sveikatos apsaugai darbe gerinti nustatymo“. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. kovo 14 d]. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?val=149704:cs&lang=lt&list=160653:cs,149705:cs,149704:cs,&pos=3&page=1&nbl=3&pgs=10&hwords=&checkte.>>

38. Europos Tarybos 1989 m. birželio 12 d. Direktyva 89/391/EEB „Dėl priemonių darbuotojų saugai ir sveikatos apsaugai darbe gerinti nustatymo“. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. kovo 14 d]. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?val=149704:cs&lang=lt&list=160653:cs,149705:cs,149704:cs,&pos=3&page=1&nbl=3&pgs=10&hwords=&checkte.>>

39. TDO 1925 m. Konvencija Nr. 17 "Dėl žalos, atsiradusios dėl nelaimingo atsitikimo darbe". [interaktyvus]. [Varšuva] [žiūrėta 2009 m. kovo 14 d]. Prieiga per internetą: <http://www.mop.pl/doc/html/konwencje/k017.html..>>

40. TDO 1925 m. Rekomendacija Nr. 22 „Dėl minimalaus kompensacijos darbuotojams dydžio". [interaktyvus]. [Varšuva] [žiūrėta 2009 m. kovo 14 d]. Prieiga per internetą: <http://www.mop.pl/doc/html/zalecenia/z022a.html.>>

41. TDO 1939 m. konvencija Nr. 55 "Dėl laivo savininko prievolių jūreivių ligos, traumas ar mirties atveju". [interaktyvus]. [Varšuva] [žiūrėta 2009 m. kovo 8 d]. Prieiga per internetą: <http://www.mop.pl/doc/html/konwencje/k055.html.>>

42. TDO 1952 m. Konvencijos Nr. 102 „Dėl minimalių socialinės apsaugos normų“ 34, 35, 36 straipsniai. [interaktyvus]. [Varšuva] [žiūrėta 2009 m. kovo 13 d]. Prieiga per internetą: <<http://www.mop.pl/doc/html/konwencje/k102.html..>>
43. TDO 1964 m. Konvencija Nr. 121 „Dėl pašalpų įvykus nelaimingam atsitikimui ar susirgus profesine liga“. [interaktyvus]. [Varšuva] [žiūrėta 2009 m. kovo 9 d]. Prieiga per internetą: <<http://www.mop.pl/doc/html/konwencje/k121.html..>>
44. TDO 1967 m. Konvenciją Nr. 128 „Dėl invalidumo, senatvės ir maitintojo netekimo pašalpų“. [interaktyvus]. [Vilnius] [žiūrėta 2009 m. kovo 8 d]. Prieiga per internetą: <<http://www.mop.pl/doc/html/konwencje/k128.html.>>.
45. TDO 1969 m. Konvencijoje Nr. 130 „Dėl medicininės pagalbos ir ligos pašalpų“. [interaktyvus]. [Vilnius] [žiūrėta 2009 m. kovo 8 d]. Prieiga per internetą: <<http://www.mop.pl/doc/html/konwencje/k130.html..>>.
46. TDO 1981 m. Konvencija Nr. 155 „Dėl darbo saugos ir higienos ir darbo aplinkos“. [interaktyvus]. [Varšuva] [žiūrėta 2009 m. kovo 14 d]. Prieiga per internetą: <<http://www.mop.pl/doc/html/konwencje/k155.html..>>

SPECIALIOJI LITERATŪRA

Vadovėliai ir monografijos

47. V. Mikelėnas. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai, Vilnius: Justitia, 1995.
48. Z. Radwanski. System Prawa cywilnego. Tom I. Wrocław. 1981.
49. A. Szpunar. Zadoscuczynienie za szkode niemajontkowe, Bydgoszcz: Branta, 2000.
50. A. Guogis. Socialinės politikos modeliai. Vilnius: Eugrimas. 2000.
51. Z. Salwa. Prawo pracy i ubezpieczen społecznych, Warszawa: LexisNexis. 2006.
52. V. Tiažkijus. Darbo teisė: teorija ir praktika. T. 1. Vilnius: Justitia, 2005.
53. T. Bagdanskis. Materialinė atsakomybė darbo teisėje. Vilnius: TĮC, 2008.
54. V. Nekrašas. Materialinės atsakomybės subjektai. Teisė, 1999. Nr. 33(1).
55. Darbo teisė. Vilnius: TĮC, 2008.

Moksliniai straipsniai

56. Bezpieczenstwo pracy. Nauka i praktyka. Nr 3 (404) Marzec 2005.[interaktyvus] [Varšuva] [žiūrėta 2009 m. kovo 3d]. Prieiga per internetą: <<http://www.ciop.pl/10721.html>>.

57. A. Verikas. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistema. Jurisprudencija. Mokslo darbai, 2006 11 (89).

58. W. Sanetra. O założeniach nowego systemu świadczeń z tytułu wypadków przy pracy i choro zawodowych. Praca i Zabezpieczenie Społeczne, Warszawa, Czasopisma. 3/2003.

59. Z. Salwa. Pojęcie wypadku przy pracy. Praca i zabezpieczenie społeczne. Warszawa, Czasopisma Nr. 3/2003.

60. T. Binczycka-Majewska. Charakteristika i zakres świadczeń w systemie ubezpieczenia z tytułu wypadków przy pracy i choro zawodowych. Warszawa. Praca i zabezpieczenie społeczne. Nr. 5/2003.

61. T. M. Nycz. Kodeks pracy a Kodeks cywilny (przyczynek do dyskusji). Warszawa: Praca i Zabezpieczenie Społeczne. 2007.

Lietuvos Respublikos teisės aktų komentarai

62. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras. 1 dalis. Vilnius: Justitia, 2002,.

63. Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras. III dalis: Individualūs darbo santykiai. T. 2., Vilnius: Justitia, 2004.

64. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga: Prievolių teisė. T. 1., Vilnius: Justitia, 2001.

Lenkijos Respublikos teisės aktų komentarai

65. Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania, Warszawa: [LexisNexis](http://www.lexisnexis.pl), 2008.

66. Kodeks pracy. Komentarz. Warszawa: LexisNexis, 2008.

Informacinė literatūra

67. Lietuvos Respublikos Valstybinės Darbo Inspekcijos svetainė. [interaktyvus]. [Vilnius] [žiūrėta 2009 m. kovo 3 d]. Prieiga per internetą: <<http://www.vdi.lt/index.php?452345996#>>.

68. Panstwowa Inspekcja Pracy. Svetainė. [interaktyvus] [Varšuva] [žiūrėta 2009 m. kovo 3d]. Prieiga per internetą: <<http://www.pip.gov.pl/html/pl/html/88600000.htm>>.
69. MOP svetainė. [Varšuva] [žiūrėta 2009 m. kovo 9 d]. Prieiga per internetą: <<http://www.mop.pl/html/index1.html>>.
70. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos svetainė. [Vilnius] [žiūrėta 2009 m. kovo 8 d]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?499730076>>.
71. [Устав Всемирной организации здравоохранения](#). [interaktyvus] [Ženeva] [žiūrėta 2009 m. kovo 3d]. Prieiga per internetą: <<http://www.who.int/governance/eb/constitution/ru/index.html>>.
72. Ministerstwo Zdrowia. Svetainė. [interaktyvus] [Varšuva] [žiūrėta 2009 m. kovo 3d]. Prieiga per internetą: <<http://www.mz.gov.pl/wwwmz/index?mr=b1&ms=0&ml=0&mi=0&mx=6&ma=170>>.

TEISMŲ PRAKTIKA

Lietuvos Respublikos teismų praktika

73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1997 m. sausio 16 d. nutarimas Nr. 2. Teismų praktika. 1997, Nr.: 5-6, P. 178.
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-27/2006. Teismų praktika. 2006, Nr. 25, P. 70.
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 31 d. nutartis (civilinis ieškinys) baudžiamojame byloje Nr. 2K-587/2006. Teismų praktika. 2007, Nr. 26, P. 258.
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1997 m. sausio 16 d. nutarimas Nr. 2 "Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos asmenį sužalojus, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę" ir Apžvalga „Įstatymų taikymas teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos sužalojus asmenį, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę". Teismų praktika, 1997. Nr. 5-6, P. 149-187.
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-539/2006 [žiūrėta 2009 m. kovo 5 d]. Prieiga per internetą: http://www.lat.lt/Default.aspx?item=tn_liteko&lang=1>.

78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-539/2006 [žiūrėta 2009 m. kovo 5 d]. Prieiga per internetą: http://www.lat.lt/Default.aspx?item=tn_liteko&lang=1.>.

79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-539/2006 [žiūrėta 2009 m. kovo 7 d]. Prieiga per internetą: http://www.lat.lt/Default.aspx?item=tn_liteko&lang=1.>.

80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-71/2003. [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. kovo 15 d]. Prieiga per internetą: http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=8690.>.

81. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio teismo teisėjų 2005 m. liepos 14 d. pasitarime aprobuotas "Bylų dėl nelegalaus darbo apibendrinimas ir teisės taikymo rekomendacijos". Administracinių teismų praktika. 2005, Nr. 7, P. 220-229.

82. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio teismo 2003 m. lapkričio 24 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-07-01096-03. [Vilnius] [žiūrėta 2009 m. kovo 10 d]. Prieiga per internetą: <http://www.lvat.lt/getdocument.aspx?id=81145979-fb71-415f-8f57-255fDc25a708>>.

83. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo 2005 m. lapkričio 25 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A-02-1726-05. [žiūrėta 2009 m. kovo 10 d]. Prieiga per Internetą: <http://www.lvat.lt/getdocument.aspx?id=95f3b41c-32d4-491d-afaa-b4823c08ee05>.>.

84. Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-180/2006. [žiūrėta 2009 m. kovo 16 d]. Prieiga per internetą: <http://www.vtr.lt/getdocument.aspx?id=121be0c3-4cle-4237-9628-2ef9f9048919>.>.

Lenkijos Respublikos teismų praktika

85. Sąd Najwyższy w wyroku z 9 stycznia 2008 r. Sygn. akt: II CSK 425/07. [žiūrėta 2009 m. kovo 7 d]. Prieiga per internetą: <http://www.sn.pl/orzecznictwo/index.html>.>.

86. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 30 czerwca 1999 r. Sygn. akt: II UKN 24/99. OSNAPiUS 2000, z. 18, poz. 697.

87. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 22 stycznia 1999 r. Sygn. akt: II UKN 449/98. OSNAPiUS 2000, z. 6, poz. 240.

88. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 8 sierpnia 1997 r. Sygn. akt: II UKN 245/97. OSNAPiUS 1998, z.12, poz. 370.

89. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 24 października 2007 r. Sygn. akt: I UK 127/07. [Varšuva] [žiūrēta 2009 m. kovo 11 d]. Prieiga per internetą: <http://pub.sn.pl/ow3_ia.nsf/1/91C790A852A84554C1257568005602A8?OpenDocument>.
90. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 5 marca 2003 r. Sygn. akt: I UK 194/02. [Varšuva] [žiūrēta 2009 m. kovo 11 d]. Prieiga per internetą: http://pub.sn.pl/ow3_ia.nsf/1/1534DA3AC14E2CFAC125736C003D5B33?OpenDocument>.
91. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 29 lipca 1998 r. Sygn. akt: II UKN 155/98. [Varšuva] [žiūrēta 2009 m. kovo 13 d]. Prieiga per internetą: http://pub.sn.pl/ow3_ia.nsf/1/5E30918BDD4AD109C125736C0057FFF4?OpenDocument>.
92. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 11 czerwca 2003 r. Sygn. akt: I PK 273/02. [Varšuva] [žiūrēta 2009 m. kovo 13 d]. Prieiga per internetą: <http://pub.sn.pl/ow3_ia.nsf/1/DDEC6546D0B1BF56C125736C00597E2D?OpenDocument>.
93. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 25 kwietnia 1997 r. Sygn. akt: II UKN 63/97. [Varšuva] [žiūrēta 2009 m. kovo 13 d]. Prieiga per internetą: <http://pub.sn.pl/ow3_ia.nsf/1/E7FC10EC6A7F88F1C125736C003AA975?OpenDocument>.
94. Sąd Najwyższy w wyroku z 9 stycznia 2008 r. Sygn. akt: II CSK 425/07. [žiūrēta 2009 m. kovo 15 d]. Prieiga per internetą: <<http://www.sn.pl/orzecznictwo/index.html>>.
95. Sąd Najwyższy w wyroku z 13 grudnia 2007 r. Sygn. akt: I CSK 384/07.). [žiūrēta 2009 m. kovo 15 d]. Prieiga per internetą: <http://pub.sn.pl/ow3_ic.nsf/1/38AE4C0296878D5AC125756D0055AF73?OpenDocument>.
96. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 4 marca 1969 r. Sygn. akt: I PR 28/69. OSNAPIUS 1969, z. 12, poz. 229.
97. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 10 lutego 1999 r. Sygn. akt: II CR 7/70, niepublikowany.
98. Sąd Najwyższy w wyroku z 23 sierpnia 2005 r. Sygn. akt: I PK 24/05. [žiūrēta 2009 m. kovo 15 d]. Prieiga per internetą: http://pub.sn.pl/ow3_ia.nsf/1/9CC8B27172F2B5B9C125736C003C9463?OpenDocument>.

99. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 5 października 2001 r. Sygn. akt: II UKN 534/02. OSNAPiUS 2003, z. 11, poz. 274.

100. Sąd Najwyższy w wyroku z 8 maja 2005 r. Sygn. akt: V CK 710/04. [žiūrėta 2009 m. kovo 15 d]. Prieiga per internetą: http://www.rzu.gov.pl/orzecznictwo/art_444-szkoda-na-osobie/Renta_wyrownawcza_586>.

101. Sąd Najwyższy w wyroku z 30 maja 2007 r. Sygn. akt: II C 36/05. [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. kovo 15 d]. Prieiga per internetą: <http://www.rzu.gov.pl/orzecznictwo/art-445-zadoscuczynienie/Zadoscuczynienie_588..>.

102. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 12 października 2005 r., Sygn. akt: VI Ca 663/05. [žiūrėta 2009 m. kovo 15 d]. Prieiga per internetą: http://www.rzu.gov.pl/orzecznictwo/art-445-zadoscuczynienie/Zadoscuczynienie_588>.

103. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 20 marca 2006 r., Sygn. akt: IV CSK 99/05. [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. kovo 15 d]. Prieiga per internetą: <http://www.rzu.gov.pl/orzecznictwo/art-445-zadoscuczynienie/Zadoscuczynienie_588..>.

104. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 30 maja 2007 r., Sygn. akt: II C 36/05. [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. kovo 15 d]. Prieiga per internetą: <http://www.rzu.gov.pl/orzecznictwo/art-445-zadoscuczynienie/Zadoscuczynienie_588..>.

105. Sąd Apelacyjny w Gdańsku w wyroku z 13 stycznia 1994 r. (III AUr 1070/93PS/wkł. 1995/3/23).

Santrauka

Žala padaryta darbuotojo suluošinimu ar kitokiu pakenkimu sveikatai arba dėl nukentėjusiojo mirties tiek Lietuvoje, tiek Lenkijoje atlyginama keliais skirtingais būdais, kurie reglamentuojami viešosios ir privačiosios teisės normomis. Magistro darbe lyginamos minėtų Europos Sąjungos narių, šalių kaimynių, susietų bendra valstybės ir teisės istorija, darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistemos, šių sistemų kriterijų privalumai ir trūkumai. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistema tiek Lietuvoje tiek Lenkijoje taiko skirtingus žalos atlyginimo būdus subsidiariai (kompleksiškai): visų pirma dėl žalos atlyginimo sprendžiama remiantis viešosios teisės normomis- nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga socialinio draudimo būdu, o po to neatlyginta žalos dalis gali būti atlyginama remiantis darbdavio materialinės atsakomybės arba civilinės atsakomybės taisyklėmis. Magistro darbe lyginamosios analizės metodu atliekamas darbuotojo sveikatai ir gyvybei padarytos žalos atlyginimo Lietuvoje ir Lenkijoje valstybinio socialinio draudimo būdu tyrimas, pateikiami teisės aktuose reglamentuoti minėtų šalių socialiniame draudime esantys dalyviai, darbuotojo sveikatai padarytos žalos kompensavimo sąlygos, šių sąlygų skirtumai ir panašumai. Analizuojama darbdavio materialinės atsakomybės vieta žalos atlyginimo sistemoje Lietuvoje ir Lenkijoje, teisės aktuose išdėstytas darbdavio materialinės atsakomybės sąlygų turinys, ši turinį sudarantys kriterijai, jų traktavimo skirtumai ir panašumai Lietuvos ir Lenkijos teisės šaltiniuose, bei šių šalių teisminėje praktikoje.

Pagrindinės sąvokos: nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo dalyviai, nelaimingas atsitikimas, draudiminiai įvykiai, nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu teikiamų kompensacijų rūšys, darbdavio materialinės atsakomybės sąlygos, turtinė ir neturtinė žala.

Streszczenie

Szkoda wyrządzona dla zdrowia pracownika w czasie wypadku przy pracy, lub w wypadku śmiertelnym w kraju Polskim jak i w Litwie są odszkodowane kilkoma sposobami, które są reglamentowane normami publicznego i prywatnego prawa. W robocie magisterskiej są porównywane systemy odszkodowania pracowników, za szkodę wyrządzoną w czasie wypadku przy pracy, wyżej wymienionych członków Związku Europejskiego, zjednoczonych wspólną historią państwa i prawa, i kryterium zalet i wad tych systemów.

Jak w kraju Polskim, tak i w Litwie, systema szkody wyrządzonej dla zdrowia pracownika w czasie wypadku przy pracy, używa kompleksowo różniczne sposoby świadczeń. Po pierwsze o świadczeniu decyduje polegając się normami prawa publicznego- sposobem o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, a część odszkodowania, którą nie pokrywają ubezpieczenie społeczne, są kompensowane według reguł materialnej odpowiedzialności pracodawcy albo normami prawa cywilnego.

W robocie magisterskiej metodą analizy porównawczej wykonywane badanie świadczeń za szkodę wyrządzoną dla zdrowia pracownika w czasie wypadku przy pracy, lub w wypadku śmiertelnym, sposobem ubezpieczeń społecznych w kraju Polskim i Litwie, są przedstawione w artykułach prawnych, reglamentowane uczestnicy ubezpieczenia społecznego, oboich stron wyżej upomnianych, usłowie świadczeń pracownika, podobieństwa i różnicy warunków. Przeprowadzony analiz miejsc materialnej odpowiedzialności pracodawcy w systemie świadczeń krajach Litewskim i Polskim, w artykułach prawnych ukazana treść warunków odpowiedzialności materialnej pracodawcy, ocenianie tych warunków, różnica i podobieństwo ich traktowania w artykułach prawnych i w praktyce sądowej, w krajach Litewskim i Polskim.

Podstawowe pojęcia: uczestnicy ubezpieczeń społecznych wypadków przy pracy, wypadek przy pracy, wypadek ubezpieczeniowy, typy kompensacji ubezpieczeń społecznych w wypadkach przy pracy, warunki odpowiedzialności materialnej pracodawcy, majątkowa odpowiedzialność i zadośćuczynienie.